

FLORUS
ET
AMPELIUS.

L. ANNAEI FLORI
EPITOME
RERUM ROMANARUM
L. AMPELII
LIBER MEMORIALIS

PRAEMITTITUR NOTITIA LITERARIA

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

EDITIO ACCURATA

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CIↃIↃCCLXXXIII

NOTITIA LITERARIA

DE

FLORO ET AMPELIO

EX

Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca latina a Jo. Aug. Ernesti auctius edita Tom. II, Cap. XXIII.

FLORI aetas.

L. *ANNAEI FLORI* patria non satis certa est. Hispanum fuisse defendit Nic. Antonius Bibl. Hisp. vet. T. I, p. 79. quo & plerique inclinant: qui & forte ex Senecarum gente fuisse suspicantur. Sed pro Gallica origine disputant multo probabilius Auctores Hist. lit. Franc. T. I, p. 255. qui super hac re sunt adeundi. In quibusdam Codd. L. Iulius Florus, in aliis L. Annaeus dicitur, quo de vide Vossium de Hist. Lat. p. 164. Hinc Volaterranus eum putavit esse Iulium Florum Secundum, qui ob eloquentiam laudatur a Quintiliano X, 13. qui & patruum eius Iulium Florum commemorat. Elias Vinetus vero & Auson. & Andr. Schottus ad Aurel. Victorem non dubitant breviarium hoc tribuere L. Annaeo Senecae, Lactantii auctoritate, ut videtur, qui VII, 15. ubi Flori sententiam de aetatibus populi Romani referre videtur, Senecam laudat auctorem. Sed non

plane verba breviarii adducit, neque adeo sententiam accurate; atque idem vel simile potuit etiam Senecae in mentem venire. Rectius itaque Vossius cum Salmasio eundem esse existimat Florum, qui in Epist. ad Hadrianum Imp. apud Charisium ait, se poëmatis delectari, & cuius in Hadrianum versiculos refert Spartianus. Idem Vossius Florum nostrum suspicatur auctorem Octaviae, quae inter Senecae tragoedias ultima est. Etiam pervigilium Veneris, & versus trochaici de qualitate vitae, sub *Flori* nomine circumferuntur. Alius *Iulius Florus* auditor Porcii Latronis, Galliarum sub Tiberii Imperio in eloquentia primus, qui laudatur a Seneca Rhetore & Quintiliano. Alius *Florus* sub Nerone, de quo Arrianus Diss. Epictetear. lib. I, c. 2. &c. Etiam *Florus* quidam loquens inducitur a Plutarcho VIII, 1, & 10. sympos. Dicebant autem veteres *florus*, pro *florido*, ut alii *colorus* pro *colorato*. Vide Voss. de vitiis sermonis p. 131. edit. novae, & Burm. ad Quintil. p. 993.

EPITOME Rerum Romanarum.

Huius Flori habemus *Epitomen de gestis Romanorum* sive *Rerum Romanarum libros IV.* [1] ab U.

1 Stephanus Pighius ad Valerii Max. IV, 8. haec supplenda esse monet in Flori II, 7. 8. „ Aderant Rhodii nauticus populus. Nam Rhodos opinatissima insularum metropolis cum paene omnibus Cycladibus arma pertimescens Romam iam dudum se foederatam populo illi coniunxerat, & navali bello solatia condonabat. „ Multa ex Floro repetit Iornandes de origine Mundi & actibus Romanorum.

C. ad Iani templum prima vice clausum sub Augusto Imperatore. Supra lib. 1 cap. 11 observatum est, T. Livium in Historia Romana idem fere sibi temporis spatium describendum proposuisse: unde fuerunt, qui Livii Epitomen his libris contineri dicerent. Sic in editione Florentina a. 1510. 8. Iustino hi libri subiiciuntur ex Phil. Beroaldi recensione, hoc titulo: *Flori Epitomata quatuor cultissima in X. T. Livii Decades.* Sed a Livio non semel in hoc opere dissentire Florum notavit Lipsius in Electis lib. II, c. 5. & ipse dicit, se a variis auctoribus sumsisse sua, quos, ut in tali epitome, non nominatim commemorarit. Multus autem Florus est in laude rerum a Romanis gestarum, ut non tam narrare bella, quam perpetuum victoriarum paeanem, florida, sed interdum ad Poëticam [1] accedente dictione decantare videatur *brevis hic & comtus Historicus*, ut vocatur a Iulio Celso p. 118. edit. Graevii. Sub Traiano scripsisse, colligitur ex verbis prooemii lib. 1. *nisi quod sub Traiano principe movet lacertos, & praeter spem omnium senectus Imperii, quasi reddita iuventute, revirescit.* Qui sub Adriano malunt, cum Nazariano Codice legunt *movit lacertos.* His assentiri liceret, si deinde diceret *reviruit*, (non *revirescit*) nec Hadriani omitteret mentionem. Quod

1 Dictionem audaciorem & frigidas argutias errores que nonnullos in Floro reprehendit Graevius in praef. Apologiam pro Floro adversus Graevium scripsit Laur. Begerus in Prolegomenis ad suam edit. Utramque lectu dignam commentationem recudi curavi in Praefationibus & Epistolis Graevii a me collectis & editis Hamburgi 1707. 8.

vero ait, ab Augusto haud multo minus absuisse cum scriberet annos CC, pro eo legendum CL, sicut apud Philastrium c. CXI, pro CCCCXXX demonstravi, legendum CCCLXXX. Neque his est adversum, quod postea etiam alia scripsit Florus Hadriani aetate; unde a Charisio lib. 1. p. 38. citantur Annaei Flori ad D. Adrianum verba: *Poëmatis delector*, & p. 113. *quasi de Arabe aut Sarmata manubias.* Et Spartianus in Adriani vita cap. 16. refert, eum *Floro* poëtae scribenti ad se, *Ego nolo Caesar esse* &c. rescripsisse: *Ego nolo Florus esse* &c. Huic enim Floro etiam tribuunt viri eruditi, ut ante dictum, quae inter vetera poëmata vulgavit Petrus Pithoeus, *de qualitate vitae*, & *pervigilium Veneris*, & tertium quod incipit: *venerunt aliquando rosae.* Multa e Floro Iornandes, multa etiam Freculfus in Chronico, Vincentius Bellov. & alii iuniores. Ex Freculfo loca quaedam Flori restitui posse Schoetgenius annotavit. Ceterum in castigandis antiquis scriptoribus ex sequiorum, verba eorum iam decurtantium, iam interpolantium, testimoniis cautius agendum esse bene monet Rupertus ad Florum, p. 108. ubi de Iornande. Florum, perpetuum Horatii imitatorem observat Rosellus Baumon in Massoni Hist. Critica Rei literar. T. 14. p. 222.

VERSIONES.

Gallice post L. Constantem libros Flori vertit Nic. *Coeffetau*, Ord. Praedicatorum, Regis Galliae a consiliis & Episcopus Massiliensis, cuius Historiae Roma-

nae Gallice ſcriptae ac Pariſiis 1621. 1628. 1647. 1663. fol. & 1664, 12. editae praemittitur. Poſt eum verſionem *Philippi*, Ducis Aurelianenſis, qui *Ludovici* XIV frater fuit, emendatam vulgavit *Mottaeus Vayerius*, Mottaei celebris illius Sceptici filius, Pariſ. a. 1656. 1670. cuius vide ſis Hexaemeron ruſticum p. 31. &c. Et novam verſionem parari a *Prevot*, notavit Diarium Londinenſe, Hiſtory of the Works of the learned a. 1703. p. 122. Exſtat & *Merici Caſauboni*, *Anglica* verſio cum notis, Lond. 1659. 8. & alia recentioris ſcriptoris cum 121 iconibus in aes inciſis, Lond. 1725. 12. *Latine* & *Anglice* Florus a Io. *Clarkio* de Hull Lond. 1727. 8. editus eſt. *Danica* Magni *Wingardi*, Hafniae 1708, & neſcio cuius *Italica* 1546, 8; & alia cum libello Ampelii, interprete *Santo Conto della Rocca Contrada*, Rom. 1639, 1672, 12. Venet. 1676, 12. una cum Ampelio & Sexto Rufo per *Michaelem Angelum Barbonum* Rom. 1673, 12. tum *Germanica* Argentor. 1563, fol. & Hieronymi *Brukneri*, Gothae 1679. 8. I. A. Sullae Lipſ. 1773, 8. & *Polonica* Chriſtoph. Georgii *Faliſſowskiew*, Cracoviae 1646, 4.

Ad imitationem Flori, compendia hiſtoriae variarum nationum, ſub Flori nomine prodierunt, ut Biblicus, Chriſtianus, Gallicus &c. quae commemorari hoc loco non eſt neceſſe.

ARGUMENTA librorum T. Livii.

Wetſteniana editio aliaeque non paucae exhibent etiam ſub Flori nomine *Breviarium T. Livii*, ſive *Argumenta librorum Hiſtoriae Livianae* CXLII, adeo-

que non eorum modo, quos habemus, ſed deperditorum quoque, ſolis exceptis CXXXI, & CXXXII, uti ſupra in Livio diximus. Haec argumenta, quae in univerſis fere Livii editionibus occurrunt, habentque etiam ſubinde notas adiunctas, ut inprimis in Drakenborchiana Livii editione, a nonnullis, ut Dionyſio Gothofredo, ipſi Livio tribuuntur. Id vel hoc refellitur, quod eae non raro a Livianis diſſentiunt, ut pluribus locis etiam notavit Drakenborchius, T. III, p. 2. IV, p. 147, 394. V, p. 137, 695. &c. Flori ſint, nec ne, non magis inter eruditos conſtat. Quidam, ut Bonifacius XV, 5. Hiſt. ludicrae, duos diverſos Floros comminiſcuntur. Sed rectius utique etiam Floro abiudicantur: unde Dukerus ea in ſua Flori editione omiſit.

DE Lucio Ampelio.

Claudius Salmaſius Floro inſuper ſubiecit, & ex Codice Franciſci Iureti a. 1638. ex officina Elzeviriana primus edidit *L. AMPELII*, ſcriptoris Sidonio [1] memorati, ceteroqui incertae aetatis, & Traiano Imp. cuius meminit, longe iunioris, *libellum memorialem*, qui inſcriptus neſcio cui Macri-

1 Vide Sirmondum ad Sidonium p. 236. Etiam inter excerpta ex Himerii Sophiſtae declamationibus occurrit ap. Photium Cod. 243 *'εκ της εἰς Ἀμπέλιον προπεμπτικῆς*. Confer de hoc Ampelio Procoſ. Ammianum Marcellinum lib. XXVIII, cap. 4. & ibi Valeſ. L. Ampelius Antiochenus praefectus Urbi, ante annum Urbis 1124. Vide Reineſ. p. 117. Epiſt. ad Hofmannum.

no, eleganti varietate narrationes totius orbis celebriores breviter complectitur, & ab eo tempore plurimis Flori editionibus adiunctus saepius prodiit: in Dukeriana castigationes quoque nonnullas habet adiunctas, Nic. Heinsii & Iac. Perizonii. Salmasii vero in hunc librum promissae annotationes, cum plenioribus eius in Florum commentariis, lucem minime adspexere. Locos aliquot emendavit illustravitque Thomas Munkerus, notis ad Mythographos latinos. Reperi etiam, Ampelii librum cum Flori tetrabiblo & breviario Rufi Festi in Hetruscam linguam conversum prodiisse Romae 1639, 1672. Venet. 1676, 12. *Notizie di Mondo, volgarrizzato da Santi Conti della Rocca Contrada.* Alius, ut videtur, est *Ampelius*, cuius apud Symmachum II, 33. & V, 54. 66. (al. 52. 64.) Epist. & cuius apud Ammianum XXVIII, 4. mentio : *Illustribus ac magnificis Avieno, Senatori, Liberio, Severino, Fideli, Avito, Opilioni, Ioanni, Silverio, Clementino & Ampelio.* Alius etiam *Ampelius Eremita*, cuius vitam habes in Actis Sanctorum XIV Maii T. 3. p. 364. seq. Nomen a vite, ut *Viticulae, Ampelidis*, & *Ampeliscae* &c. qualia notata Thomae Reinesio ad vett. Inscriptt.

INDEX
EDITIONUM
L. ANNAEI FLORI
AUCTIOR FABRICIANO
ET IN SEX AETATES DIGESTUS.

AETAS I *s. NATALIS.*

1470 – 1518.

Inter cuius principes sunt praeter illam, Grutero & Dukero primariam, Parisiensis a Rob. *Gaguino* edita, & Romana. Curatores huius aetatis exstitere M. Ant. Sabellicus, Phil. *Beroaldus* senior, Io. *Cuspinianus* & Ulr. *Hutten.*

. . . . Paris. I. 4. sine temporis nota: *Luc. Ann. Flori Epitomae de T. Livio libri quatuor (Parisiis in Sorbonae domo ab Ulrico Gering, Martino Crants, & Mich. Friburger*, circa a. 1470.) Editor est Robert. *Gaguin*, Ordinis Trinitariorum pater generalis.

. . . . sine loco & anno, Gothico simili charactere, quam *Gruterus* principem dicit, *Dukerus* omnium antiquarum optimam reperit.

. . . . sine l. & anno.

1472 *Rom.* fol. per *Sweynhemium* & *Pannartium*, iunctus *Iustino.*

1480 *Lipsiensis* I: *Lucii Flori Epithomata.* — In calce: *L. A. Flori Epithoma hoc emendatum fridianus pighinutius Lucensis & Ivo Vittigis ere premendum curaverunt. Quod arte sua Conr. Gallicus in opido Liptzensi perfecit XII. Kalend. Iunii Anno salutis MCCCCLXXX. septimo.* 4. Ex Cod. MS. ducta multas habet lectiones proprias, quae vel Aldinae putabantur Dukero vel in aliis edd. haud repeririuntur. Plura de hac ed. affert

clar. I. Fr. *Fischerus*, in praef. ad Florum p. XXII. sq.

(1490) *L. Ann. Flori gestorum Romanorum epithoma* ex recensione *Philippi Beroaldi Senis*, *per Sigism. Rot* de Bitz. 4. Catal. bibl. Ducis de la Valliere, P. 1, T. III. n. 4870.

. . . . s. l. & a. Iustinus & *Florus* a Marco Antonio *Sabellico* recogniti. In fine sequentes leguntur versus:

Aurea *Iustini Lucique* epithomata *FLORI*
Aere tibi modico candide Lector eme:
Contrahit iste Titi numerosa volumina *Livi*,
Pompeii historias colligit ille *Trogi*.
Quam bene coniuncti: namque hic ubi definit: ille
Incipit: atque unum pene videtur opus.
Rite recognovit quos Iustinianus ad unguem
Romanus. Felix lector amice Vale.

Conf. Catal. Bibl. Uffenbach. T. II. Appendix II de Incunab. artis typogr. n. CCCXLI.

1493 *Venet.* ap. *Pincium.* fol.

1494 *Lipsiensis* II. ex offic. *Martini Herbipolensis* in charta max. editore Iac. *Barynthо*, A. L. M. qui inscripsit librum Io. Vildenio L. D. & Sen. Lips. Repetitio primae, sed mendosissima.

1497 *Venet.* fol.

. . . . *Lipsiensis* III s. a. ex off. Iac. *Thanneri*, quae *Fischero* prior videtur illa *Barynthi*; multasque non modo communes cum Lipsiensi I, sed & proprias easque bonas lectiones habet, adeo ut e MS. emendata videatur.

1502 *Mediolani* ex off. *Minutiani.* fol. adiectus est historiis Iustini; quam solus memorat Fischerus l. c. p. 27.

1506 Florus iunctus Iustino cum Plinio (s. Aur. Victore potius) de viris ill. 4.

1507 L. Flori epitome subiuncta Iustini historiis ex Trogo Pompeio, c. multis memorabilibus in margine ex emend. Petri Mar. *Rubei*, Phil. *Beroaldi* & M. Ant. *Sabellici*, *Venetiis* per Ioannem *Tacuinum* a Tridino. Venet. fol.

1510 *Parisiensis* II sumtu Iohannis *Parvi.* 4. (ornata Sa-

bellici epiſtola) ſ. a. Dukero & Fiſchero, quem vide l. c. p. 27. ſq. viſa. Exhibet vero Florum Iuſtino ſubiunctum, & convenit cum Mediolanenſi. ſ. a.

1510 Pariſienſis III, inferior priori & elegantia & cura.

——— ex recenſ. Phil. *Beroaldi Mediol.* fol. ap. Vegium, cum Iuſtino & Sexto Rufo: haud prima eſt recenſio critica, ſed repetitio Beroaldinae (circa 1490.) Cuſpinianus male dubitavit, an ſit a Beroaldo. Rupertus ad Flor. II, 9. illam recenſionem contemnit, Freinſhemius contra diligentem iudicat: & tum critica facultas erat adhuc adoleſcens.

——— de Romanorum geſtis libri quatuor, a *Beroaldo* correcti. *Florentiae* opera atque impenſa *Filippi* de *Giunta* Florentini, tertio Kalendas Febr. 8. Dukero conſulta.

1511 ex recenſione Io. *Cuſpiniani*. Viennae ap. Ioannem Winter. 4.

1512 L. A. Flori epitomata quatuor. Lipzk. per I. *Tanner* fol. ſ. 4.

——— Venetiis per Io. *Tacuinum* de *Tridino*; fol. Iuſtino additus, in bibl. Menarſ. p. 70. Eſt ea repetitio ed. Venetae 1507.

1516 *Lipſienſis* IV. memoratur Maettario.

1518 *L. Flori Epithome* (cum Tito Livio) ex rec. *Ulrichi Hutteni Moguntiae in aedibus Ioannis Scheffer menſe Novembri* MDXVIII fol. inter Incunabula artis typogr. in Bibl. Uffenbach. T. II. n. CCCXI & in bibl. Ducis de la Valliere.

AETAS II *CAMERTINA*

1518 — 1554

a Io. *Ricutio Vellino*, qui a patria vulgo dictus *Camers*, hoc nomine notior eſt, illuſtrata. Is vero non ſolum adnotationes ad Florum ſcripſit ex genere maxime hiſtorico, comparatis diligenter aliis hiſtoricis, e quibus plenior rerum cognitio hauriri poſſit; ſed & Codice uſus eſt vetuſto, unde lectio Flori proficeret: hinc eius exemplum ſaepius repetitum eſt, & a poſterioribus curatoribus Grutero, Freinſhemio & Dukero conſultum. *Camers* aſſeclas invenit Iac. *Bedrotum* & Iac. *Sobium*.

1518 cum adnott. Io. *Camertis.* (adiecto indice) *Basil.* ap. Io. *Singrenium* fol.
1519 *Paris.* fol. ap. Io. Parvum. cum Iustino ac Rufo.
1520 *Mediol.* ap. Minutianum. An repetitio sit edit. Mediol. 1510. incertum est.
1521 Flori Epitome omnis Livianae historiae subiuncta Livio *Aldi*; fol. Scriptorum Codd. fidem non secutus, sed vel Iordanis levitate, vel suo ingenio abductus plura corrupisse quam emendasse iudicatur Fischero, nescimus an merito.
1525 Florus cum Livio ex edit. Iac. *Sobii.* Colon. fol.
1528 c. n. Io. *Camertis* Argentorati ap. Io. Hervagium 8. quam editionem inscripsit Iac. *Bedrotus*, Pludentinus, Guernero Volfiino ICto. Textum paullo mutatum habet, notas capitibus singulis subiectas & lectt. varr. in margine collocatas.
1529 c. n. *Camertis*, Basil. 8.
1532 L. A. Flori de gestis Rom. libri IV. c. adnott. Io. *Camertis* acc. Sexti Rufi de hist. Rom. Epitome multo quam antea emaculatior & Messalae Corvini de progenie Augusti. Basil. apud Io. Hervagium fol. (exstabat in bibl. I. P. de *Ludewig.* n. 7568 & 7578 & C. G. *Schwarzii* n. 1765.)
1537 c. n. Io. *Camertis* Colon. ap. Io. Gymnicum.
1539 c. Comm. Io. *Camertis*, Paris. ap. Vascosan. 4.
1540 c. n. Io. *Camertis* cum Sexto *Rufo* & *Messala* Corvino. Colon. 8. repetitio edit. 1528. a Bedroto curatae.
1542 cum Sexti Rufi breviario. Paris. ap. Christianum Wechelium.
1545 Parisiis. 4.
1549 Venetiis 12. e. rec. Io. *Camertis.*
1551 Moguntiae 8. c. n. Io. *Camertis.*
1552 Florus c. adnott. Io. *Camertis* inter hist. Rom. auctores varios una cum Velleio, Sexto Rufo, Messala Corvino & Eutropio. Lugd. 12.

AETAS III. *Ab Elia VINETO*

1554 — 1597

insignis, qui usus MSS. pluribus Florum critice magis

tractavit, adeo ut non modo eum illustrasse, sed & textum constituisse visus sit, qui basis exstitit omnium exemplorum ad Gruterum usque: praeter eum Critici Io. *Stadius*, Brabantinus, & Frid. *Sylburgius* in emendando Floro laudem meruerunt.

1553 *Vineti* I. ex recens. *Vineti* cum Solino. Pictavii 4. praestans bonitate & rara.

1557 c. Comm. Io. *Camertis* Basil. ap. Henr. Petri. fol. cum Solino.

——— Colon. edita a Gualtero *Fabricio* I. V. L. 8.

1560 c. annott. Io. *Camertis* Paris. ap. Hier. Marnef. 16. c. Velleio.

1562 c. n. Io. *Camertis* Col. Agr. 8.

1563 *Vineti* II. Pictavii 4. priori ed. castigatior, eaque rara.

1567 *Stadii* I. Antverp. 8. ex recens. Io. *Stadii*, Brabantini, non contemnendi editoris, qui aliquot Codd. MSS. usus, plerumque in textu Aldum vel Camertem secutus est, sed & suis coniecturis indulsit. In eius textu emendando etiam Lipsius laboravit.

1569 cum Eutropio, Victore, Eusebio, Rufino, Orosio Iornande. Basil. 8.

1576 *Vineti* III. Paris. 4. ex recens. El. *Vineti*, repet. ed. II.

1579 c. Comm. Io. *Stadii*, Colon. ap. Io. Gymnicum 8.

1583 Idem ibid. 8.

1584 *Stadii* II. Ex rec. & c. Comm. Io. *Stadii*, Antverp. 8.

1588 De gestis Rom. ex rec. Fr. *Sylburgii*. Francof. ap. Wechel. fol. In Sylburgii Script. hist. Rom. T. I.

1592 Ex rec. & c. Comm. Io. *Stadii*, Colon. Agr. 8.

1593 *Stadii* III. Florus a Io. *Stadio* emendatus. Antverp. ex off. Plantin. 8.

1596 Lugd. Bat. 16.

AETAS IV *GRUTERO—SALMASIANA*

1597 — 1632

a duumviris Flori emendandi, Iano *Grutero* & Claudio *Salmasio* dicenda, quos insecutus est Isaacus *Pontanus*, & M. Z. *Boxhornius*. Princeps est Commeliniana I. *Gruteri*:

1597 Heidelberg. ap. Hier. Commelinum 8. Ex recens. I.

Gruteri, quam, ut correctiorem, laudat etiam Cl. Salmasius. Usus erat in primis illa editione principe, tum Camertis, Vineti & Stadii libris; quorum lectiones & protulit & diiudicavit in notis breviori-ribus. Post etiam MSS. Nazariano, & Palatinis duobus usus est.

1599 *L. A. Flori* hist. Rom. Cassel. 8.

1600 Ex emend. Io. *Stadii*, Colon. 8.

——Flori Rer. Rom. libri IV. c. n. Varr. acc. Epitome decadum XIV Livii &c. S. Gervasii. 8.

1605 Ex rec. & c. Comm. Io. *Stadii*, Colon. 8.

1606 Ex rec. El. *Vineti*, Lugduni 8. quam adornavit Aub. *Miraeus* & inscripsit Nic. Micaultio. Complectitur ea praeter notas Camertis, Vineti, Lipsii, Gruteri, epitomen librorum Livii, quam nonnulli a Floro profectam putant, cum scholiis brevibus Sigonii, Delrii &c.

1609 Commeliniana II. 8. ex recens. *Gruteri*, (& *Salmasii*, qui textum Gruter. subinde aliter constituit) adiunctis *Salmasii* notis, quas ille scripserat annos natus quindecim, & ediderat 1608, & Grutero dedicarat. Eas virilis doctrinae esse, multi iudicavere. Et ipse tamen in Epistola ad Berneggerum scribit: *Notae illae, quas paene puer in Germania olim vestra extrusi in lucem, nihil nisi puerile sapiunt, & infinitis praeterea mendis scatent typographicis. Eas recognoscere & multis locis facere meliores, diu est in animo. —— Optimum & vetustissimum* (800. amplius annorum) *fuit exemplar Palatinae olim Bibliothecae Nazarianum, quo usus sum in Floro recensendo, & eius opera innumeras ex auctore mendas sustulisse memini.* Sed eas post etiam locupletiores fecit (Lugd. B. 1656.) ita, ut parum in iis mutaret: longe supra superiores editores de Floro meritus.

——Lugd. in qua libri quatuor sunt cum notis El. *Vineti*, Io. *Camertis*, Iusti *Lipsii* & Iani *Gruteri*: Epitome Livii autem cum notis Car. *Sigonii* & Mart. *Delrii*.

——In Scriptt. hist. Rom. lat. vet. Aureliae Allobr. ap. Petrum de la Roviere. 2 voll. 8.

1611 Gruteriana II. Ex rec. & c. n. Iani *Gruteri*. Hanov. fol. cum hist. Aug. Scriptt. Gruterus hac in ed. usus est

MS. Nazar. & duobus Palatinis; & animadversiones scripsit longiores.

1612 c. Comm. I. *Stadii*, Colon. Agr. 12.
1615 c. hist. Rom. scriptt. Amstel. 1615. 16.
1619 c. Comm. Io. *Stadii*. Ursellis 8.
1623 In Scriptt. hist. Rom. lat. vet. Genevae, fol.
1625 c. hist. Rom. scriptt. Amstel. ap. Caesium. 24.
1626 c. n. Isaaci *Pontani*, Amstel. ap. Hond. 24. Pontanus exemplum Stadianae II. f. III. secutus est.
1627 c. n. *Pontani*, Amst.
1632 c. n. *Pontani*, Amst.
——— Ex rec. M. Zuerii *Boxhornii*, Lugd. Bat. ap. Bapt. Maire. 12.
1633 cum. obss. politicis maxime, mor. hist. & philol. Iac. *Zevecotii*, (qui textum Gruterianum Comelinianae I recepit) Harderovici. 12.

AETAS V. *FREINSHEMIANA.*

1632 — 1680.

Freinshemius, cum iuvenis esset, adeo feliciter tractavit Florum, ut etsi non nisi unius Codicis MS. cum ed. 1510 collati excerptis, & priorum editorum, Camertis, Stadii, Gruteri & Salmasii curis uteretur, tamen ingenii & iudicii facultate & subtilitate primo multa vitia reliqua animadverteret, & feliciter corrigeret; deinde eruditionis copia etiam bene multa illustraret. Capita quoque dissecuit in minores particulas addiditque indicem locupletissimum, chronologicas excerptiones & libellum lectt. varr. Ad emendandum Florum rediit denuo Salmasius: tum novi accessere Nic. *Blancardus*, Rutgerus *Hermannides*, *Anna Fabra*, & quod ad illustrandum auctorem pertinet, suo modo Io. *Minellius*.

1632 Ex recens. Io. *Freinshemii*, Argentor. 8. c. praef. M. *Berneggeri*.
1635 repet. ed. *Pontani*, 1627. Amst. 24.
——— Colon. Agripp. 8.
1636 Fl. rer. Romanarum editio nova. (contextu e MSS. Codd. emendato & in versiculos distincto, cum notis selectis Io. *Camertis*, Io. *Stadii*, El. *Vineti*, Iani

Gruteri, Cl. *Salmasii*, & Io. *Is. Pontani*; exceptionibus chronol. & varr. lectt. libello, & indice rer. atque verborum nova forma confecto.) Accurante *Freinshemio.* Repet. edit. *Freinshemii* 1632. Argentor. sumt. hered. Laz. Zetzneri, 8. c. praef. nova Freinshemii.

1638 Ex rec. & cum notis auctioribus ac limatioribus Cl. *Salmasii*, qui Lucium *Ampelium* nunc primum edidit. Lugd. Bat. ap. Elzevir. 12.

——— c. Obss. polit. Iac. *Zevecotii*, Amstel. 12.

1647 Florus cum Velleio, Sext. Aur. Victore, Festo &c. Amstel. ap. Ianson. 12.

1648 *Blancardi*, Acc. eiusdem ex omnibus obss. editis ac ineditis Cl. *Salmasii*, commentt. Lugd. Bat. ap. Hack. 8.

1650 hist. Rom. Epitomae L. A. *Flori*, Velleii Pat. S. A. Victoris, S. Rufi, Festi, Messalae Corvini, Maur. Cassiodori, Eutropii. Ex off. Plantin. Rapheleng.

1654 *Pontani* ed. repet.

1655 Lugd. Bat. ex offic. Elzevir. cum notis integris *Salmasii*. Additus etiam L. *Ampelius* ex eiusdem bibliotheca. Repetitio edit. 1638.

——— *Freinshemii* III. Argent. 8.

1656 c. vers. gall. *Philippi* Ducis *Aurel.* & notis Franc. *la Motte-le-Vayer*. Paris. 8.

1657 Florus cum Ampelio. Lugdun. Bat. 12.

1660 cum notis varr. integrisque *Salmasii* notis & locupletissimo Freinshemii indice, cura S. M. D. C. sive Cornelii *Schrevelii*. Amst. ap. Lud. & Dan. *Elzevir*. 8.

1661 c. Comm. &c. Io. *Stadii*. acc. L. Ampelius. Oxon. 12.

1662 c. n. Cl. *Salmasii*, integris & varr. Rutgeri etiam *Hermannidae*, Neomagi, 8. huic ed. quoque accessit *Ampelius*.

1664 c. notis Io. *Minellii* I, Roterod. 12.

——— s. notis Amstel. 24.

——— ap. Dan. Elzevir. 12. Subiectum habet libellum varr. lectt. ex notis Gruteri, Salmasii, Vineti aliisque edd. cum iisdem varr. lectt.

——— Hamburgi ap. Henr. Volckerum. sine anni notatione.

1665 c. obss. Iac. *Zevecotii*. Halae 12.

1669 *Freinshemii* IV. cui & chronologia Flori & varr. lect. cum Ind. rer. & verb. accessere. In indice multa ad explicandam latinitatem pertinentia sunt.
1670 c. n. *Minellii*, Roterod. 12.
1672 Tan. *Fabri*, Salmur. 16.
——— ex Museo Is. Pontani, Amst. 12.
——— c. notis varr. Amst. ap. Elzevir. 8.
1674 L. A. *Flori* rerum Rom. epitome. Interpretatione & notis illustravit *Anna* Tanaquilli Fabri filia. Iussu Christianissimi Regis in usum Delphini, Paris. Frid. Leonard, 4. Expressit Fabra fere Commelinianum exemplum II; sed recepit tamen & alias lect. nulla reddita in notis ratione, patris scil. exemplo.
——— Florus & Ampelius c. n. Salmas. & varr. Amstel. ap. Elzevir. 8.
1675 c. Indice Freinshemii contracto, curante Io. *Gezelio*. Aboae. 12.
1680 c. n. *Minellii*, Roterod. 12.

AETAS VI. *GRAEVIO—DUKERIANA*.

Graevius nimirum pro sua ingenii & doctrinae vi Floro plurimum profuit, eiusque textum sanavit. Novam post ipsum recensionem instituit Car. Andr. *Dukerus* curis primis & secundis; unde optima processit lectio, quam secuti sumus. Inter eos intercessit Laur. *Begeri* opera, qua ad duos priores libros plus ornamenti, quam commodi collatum est. Germania ceterum nihil fere in Floro edendo tulit, nisi illas *Iunckeri* notas ad modum Minellii, & *Ayrmanni* aliasque germanicas, in ipsis Musarum sedibus, Lipsiae, Halae & Giessae editas repetitasque; nisi quod viginti abhinc annis Io. Frid. *Fischerus* Lips. Graevianam recensionem cum notis & libello varr. lect. reddidit.
1680 *Graeviana*: Trai. ad Rhen. ex recens. *Graevii* cum notis suis eruditissimis & elegantissimis, additis variis numorum veterum aliorumque iconibus. * In hac editione multa bene sanata, multa bene explicata & elegantibus observationibus illustrata. Sed inprimis magnam commendationem habet haec edirio a praefatione tum universa, tum qua crisin habet Orationis Flori: habet enim disciplinam quandam elegan-

ter iudicandi formas orationis & discernendi tumoris inanias vera elegantia.

* In his facile eminet, inde in Begeri etiam obvium Floro, omnium monumentorum latinae linguae propemodum antiquissimum, *columnae rostratae* in foro Romano pridem positae imago, in aes incisa ad lib. II. cap. 2. cum Pet. Ciacconii Toletani supplementis, quae lucem viderant cum eiusdem libris tribus de numis, ponderibus & mensuris Rom. 1586. 1608. &c. [Exstat & in Aldi Manutii, Paulli F. libro de Orthographiae ratione Venet. 1566. 8. pag. 142. Lipsii Antiquis Lectt. II, 14. & in Stephani Vinandi Pighii Annalibus Rom. Tom. II. p. 25. ad A. U. C. 493. nec non in tomo quarto thesauri Antiqu. Rom. Graeviani p. 1807. in Tomo XI, p. 1383. & in Uberti Folietae libro secundo de linguae Latinae usu ac praestantia Rom. 1574. 8. & Hamb. 1722. 8. p. 154. in Arithmologia Athanasii Kircheri Rom. 1665. 4. p. 33. denique accuratius, curante Peirescio expressa cum Comm. Gaugis Gozzei T. IX thes. Italiae P. VIII latine versis Abrahamo Preigero, ex Italicis Rom. 1635. 4. discorsi sopra l'inscrittione della Colonna Rostrata. Conferendus etiam Io. Nic. Funccius libro de pueritia Linguae Latinae, Marburg. 1720. 4. cap. 5.] Hanc columnam populus Rom. consecravit memoriae *C. Duillii*, qui primo bello Punico victoriam navalem a. U. C. 493 primus a Poenis reportavit. Memorat Quintilianus lib. I. Instit. Or. cap. 7. pag. 87. literam D plurimis verbis olim ultimam adiectam, quod hodieque in illius columnae ectypo deprehenditur, ut *pugnandod*, *dictatored*, *altod*, *marid*, *navaled*, *praedad*. Mentio huius columnae etiam ap. Plinium XXXIV, 5. Silium VI, 663. Sextum Rufum in descriptione Romae, regione VIII. Ceterum columnam rostratam non illam ipsam veterem Duillianam, quam totam ad imum fulmine discussam Livius XLII, 20. testatur, sed eius loco aliam, diu post illa tempora restitutam, & a. C. 1560 Romae in foro inter arcum Septimii & Capitolii radicem effossam ho-

die adhuc fupereffe, Viri docti non fine verifimilitudine fufpicantur. Vide Sirmondi Opera T. IV, p. 587. 598. & Pet. Burmanni praefat. ad Tom. IX, partem VI thefauri Italiae pag. 22. De aliis duabus roftratis columnis Iulii Caefaris videndus Servius ad Georgic. III, 29. *navali furgentes aere columnas.* Columna roftrata in numo Augufti ap. Goltzium tabula XLVII.

1683 c. n. Io. *Minellii.* Amft. 12.

1686 c. n. If. *Pontani* & variis lectt. Io. *Freinshemii* acc. Chronologia & Index. Hagae Com. 12.

1690 L. A. *Florus* cum Epitoma Liviana, ex recenf. N. B. (Nic. Blancardi.) Accedunt Cl. Salmafii aliorumque notae. (Sc. El. Vineti, Io. Camertis, I. Lipfii, I. Gruteri, Io. Stadii. Accedit T. Livii Decadum XIV Epitome, cum fcholiis Car. Sigonii, Mart. Delrii & aliorum) Franequerae ex off. Hanfonii Hagenaar, 4.

1692 Amft. ap. *Wetftenium*, quae pro Graeviana altera venditata eft, cum fit exemplum ed. Elzevir. 1674. additis notis, numis, praef. Graevii, ut ipfa praef. Wetftenii docet.

——Londini rep. ed. Annae Tanaq. Fabri filiae in ufum Delphini 8.

1698 c. n. *Minellii*, Roterod. 12.

1700 c. n. *Minellii*, Hafniae 8.

1702 Epitome rerum Roman. ex recenf. Io. Ge. *Graevii*, cum eiufdem annotatt. longe auctioribus. Acceffere notae integrae Cl. Salmafii, Io. Freinshemii, & variorum. Nec non numifmata & antiqua monumenta in hac nova editione, fuo cuique loco inferta. Cum variantibus lectt. & indice. In fine additus eft L. *Ampelius* ex bibl. Cl. Salmafii. Tomi II. Amft. 8. ap. G. *Galletum.* Non vere eft Graevianus hic Florus: funtque in illa editione multae multorum correctiones temere in textum receptae. v. *Dukeri* praef. p. 14 & 15. qui & in notis paffim vitia illius editionis tangit. Et haec facta vidente & filente Graevio.

1704 L. A. Fl. rer. Roman. libri duo priores, ex criticorum obfervatt. correcti cum textus ratione, notifque variorum hiftoricis politicis & antiquariis: iuffu & impenfis Auguftiffimi Regis Boruffiae & Electoris

Brand. in usum Principis regni & electoratus heredis, adornati & editi a Laur. *Begero.* Coloniae Marchicae, typ. Ulr. Liebperti, fol. Florus, sive potius L. I & II Flori, splendidus sane, & multis numorum & monumentorum figuris ornatus. Ait Begerus, se textum vulgatum accurate cum libris scriptis, in his Brandenburgico, secundum regulas criticas contulisse & correxisse, rationibus correctionum redditis in notis; deinde & res & verba illustrasse. In praefatione porro Graevianam crisin de latinitate Flori refellere instituit, nec sine acerbitate in ipsum. Sed in nulla parte res bene viro, in suo genere non indocto, successit: apparetque, eum magis in colligendo laboriosum, quam in iudicando explicandoque tritum & elegantem fuisse: quales fere tum erant in Germania, qui se ad haec studia contulerant.

——c. n. Christiani *Iunckeri*, ad modum *Minellii*, Lips. 12.

1715 c. n. Annae Fabrae in usum Delphini. rec. Venetiis ap. Car. Bonarrigum. 4.

1718 c. n. Chr. Iunckeri ad modum *Minellii*, Lips. 12.

1720 c. n. Germ. Halae 12.

1722 *Dukeriana* I: Flori epitome rerum Romanarum. Cum integris Salmasii, Freinshemii, Graevii, & selectis aliorum animadversionibus, Recensuit, suasque adnotationes addidit Car. Andr. *Dukerus.* Lugd. Bat. ap. Io. van der Linden Iun. 8. Omnium optima est haec editio. Nam primum omnia superiorum bona habet in textu, & in notis. Insunt enim integrae Salmasii, Freinshemii & Graevii, & delectae aliorum, ut Camertis, Vineti, Stadii, Gruteri, Lipsii, Ruperti, Vossiorum, Nic. Heinsii, Perizonii, & ipsius non paucae, ab omni parte, in iudicio lectoris, verborum, rerum, elegantes & exquisitae; quarum adeo lectio plurimum prodesse studiosis huius generis doctrinae potest & ad locupletandum ingenium & ad acuendum iudicium. In praefatione inest etiam egregia defensio Graevianae criseos adversus Begerum. Sed illa ipsa praefatio legenda est studiosis, pluribus de causis; in

qua & de praesidiis cognoscent, quibus in hac editione apparanda usus est, & de modo totius operis conficiendi.

1723 in hist. Rom. Epitome Tomo I, Florentiae 8.
1724 Venetiis 12.
1726 Annae Fabrae in usum Delphini editio repetita Paris. 4.
1730 Recensuit, observatt. illustravit & indd. auxit Laur. *Reinhardus* (Gymn. Vinar. Conrector.) Erfurti 8. Indicibus praemissa est W. A. *Schroenii* Ep. ad Reinhardum de variis consiliis recentiorum, levandi labores scholasticos.
1733 c. n. Germ. *Sinceri* (Christo. Frid. Ayrmanni, Prof. Giess.) Germ. Giessae 8.
1734 ex museo I. I. *Pontani*. Patavii, 8.
——— c. n. *Iunckeri*, Lips. 12.
1736 c. n. *Pontanii & Freinshemii*, Amstel. 24.
1741 c. n. Germ. *Sinceri* Germ. Giessae. 8.
1743 in Henr. Car. de *Klettenberg* & Benn. Casp. *Haurissi* Scriptt. hist. Aug. Rom. Heidelbergae fol. Tomo II.
1744 *Dukeriana* ed. II auctior & emendatior Lugd. B. 8. Huius editionis textum & nos recepimus; nisi quod L. IV, c. 6. ex ipsis lectionis in Codd. fractae ruderibus restitutum, alibi tuendum, recepimus.
1750 curante Io. Pet. *Millero*, Berol. 8.
1760 ex recens. *Graevii*, cum animadversionibus eiusdem. Accessit praeter Ampelium libellumque varr. lectt. praefatio Io. Fr. *Fischeri*. Lips. 8.
1769 c. n. Germ. *Sinceri* Germ. Giessae 8.
1773 L. A. Flor. cum C. Crispo Sallustio, Birminghamiae, ap. Baskerville. 4.
1779 Manhemii. 8. rec. ad exemplar Graeviani textus.

Fr. *Guietus* & Io. *Peyrada*, (v. Syllog. Epp. Burm. T. IV. p. 574.) novas Flori editiones moliti sunt, aut commentarios, ut Abr. *Faber* aliique.

Exstitit in bibliotheca *Ernestii* exemplum Flori Freinshemiani, cui adscripta est collatio Cod. Neapolitani e Bibl. Io. Valletae, membr. 300. annorum, item Cod. Nazar. & Graev.

Pighius ad Valer. M. IV, 8. attulit *Fragmentum* pertinens ad lib. II, 7. extr. quod quidam pro genuino

probavere, ut Waſſius in Fragm. Hiſt. Begerus etiam in textum recepit. Sed id indignum eſſe Floro ac ſpurium, bene, ut nobis videtur, docuit Dukerus ad loc. cit.

Flori libris etiam lucis non parum attulere Chriſtoph. Ad. *Rupertus* in Obſſ. ab Florum Norib. 1659. 8. etſi interdum plus, quam ſatis erat, copioſus: *Boeclerus* Comment. in L. IV, quanquam politica magis & moralia tractans, inter Diſſertt. Acad. p. 564. Iac. *Tollius* in Fortuitis, proluſurus novae editioni: Io. *Schefferus* in Ἀνεκδότοις, Obſ. Miſc. Dorvill. Voll. IX, p. 317. Fr. Lud. *Abreſch* in Animadverſ. in Aeſchylum: cui cum quaedam oppoſuiſſet Dukerus in praef. ed. ſec. reſpondit in Nov. Obſ. Miſc. T. VI, p. 621.

L. ANNAEI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM

LIBRI IV.

L. ANNAEI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM

LIBER PRIMUS.

PROOEMIUM.

POPULUS Romanus a rege Romulo in Caesarem Augustum, septingentos per annos, tantum operum pace belloque gessit, ut, si quis magnitudinem imperii cum annis conferat, aetatem ultra putet. Ita late per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res eius legunt, non unius populi, sed generis humani fata discant. Nam tot laboribus periculisque iactatus est, ut ad constituendum eius imperium contendisse Virtus et Fortuna viderentur. Quare cum praecipue hoc quoque operae pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit, faciam quod solent, qui terrarum situs pingunt: in brevi quasi tabella totam eius imaginem amplectar, nonnihil, ut spero, ad admirationem principis populi collaturus, si pariter atque insimul universam magnitudinem eius

ostendero. Si quis ergo populum Romanum quasi hominem consideret, totamque eius aetatem percenseat, ut coeperit, utque adoleverit, ut quasi ad quendam iuventae florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus processusque eius inveniet. Prima aetas sub regibus fuit, prope ducentos quinquaginta per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Haec erit eius infantia. Sequens a Bruto Collatinoque Consulibus, in Appium Claudium, Quinctum Fulvium Consules, ducentos quinquaginta annos patet: quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum: ideo quis adolescentiam dixerit. Dehinc ad Caesarem Augustum ducenti anni, quibus totum orbem pacavit. Haec iam ipsa iuventa imperii, et quaedam quasi robusta maturitas. A Caesare Augusto in seculum nostrum haud multo minus anni ducenti: quibus inertia Caesarum quasi consenuit, atque decoxit; nisi quod sub Traiano principe movet lacertos, et praeter spem omnium senectus imperii, quasi reddita iuventute, reviresscit.

CAPUT I.

DE ROMULO PRIMO ROMANORUM REGE.

PRIMUS ille et Urbis et Imperii conditor Romulus fuit, Marte genitus, et Rhea Silvia. Hoc de se sacerdos gravida confessa est: nec mox fama dubitavit, cum Amulii imperio abiectus in profluentem

cum Remo fratre, non potuit exstingui. Siquidem et Tiberinus amnem repressit: et relictis catulis lupa secuta vagitum uber admovit infantibus, matremque se gessit. Sic repertos apud arborem, regis pastor tulit in casam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus. nam Lavinium patris Aeneae contemserat. Ab his Amulius iam bis septima soboles regnabat, fratre pulso Numitore, cuius ex filia Romulus. Igitur statim prima iuventae face, patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit. Ipse fluminis amator, et montium, apud quos erat educatus, moenia novae urbis agitabat. Gemini erant: uter auspicaretur, et regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prior ille sex vultures, hic postea, sed duodecim vidit. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore. ita illi assuetae sanguine et praeda aves pollicebantur. Ad tutelam novae urbis sufficere vallum videbatur: cuius dum irridet angustias, Remus, idque increpat saltu, dubium an iussu fratris, occisus est. prima certe victima fuit: munitionemque urbis novae sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quam urbem fecerat. incolae deerant. Erat in proximo lucus: hunc Asylum facit: et statim mira vis hominum, Latini Tuscique pastores; quidam etiam transmarini, Phryges, qui sub Aenea, Arcades, qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum: populumque Romanum ipse fecit. Res erat unius aetatis; populus virorum. Itaque matrimonia a finitimis petita: quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quip-

pe ludis equestribus, virgines, quae ad spectaculum venerant, praeda fuere. Et haec statim causa bellorum. Pulsi fugatique Veientes. Caeninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper opima de rege Feretrio Iovi manibus suis rex reportavit. Sabinis proditae portae per virginem: nec dolo: sed puella pretium rei, quam gerebant in sinistris, petierat. dubium clypeos, an armillas. Illi ut et fidem solverent, et ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intra moenia hostibus, atrox in ipso foro pugna, adeo ut Romulus Iovem oraret, *ut foedam suorum fugam sisteret.* Hinc templum et Stator Iupiter. Tandem saevientibus intervenere raptae laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, foedusque percussum: secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes demigrarent, et cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc rex sapientissimus statum Reipublicae imposuit: iuventus divisa per tribus, in equis et armis, ut ad subita belli excubaret: consilium Reipublicae penes senes esset, qui ex auctoritate *Patres*, ob aetatem *Senatus* vocabantur. His ita ordinatis, repente, cum concionem haberet ante urbem, apud Capreae paludem, e conspectu ablatus est. Discerptum aliqui a senatu putant ob asperius ingenium: sed oborta tempestas solisque defectio consecrationis speciem praebuere: cui mox Iulius Proculus fidem fecit, visum a se Romulum affirmans, augustiore forma, quam fuisset: mandare praeterea, ut se pro numine acciperent: *Quirinum* in coelo vocari placitum diis. Ita gentium Roma potiretur.

CAPUT II.

DE NUMA POMPILIO.

SUCCEDIT Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem, ultro petivere, ob inclitam viri religionem. Ille sacra, et caeremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille Pontifices, Augures, Salios, ceteraque populi Romani sacerdotia; annum quoque in duodecim menses, fastos dies nefastosque descripsit. Ille Ancilia atque Palladium, secreta quaedam imperii pignora, Ianumque geminum, fidem pacis ac belli: in primis focum Vestae virginibus colendum dedit, ut ad simulacrum coelestium siderum custos imperii flamma vigilaret. Haec omnia quasi monitu deae Egeriae, quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut, quod vi et iniuria occupaverat imperium, religione atque iustitia gubernaret.

CAPUT III.

DE TULLO HOSTILIO.

EXCIPIT Pompilium Numam Tullus Hostilius; cui in honorem virtutis regnum ultro datum. Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercita iuventute, provocare ausus Albanos, gravem et diu prin-

cipem populum. Sed cum pari robore frequentibus proeliis utrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, Horatiis Curiatiiſque, tergeminis hinc atque inde fratribus, utriuſque populi fata permiſſa ſunt. Anceps et pulchra contentio, exituque ipſo mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut diſtraheret hoſtem, ſimulat fugam: ſingulosque, prout ſequi poterant, adortus exſuperat. Sic (rarum alias decus) unius manu parta victoria eſt: quam ille mox parricidio foedavit. Flentem circa ſe ſpolia ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem viderat. hunc tam immaturum virginis amorem ultus eſt ferro. Citavere leges nefas: ſed abſtulit virtus parricidam: et facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus. Nam Fidenate bello miſſi in auxilium ex foedere, medii inter duos exſpectavere fortunam. Sed rex callidus, ubi inclinare ſocios ad hoſtem videt, tollit animos, quaſi ipſe mandaſſet. Spes inde noſtris, metus hoſtibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoſte victo, ruptorem foederis Metium Fufetium, religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtrahit: Albamque ipſam quamvis parentem, aemulam tamen, diruit, cum prius omnes opes urbis, ipſumque populum Romam tranſtuliſſet: prorſus ut conſanguinea civitas non periiſſe, ſed in ſuum corpus rediiſſe rurſus videretur.

CAPUT IV.

DE ANCO MARCIO.

Ancus deinde Marcius, nepos Pompilii, pari ingenio. Hic igitur et moenia muro amplexus eſt, et interfluentem Urbi Tiberinum ponte commiſit: Oſtiamque in ipſo maris fluminiſque confinio coloniam poſuit: iam tum videlicet praeſagiens animo, futurum, ut totius mundi opes et commeatus illo velut maritimo Urbis hoſpitio reciperentur.

CAPUT V.

DE TARQUINIO PRISCO.

Tarquinius poſtea Priſcus, quamvis tranſmarinae originis, regnum ultro petens accipit ob induſtriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Graecum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic et ſenatus maieſtatem numero ampliavit, et centuriis tribus auxit, quatenus Attius Navius numerum augeri prohibebat, vir ſummus augurio. Quem rex in experimentum rogavit, *fierine poſſet, quod ipſe mente conceperat?* Ille rem expertus augurio, *poſſe*, reſpondit. *Atqui hoc*, inquit, *agitabam, an cotem illam ſecare novacula poſſem?* Augur, *Potes ergo*, inquit, et ſecuit. Inde Romanis ſacer auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello prom-

tior. Duodecim namque Tusciae populos frequentibus armis subegit. Inde fasces, trabeae, curules, anuli, phalerae, paludamenta, praetexta; inde, quod aureo curru, quatuor equis triumphatur; togae pictae, tunicaeque palmatae; omnia denique decora et insignia, quibus imperii dignitas eminet.

CAPUT VI.

DE SERVIO TULLIO.

SERVIUS TULLIUS deinceps gubernacula Urbis invadit. Nec obscuritas inhibuit, quamvis matre serva creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: et clarum fore visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mortem, annitente regina, substitutus in locum regis, quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit industrie, ut iure adeptus videretur. Ab hoc Populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus: summaque regis solertia ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, aetatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur; ac si maxima civitas minimae domus diligentia contineretur.

CAPUT VII.

DE TARQUINIO SUPERBO.

Postremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen *Superbo* ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod a Servio tenebatur, rapere maluit, quam exſpectare, immiſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non melius egit, quam acquiſierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quae, ut virum regem ſalutaret, ſuper cruentum patrem, vecta carpento, conſternatos equos egit. Sed ipſe in Senatum caedibus, in omnes ſuperbia, quae crudelitate gravior eſt bonis, graſſatus, cum ſaevitiam iam domi fatigaſſet, tandem in hoſtes converſus eſt. Sic valida oppida in Latio capta ſunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Sueſſa Pometia. Tum quoque cruentus in ſuos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut ſimulanti transfugam apud hoſtes hinc fides eſſet. Cui Gabiis, ut voluerat, recepto, atque per nuntios conſulenti, *quid fieri vellet*, eminentia forte papaverum capita virgula excutiens, cum per hoc interficiendos eſſe principes intelligi vellet (quae ſuperbia!) ſic reſpondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit. quod cum inauguraretur, cedentibus ceteris deis (mira res dictu) reſtitere Iuventas, et Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum, ſiquidem firma omnia et aeterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molienti-

bus aedem in fundamentis humanum repertum eſt caput, nec dubitavere cuncti, monſtrum pulcherrimum imperii ſedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu ſuperbiam regis Populus Romanus perpeſſus eſt, donec aberat libido. hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit. Quorum cum alter ornatiſſimae feminae Lucretiae ſtuprum intuliſſet, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum Regibus abrogatum.

CAPUT VIII.

ANACEPHALAEOSIS DE SEPTEM REGIBUS.

HAEC eſt prima aetas populi Romani, et quaſi infantia, quam habuit ſub regibus ſeptem, quadam fatorum induſtria, tam variis ingenio, ut Reipublicae ratio et utilitas poſtulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numa religioſius? ita res popoſcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiae artifex Tullus? bellatoribus viris quam neceſſarius, ut acueret ratione virtutem. Quid aedificator Ancus? ut Urbem colonia extenderet, ponte iungeret, muro tueretur. Iam vero Tarquinii ornamenta et inſignia quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem? Actus a Servio cenſus quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſſet Reſpublica? Poſtremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo vel plurimum

profuit. Sic enim effectum eft, ut agitatus iniuriis populus cupiditate libertatis incenderetur.

CAPUT IX.

DE MUTATIONE REIPUBLICAE.

IGITUR Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus, quibus ultionem fui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiae decus, quodam quafi inftinctu deorum concitatus, regem repente deftituit, bona diripit, agrum Marti fuo confecrat, imperium in eofdem libertatis fuae vindices transfert, mutato tamen nomine et iure. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex fingulari duplex, ne poteftas folitudine vel mora corrumperetur: *Confules*que appellavit pro regibus, ut confulere fe civibus fuis debere meminiffent. Tantumque libertatis novae gaudium incefferat, ut vix mutati ftatus fidem caperent; alterumque ex Confulibus, tantum ob nomen et genus regium, fafcibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque fubftitutus Valerius Poplicola, ex fummo ftudio annixus eft ad augendam liberi populi maieftatem. Nam et fafces ei pro concione fubmifit, et ius provocationis adverfus ipfos dedit, et ne fpecie arcis offenderet, eminentes aedes fuas in plana fubmifit. Brutus vero favori civium etiam domus fuae clade et parricidio velificatus eft. Quippe cum ftudere revocandis in urbem regibus liberos fuos comperiffet, protraxit in forum, et con-

cione media virgis cecidit, et ſecuri percuſſit, ut plane publicus parens in locum liberorum adoptaſſe ſibi populum videretur. Liber iam hinc populus Romanus prima adverſus exteros arma pro libertate corripuit; mox pro finibus; deinde pro ſociis; tum pro gloria et imperio, laceſſentibus aſſidue uſquequaque finitimis: quippe cui patrii ſoli gleba nulla, ſed ſtatim hoſtile pomoerium, mediuſque inter Latium et Tuſcos, quaſi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret: donec quaſi contagione quadam per ſingulos itum eſt: et, proximis quibuſque correptis, totam Italiam ſub ſe redegerunt.

CAPUT X.

BELLUM ETRUSCUM CUM REGE PORSENA.

Pulsis ex Urbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porſena rex Etruſcorum ingentibus copiis aderat, et Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamvis et armis, et fame urgeret, occupatoque Ianiculo ipſis Urbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit, noviſſime etiam tanta admiratione perculit, ut ſuperior ultro cum paene victis amicitiae foedera feriret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Cloelia: qui niſi in annalibus forent, hodie fabulae viderentur. Quippe Horatius Cocles poſtquam hoſtes undique inſtantes ſolus ſubmovere non poterat, ponte reciſo tranſnatat

Tiberim, nec arma dimittit. Mucius Scaevola regem per insidias in castris ipsius aggreditur: sed ubi frustrato circa purpuratum eius ictu tenetur, ardentibus focis iniicit manum, terroremque geminat dolo. *Ut scias*, inquit, *quem virum effugeris. Idem trecenti iuravimus.* cum interim (immane dictu!) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne quis sexus a laude cessaret, ecce et virginum virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, Cloelia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem tot tantisque virtutum territus monstris valere, liberosque esse iussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu sua Brutus occidit, superque ipsum mutuo vulnere exspiravit; plane quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.

CAPUT XI.

BELLUM LATINUM.

LATINI quoque Tarquinios afferebant aemulatione, et invidia: ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium, Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem, tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Postumius ipse dictator signum in hostes iaculatus est (novum et insigne commentum) uti peteretur cursu. Cossus equitum magister exuere frenos imperavit (et hoc novum) quo acrius incur-

rerent. Ea denique atrocitas fuit proelii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit, duos in candidis equis. Castorem atque Pollucem nemo dubitavit. Itaque et Imperator veneratus est, pactusque victoriam templa promisit, et reddidit, plane quasi stipendium commilitonibus diis. Hactenus pro libertate: mox de finibus cum eisdem Latinis assidue, et sine intermissione pugnatum est. Sora (quis credat?), et Algidum terrori fuerunt: Satricum atque Corniculum provinciae. De Verulis et Bovillis pudet, sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, et aestivae Praeneste deliciae, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Faesulae, quod Carrae nuper. idem nemus Aricinum, quod Hercynius saltus: Fregellae, quod Gesoriacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque (pro pudor) victos adeo gloriae fuisse, ut captum oppidum Caius Marcius Coriolanus quasi Numantiam, aut Africam, nomini induerit. Exstant et parta de Antio spolia, quae Maenius in suggestu fori, capta hostium classe, suffixit: si tamen illa classis: nam sex fuere rostratae. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum Aequi, et Volsci fuere, et cotidiani, ut ita dixerim, hostes. Sed hos praecipue Lucius Quinctius domuit, ille Dictator ab aratro: qui obsessa ac paene iam capta Marci Minucii Consulis castra egregia virtute servavit. Medium erat forte tempus sementis, cum patricium virum innixum aratro suo lictor in ipso opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid a rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub iugum misit. Sic expedi-

tione finita, rediit ad boves rursus triumphalis agricola. Fidem numinum! qua velocitate? intra quindecim dies coeptum, peractumque bellum: prorsus ut festinasse dictator ad relictum opus videretur.

CAPUT XII.

BELLUM CUM ETRUSCIS, FALISCIS ET FIDENATIBUS.

Assidui vero et anniversarii hostes ab Etruria fuere Veientes; adeo ut extraordinariam manum adversus eos promiserit, privatumque gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis superque idonea clades. Caesi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus, et scelerato signata nomine, quae proficiscentes in proelium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atque alios duces robustissima capta sunt oppida: vario quidem eventu. Falisci se sponte dediderunt. Cremati suo igne Fidenates. Rapti funditus deletique Veientes. Falisci cum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immerito: quod ludimagistrum, urbis proditorem, cum iis, quos adduxerat, pueris, vinctum sibi ultro remisisset. Eam namque vir sanctus et sapiens veram sciebat victoriam, quae salva fide, et integra dignitate pareretur. Fidenae, quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatae, et discoloribus, serpentum in modum, vittis, furiali more processerant: sed habitus ille feralis eversionis

omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hiematum sub pellibus: taxata stipendio hiberna: adactus miles sua sponte iureiurando, *nisi capta urbe non remeare.* Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo, et subterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique visa est praedae magnitudo, cuius decimae Apollini Pythio mitterentur: universusque populus Romanus ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veii fuere: nunc fuisse quis meminit? quae reliquiae? quod vestigium? Laborat annalium fides, ut Veios fuisse credamus.

CAPUT XIII.

BELLUM GALLICUM.

HIC sive invidia deûm, sive fato, rapidissimus procurrentis imperii cursus parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutum experimentis speciosius. Ea certe fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole, perinde armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium stragem, videretur. Hi quondam ab ultimis

terrarum oris, et cingente omnia Oceano ingenti agmine profecti, cum iam media vastassent, positis inter Alpes et Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium obsidebant. Pro sociis ac foederatis populus Romanus intervenit. Missi ex more legati. sed quod ius apud barbaros? ferocius agunt. et inde certamen. Conversis igitur a Clusio, Romamque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius Consul occurrit. Non temere foedior clades. Itaque hunc diem fastis Roma damnavit. Fuso exercitu iam moenibus Urbis appropinquabant. Erant nulla praesidia. Tum igitur, aut nunquam alias apparuit vera illa Romana virtus. Iamprimum maiores natu, amplissimis usi honoribus, in forum coëunt: ibi devovente pontifice, Diis se Manibus consecrant; statimque in suas quisque aedes regressi, sicut in trabeis erant, et amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt: ut, cum venisset hostis, in sua dignitate morerentur. Pontifices, et Flamines, quidquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossa terrae recondunt, partim imposita plaustris secum auferunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestae, nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes unus e plebe fertur Lucius Albinius, qui, depositis uxore et liberis, virgines in plaustrum recepit. Adeo tum quoque in ultimis religio publica privatis affectibus antecellebat. Iuventus vero, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi praesentem Iovem, *ut, quemadmodum ipsi ad defendendum templum*

eius concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque Urbem primo trepidi, ne quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore et impetu invadunt. Patentes passim domos adeunt: ubi sedentes in curulibus suis praetextatos senes, velut deos geniosque venerati, mox eosdem, postquam homines esse liquebat, alioqui nihil respondere dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis iniiciunt: et totam Urbem igne, ferro, manibus exaequant. Sex mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modo, sed noctibus quoque omnia experti: cum tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, a summa rupe deiecit, et ut spem hostibus demeret, quanquam in summa fame, tamen ad speciem fiduciae, panes ab arce iaculatus est. Et stato quodam die per medias hostium custodias Fabium pontificem ab arce demisit, qui solemne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit; propitiosque deos renuntiavit. Novissime cum iam obsidio sua barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, cum ad iniqua pondera addito adhuc gladio, superbe *vae victis* increparent, subito aggressus a tergo Camillus adeo cecidit, ut omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantae cladis nomine libet. Pastorum casas ignis ille, et flamma paupertatem Romuli abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domi-

cilio civitas, non deleta, non obruta, sed expiata potius et lustrata videatur? Igitur post assertam a Manlio, restitutam a Camillo Urbem, acrius etiam vehementiusque in finitimos resurrexit. Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus moenibus expulisse, cum per Italiam naufragia sua latius traheret, sic persecutus est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati; cum singulari certamine Manlius aureum torquem Barbaro inter spolia detraxit. inde Torquati. Iterum Pomptino agro, cum in simili pugna Lucius Valerius, insidente galeae sacra alite adiutus, retulit spolia. et inde Corvini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella delevit: ne quis exstaret in ea gente, quae incensam a se Romam urbem gloriaretur.

CAPUT XIV.

BELLUM LATINUM.

Conversus a Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure Consulibus, semper quidem aemulatione imperii infestos, tum vero contemtu Urbis incensae; cum *ius civitatis, partem imperii* ac *magistratuum* poscerent, atque iam amplius quam congredi auderent. Quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? cum alter Consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit; quasi plus in imperio esset, quam in victoria:

alter quasi monitu deorum, capite velato, primam ante aciem diis manibus se devoverit, ut in confertissima se hostium tela iaculatus, novum ad victoriam iter sanguinis sui semita aperiret.

CAPUT XV.

BELLUM SABINUM.

A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factae sub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adiunxerant. Sed Curio Dentato Consule, omnem eum tractum, qua Nar, Anio, fontesque Velini, Hadriatico tenus mari, igne ferroque vastavit. Qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut, in utro plus esset, nec ipse posset aestimare, qui vicerat.

CAPUT XVI.

BELLUM SAMNITICUM.

Precibus deinde Campaniae motus, non pro se, sed, quod est speciosius, pro sociis Samnitas invadit. Erat foedus cum utrisque percussum: sed hoc Campani sanctius, et prius omnium suorum deditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi gessit. Omnium non modo Italia, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniae plaga est. Nihil mollius coelo. Denique bis floribus ver-

nat. Nihil uberius solo; ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, et tepentes fontibus Baiae: Lucrinus et Avernus, quaedam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesuvius, Aetnaei ignis imitator. Urbes ad mare, Formiae, Cumae, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, his regionibus populus Romanus Samnitas invasit, gentem, si opulentiam quaeras, aureis et argenteis armis, discolori veste, usque ad ambitum armatam: si fallaciam, saltibus fere et montium fraude grassantem: si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis, in exitium Urbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto foedere, cladibusque ipsis animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios et Papirios patres, eorumque liberos ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipsa Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor et viginti triumphorum. Maxime tamen nota et illustris ex hac gente clades apud Caudinas furculas Veturio Postumioque Consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens tanta occasione dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit, et ille, *mitteret omnes, vel occideret*, sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub iugum maluit; ut nec amici forent beneficio, et post flagitium hostes magis. Itaque et Consules statim magnifice voluntaria dedi-

tione turpitudinem foederis dirimunt, et ultionem flagitans miles, Papirio duce (horribile dictu) strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit: et *in congressu arsisse omnium oculos*, hostis auctor fuit. nec prius finis caedibus datus, quam iugum et hostibus et duci capto reposuerunt.

CAPUT XVII.

BELLUM ETRUSCUM ET SAMNITICUM.

HACTENUS populo Romano bellum cum singulis gentium, mox acervatim, tamen sic quoque par omnibus fuit. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italiae populus, Samnitium reliqui in excidium Romani nominis repente coniurant. Erat terror ingens, tot simul tantorumque populorum. Late per Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, ante invius, plane quasi Calidonius, vel Hercynius, adeo tunc terrori erat, ut senatus Consuli denuntiaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem. Quin fratre praemisso explorat accessus. Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia, refert tutum iter. Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum sine periculo explicavit. Nam subito inconditos atque palantes aggressus est, captisque superioribus iugis, in subiectos suo iure detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas e coelo ac nubibus

tela mitterentur. Nec incruenta tamen illa victoria. nam oppressus in sinu vallis alter Consulum Decius, more patrio devotum Diis Manibus obtulit caput: solemnemque familiae suae consecrationem in victoriae pretium redegit.

CAPUT XVIII.

BELLUM TARENTINUM ET CUM PYRRHO REGE.

SEQUITUR bellum Tarentinum, unum quidem titulo et nomine, sed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, et, caput belli, Tarentinos, id est, totam Italiam, et cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Graeciae regem, una veluti ruina pariter involvit: ut eodem tempore et Italiam consummaret, et transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus, Lacedaemoniorum opus, Calabriae quondam, et Apuliae, totiusque Lucaniae caput, cum magnitudine et muris portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Istriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum maius theatrum: quod quidem causa miserae civitati fuit omnium calamitatum. Ludos forte celebrabant, cum adremigantem litori Romanam classem inde vident: atque hostem rati, emicant, sine discrimine insultant. *qui enim, aut unde Romani?* Nec satis. Aderat

ſine mora querelam ferens legatio. hanc quoque foede per obſcoenam turpemque dictu contumeliam violant. ex hinc bellum. ſed apparatus horribilis, cum tot ſimul populi pro Tarentinis conſurgerent, omnibuſque vehementior Pyrrhus: qui Semigraecam ex Lacedaemoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Theſſaliae, Macedoniae, incognitiſque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito inſuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, et Campaniae fluvium Lirim, Laevino conſule, prima pugna: quae tam atrox fuit, ut Frentanae turmae praefectus Obſidius, invectus in regem, turbaverit, coëgeritque, proiectis inſignibus, proelio excedere. Actum erat, niſi elephanti converſi in ſpectaculum belli procurriſſent: quorum cum magnitudine, tum deformitate, et novo odore ſimul ac ſtridore conſternati equi, cum incognitas ſibi belluas amplius, quam erant, ſuſpicarentur, fugam ſtragemque late dederunt. In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt, Curio, Fabricioque conſulibus. iam quippe belluarum terror exoleverat, et Caius Minucius quartae legionis haſtatus, unius proboſcide abſciſſa, mori poſſe belluas oſtenderat. Itaque et in ipſas pila congeſta ſunt, et in turres vibratae faces, tota hoſtium agmina ardentibus ruinis operuere: nec ante cladi finis fuit, quam nox dirimeret: poſtremuſque fugientium ipſe rex a ſatellitibus humero ſaucius in armis ſuis referretur. Lucaniae ſuprema pugna ſub Aruſinis, quos vocant, campis, ducibus iiſdem qui ſuperius: ſed tunc ad totam victoriam exitum, quem

datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui cum per stragem suorum percurrens stridore quereretur, mater agnovit, et quasi vindicaret, exsiluit: tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit. Ac sic eaedem ferae, quae primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controversia tradidere. Nec vero tantum armis, et in campis, sed consiliis quoque et domi intra Urbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam rex callidus, intellecta virtute Romana, statim desperavit armis: seque ad dolos contulit. Nam interemtos cremavit: captivosque indulgenter habuit, et sine pretio restituit. Missisque deinde legatis in Urbem omni modo annisus est, ut facto foedere in amicitiam reciperetur. Sed bello et pace, foris et domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit: nec alia magis, quam Tarentina victoria, ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo proelio obtritos accepimus? omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis immortui: omnium in manibus enses, et relictae in vultibus minae, et in ipsa morte ira vivebat. Quod adeo Pyrrhus miratus est, ut diceret: *O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis!* Quae autem eorum, qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? cum Pyrrhus, *Video me*, inquit, *plane Herculis sidere procreatum*, *cui*, *quasi ab angue Ler-*

naeo, tot caesa hostium capita de sanguine suo renascuntur. Qui autem ille senatus fuit? cum, perorante Appio Caeco, pulsi cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti regi suo, quid de hostium sede sentirent: *Urbem templum sibi visam, senatum regum consessum esse* confiterentur. Qui porro ipsi duces, vel in castris? cum medicum venale regis Pyrrhi caput offerentem Curius remisit: Fabricius oblatam sibi a rege imperii partem repudiavit. vel in pace? cum Curius fictilia sua Samnitico praeferret auro: Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam censoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute militum, victorem populum Romanum fuisse? unoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiae, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, uberrimasque regiones in ditionem redegisse? Aut quid adeo fidem superet, quam si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo proelio Pyrrhus, tota tremente Italia Campaniam, Lirim, Fregellasque populatus, prope captam Urbem a Praenestina arce prospexit: et a vicesimo lapide oculos trepidae civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, et in Graeciam suam trans mare ac terras fugato, pax et quies; et tanta de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim temere ullus pulchrior in Urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses: tum si captivos aspiceres,

Molossi, Thessali, Macedones, Bruttius, Apulus, atque Lucanus: si pompas, aurum, purpura, signa, tabulae, Tarentinaeque deliciae. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit, quam illas, quas timuerat, cum turribus suis belluas: quae non sine sensu captivitatis, submissis cervicibus, victores equos sequebantur.

CAPUT XIX.

BELLUM PICENS.

OMNIS mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quod ultro persequi socios hostium placuit. Domiti ergo Picentes, et caput gentis Asculum, Sempronio duce: qui, tremente inter proelium campo, Tellurem deam, promissa aede, placavit.

CAPUT XX.

BELLUM SALLENTINUM.

SALLENTINI Picentibus additi, caputque regionis Brundusium inclyto portu, Marco Atilio duce. Et in hoc certamine, victoriae pretium templum sibi pastoria Pales ultro poposcit.

CAPUT XXI.

BELLUM VOLSINENSE.

POSTREMI Italicorum in fidem venere Volſini, opulentiſſimi Etruſcorum, implorantes opem adverſus ſervos quondam ſuos: qui libertatem a dominis datam, in ipſos erexerant, translataque in ſe republica dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, poenas dederunt.

CAPUT XXII.

DE SEDITIONIBUS.

HAEC eſt ſecunda aetas populi Romani, et quaſi Adoleſcentia: qua maxime viruit, et quodam flore virtutis exarſit ac ferbuit. Ita quae inerat quaedam adhuc ex paſtoribus feritas, quiddam ſpirabat indomitum. Inde eſt, quod exercitus Poſtumium Imperatorem, infitiantem, quas promiſerat, praedas, facta in caſtris ſeditione, lapidavit: quod ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, cum poſſet: quod, duce Volerone, detrectantibus pleriſque militiam, fracti Conſulis faſces: inde, quod clariſſimos principes, cum adverſarentur voluntati ſuae, exſulatione multavit: ut Coriolanum colere agros iubentem: nec minus ille ferociter iniuriam armis vindicaſſet, niſi quod iam inferentem ſigna filium mater Veturia la-

crimis suis exarmavit: ut ipsum Camillum, quod inique inter plebem et exercitum divisisse Veientem praedam videretur. Sed hic melior, in capta Urbe consenuit: et mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementius aequo bonoque certatum est; adeo, ut, relictis sedibus, solitudinem et interitum patriae suae minaretur.

CAPUT XXIII.

PRIMA discordia ob impotentiam foeneratorum: quibus in terga quoque serviliter saevientibus, in Sacrum montem plebs armata secessit: aegreque, nec, nisi Tribunos impetrasset, Menenii Agrippae facundi et sapientis viri auctoritate, revocata est. Exstat orationis antiquae satis efficax ad concordiam fabula, *qua dissedisse inter se quondam humanos* dixit *artus, quod, omnibus opere fungentibus, solus venter immunis ageret: deinde moribundos a seiunctione rediisse in gratiam, quando sensissent, quod eius opera redactis in sanguinem cibis irrigarentur.*

CAPUT XXIV.

SECUNDAM in Urbe media decemviratus libido conflavit. Allatas a Graecia leges decem principes lecti, iubente populo, conscripserant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota iustitia: cum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant.

Ante ceteros Appius eo insolentiae elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus et Lucretiae, et regum, et iuris, quod ipse composuerat. Itaque cum oppressam iudicio filiam trahi in servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit: admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem et catenas ab Aventino monte detraxit.

CAPUT XXV.

TERTIAM seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut plebeii cum patriciis iungerentur: qui tumultus in monte Ianiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

CAPUT XXVI.

QUARTAM honorum cupido, ut plebeii quoque magistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum pater alteram Sulpicio patricii sanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. Haec quodam tempore, quod lictoriae virgae sonum ignotum penatibus suis expaverat, a sorore satis insolenter irrisa, iniuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum et magistratuum consortium, quamvis invito senatui extorsit. Verum in his ipsis seditionibus principem populum non immerito suspexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem;

honorum decora, et insignia vindicavit; interque haec omnia nullius acrior custos, quam libertatis, fuit, nullaque in pretium eius potuit largitione corrumpi; cum ut in magno, et in dies maiore populo, interim perniciosi cives exsisterent. Spurium Cassium agraria lege; Maelium largitione suspectum regiae dominationis, praesenti morte multavit. ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumsit: hunc Quinctii Dictatoris imperio in medio foro Magister equitum Servilius Ahala confodit. Manlium vero Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altius se et incivilius efferentem, ab illa, quam defenderat, arce deiecit. Talis domi ac foris; talis pace belloque Populus Romanus, fretum illud Adolescentiae, id est, secundam imperii aetatem habuit; in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

L. ANNAEI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER SECUNDUS.

L. ANNAEI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

DOMITA subactaque Italia, Populus Romanus prope quingentesimum annum agens, cum bona fide adolevisset; si quod est robur, si qua iuventas; tum ille vere robustus, et iuvenis, et par orbi terrarum esse coepit. Ita (mirum, et incredibile dictu) qui prope quingentis annis domi luctatus est (adeo difficile fuerat dare Italiae caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

CAPUT II.

PRIMUM BELLUM PUNICUM.

IGITUR victor Italiae Populus, cum a terra fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus

incendio silvas, interveniente flumine abrumpitur, paulisper substitit. Mox cum videret opulentissimam in proximo praedam, quodammodo Italiae suae abscissam, et quasi revulsam; adeo cupiditate eius exarsit, ut quatenus nec mole iungi, nec pontibus posset, armis belloque iungenda, et ad continentem suum revocanda bello videretur. Sed ecce, ultro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit; cum de Poenorum impotentia foederata Siciliae civitas Messana quereretur. Affectabat autem ut Romanus, ita Poenus Siciliam, et eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios iuvandi, re autem sollicitante praeda; quanquam territaret novitas rei (tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus, vereque terrester, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terra an mari dimicaretur. Appio Claudio Consule, primum fretum ingressus est fabulosis infame monstris, aestuque violentum: sed adeo non est exterritus, ut illam ipsam ruentis aestus violentiam pro munere amplecteretur: statimque ac sine mora Hieronem Syracusanum regem tanta celeritate vicit, ut ille ipse se prius victum, quam hostem videret, fateretur. Duillio Cornelioque Consulibus etiam mari congredi ausus est, cum quidem ipsa velocitas classis comparatae auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem, quam caesa silva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris stetit; ut non arte factae, sed quodam munere deorum conversae in naves, atque mutatae arbores viderentur. Proelii vero forma mirabilis; cum illas

celeres volucresque hostium naves hae graves tardaeque comprehenderent. Longe illis nauticae artes, detergere remos, et ludificari fuga rostra. Iniectae enim ferreae manus, machinaeque aliae, ante certamen multum ab hoste derisae: coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparas, mersa et fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cuius quod gaudium fuit? cum Duillius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi a coena rediret, praelucere funalia, praecinere sibi tibias iussit, quasi quotidie triumpharet. Prae tanta victoria leve huius proelii damnum fuit. Alter consulum interceptus Asina Cornelius: qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit; perfidiae Punicae documentum. Calatino Dictatore, fere omnia praesidia Poenorum Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybaeo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum: sed eximia virtute Calpurnii Flammae tribuni militum evasimus, qui lecta trecentorum manu, infestum et infessum ab hostibus tumulum occupavit, adeoque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu Thermopylarum et Leonidae famam adaequavit: hoc illustrior noster, quod expeditioni tantae superfuit et supervixit, licet nihil scripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, cum iam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia; serpente latius bello, Sardiniam annexamque ei Corsicam transit. Olbiae hic, ibi Aleriae urbis excidio incolas terruit, adeoque omnes terra, mari, Poenos expugnavit, ut iam victoriae nihil nisi Africa

ipsa restaret. Marco Atilio Regulo duce iam in Africam navigabat bellum. Nec deerant, qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum: in quem, nisi paruisset, securi districta Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis remisque properatum est; tantusque terror hostici adventus Poenis fuit, ut apertis paene portis Carthago caperetur. Prima belli praemium fuit civitas Clypea: prima enim a Punico litore quasi arx et specula procurrit. Et haec, et trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est; cum quasi in vindictam Africae nata mirae magnitudinis serpens posita apud Bagradam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus, cum terrorem nominis sui late circumtulisset; cumque magnam vim iuventutis, ducesque ipsos aut cecidisset, aut haberet in vinculis, classemque ingenti praeda onustam, et triumpho gravem, in Urbem praemisisset; etiam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque portis inhaerebat. Hic paululum circumacta fortuna est; tantum ut plura essent Romanae virtutis insignia: cuius fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus; cum Xanthippum illis ducem Lacedaemon misisset, a viro militiae peritissimo vincimur. Tum foeda clades, Romanisque usu incognita. Vivus in manus hostium venit fortissimus Imperator. Sed ille quidem par tantae calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione suscepta. Quippe diversa, quam hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, nec commuta-

tione captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carceris, sive crucis supplicio deformata maiestas; immo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit? Populus autem Romanus multo acrior infestiorque pro ultione Reguli, quam pro victoria fuit. Metello igitur Consule spirantibus altius Poenis, et reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecidit, ut ne amplius eam insulam cogitarent. Argumentum ingentis victoriae, centum circiter elephantorum captivitas; sic quoque magna praeda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. Appio Claudio Consule; non ab hostibus, sed a diis ipsis superatus est, quorum auspicia contemserat; ibi statim classe demersa, ubi ille praecipitari pullos iusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio Buteone Consule, classem hostium in Africo mari apud Aegimurum, iam in Italiam ultro navigantem cecidit. Quantus o tunc triumphus tempestate intercidit, cum opulenta praeda classis, adversis acta ventis, naufragio suo Africam et Syrtes, omnium imperia gentium, insularum litora, implevit! Magna clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate; interceptam tempestate victoriam, et triumphum periisse naufragio. Et tamen, cum Punicae praedae omnibus promontoriis insulisque frustarentur et fluitarent, populus Romanus et sic triumphavit. Lutatio Catulo Consule tandem bello finis impositus apud insulas, quibus nomen Aegates: nec maior alias in mari pugna; quippe

commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hostium classis, et in ea quasi tota Carthago: quod ipsum exitio fuit. Romana classis promta, levis, expedita, et quodam genere castrensis; ad similitudinem pugnae equestris, sic remis, quasi habenis agebatur; et in hos, vel illos mobilia rostra speciem viventium praeferebant. Itaque momento temporis laceratae hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium moenibus non quaereretur. Supervacuum visum est in arcem murosque saevire, cum iam in mari esset deleta Carthago.

CAPUT III.

BELLUM LIGUSTICUM.

PERACTO Punico bello, secuta est brevis sane, et quasi ad recipiendum spiritum, requies, argumentumque pacis, et bona fide cessantium armorum, tunc primum post Numam clausa porta Iani fuit: sed statim ac sine mora patuit. Quippe iam Ligures, iam Insubres Galli, nec non et Illyrii lacessebant. sic desub Alpibus, id est, desub ipsis Italiae faucibus, gentes deo quodam assidue incitante, ne rubiginem scilicet ac situm arma sentirent: denique utrique cotidiani, et quasi domestici hostes tirocinia militum imbuebant, nec aliter utraque gente, quam quasi cote quadam, populus Romanus ferrum suae acuebat virtutis.

Ligures imis Alpium iugis adhaerentes inter Varum et Macram flumen, implicitosque dumis silvestribus, maior aliquanto labor erat invenire, quam vincere. Tuti locis et fuga, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia, quam bella faciebat. Itaque cum diu multumque eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, tandem Fulvius latebras eorum ignibus sepsit: Baebius in plana deduxit: Postumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur.

CAPUT IV.

BELLUM GALLICUM.

GALLIS Insubribus, et his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quam humana erant: sed experimento deprehensum est, quippe sicut primus impetus eis maior quam virorum est, ita sequens minor quam feminarum. Alpina corpora humenti coelo educata, habent quiddam simile nivibus suis: quae mox ut caluere pugna, statim in sudorem eunt; et levi motu, quasi sole, laxantur. Hi saepe et alias, sed Britomaro duce, *non prius soluturos se baltea, quam Capitolium ascendissent*, iuraverant. Factum est. Victos enim Aemilius in Capitolio discinxit. Mox, Ariovisto duce, vovere *de nostrorum militum praeda Marti suo torquem*. Intercepit Iupiter votum. Nam de torquibus eorum aureum tropaeum Iovi Flaminius erexit. Viridomaro rege *Romana arma Vulcano* pro-

miferant : aliorfum vota ceciderunt. Occifo enim rege, Marcellus tertia poft Romulum patrem Feretrio Iovi arma fufpendit.

CAPUT V.

BELLUM ILLYRICUM.

ILLYRII, feu Liburni, fub extremis Alpium radicibus agunt inter Arfiam, Titiumque flumen, longiffime per totum Adriani maris litus effufi. Hi, regnante Teutana muliere, populationibus non contenti, licentiae fcelus addiderunt. Legatos quippe noftros, ob ea quae deliquerant, iure agentes, ne gladio quidem, fed ut victimas, fecuri percutiunt: praefectos navium, igni comburunt. idque, quo indignius foret, mulier imperabat. Itaque, Cnaeo Fulvio Centimalo duce, late domantur. Strictae in principum colla fecures, legatorum manibus litavere.

CAPUT VI.

BELLUM PUNICUM SECUNDUM.

POST primum Punicum bellum, vix quadriennii requies, ecce alterum bellum : minus quidem fpatio (nec enim amplius quam decem et octo annos habet) fed adeo cladium atrocitate terribilius, ut, fi quis conferat damna utriufque populi, fimilior victo fit

populus, qui vicit. Urebat nobilem populum ablatum mare, raptae insulae, dare tributa, quae iubere consueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri iuraverat: nec morabatur. Igitur in caussam belli Saguntus delecta est, vetus Hispaniae civitas, et opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum; quam in libertatem communi foedere exceptam Annibal, caussas novorum motuum quaerens, et suis et ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto foedere aperiret. Summa foederum Romanis religio est: itaque ad auditum sociae civitatis obsidium, memores icti cum Poenis quoque foederis, non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim iam novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum desuper se suosque, cum omnibus opibus suis, ferro et igni corrumpunt. Huius tantae cladis auctor Annibal poscitur. Tergiversantibus Poenis, dux legationis, *Quae*, inquit, *mora est*, Fabius? *In hoc ego sinu bellum pacemque porto; utrum eligitis?* Succlamantibus, *Bellum: Bellum igitur*, inquit, *accipite:* et excusso in media curia togae gremio, non sine horrore, quasi plane sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. nam, quasi has inferias sibi Saguntinorum ultimae dirae in illo publico parricidio incendioque mandassent, ita Manibus eorum, vastatione Italiae, captivitate Africae, ducum et regum, qui id gessere bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in Hispania movit illa gravis et luctuosa Punici belli vis atque tempestas; destinatumque Ro-

manis iam diu fulmen Saguntino igne conflavit: ſtatim quodam impetu rapta medias perfregit Alpes; et in Italiam ab illis fabuloſae altitudinis nivibus, velut coelo miſſa, deſcendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum et Ticinum valido ſtatim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fuſus exercitus. ſaucius etiam ipſe in manus hoſtium veniſſet Imperator, niſi protectum patrem praetextatus admodum filius ab ipſa morte rapuiſſet. Hic erat Scipio, qui in exitium Africae creſcit, nomen ex malis eius habiturus. Ticino Trebia ſuccedit. Hic ſecunda belli Punici procella deſaevit, Sempronio Conſule. Tunc calidiſſimi hoſtes, frigidum et nivalem nacti diem, cum ſe ignibus prius oleoque foviſſent (horribile dictu) homines a meridie et ſole venientes noſtra nos hieme vicerunt. Traſimenus lacus tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicae fraudis. quippe nebula lacus paluſtribuſque virgultis tectus eques, terga ſubito pugnantium invaſit. Nec de diis poſſumus queri. imminentem quippe temerario duci cladem praedixerant inſidentia ſignis examina, et aquilae prodire nolentes, et commiſſam aciem ſecutus ingens terrae tremor: niſi illum horrorem ſoli, equitum virorumque diſcurſus, et mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id eſt, paene ultimum vulnus imperii Cannae, ignobilis Apuliae vicus: ſed magnitudine cladis emerſit, et quadraginta millium caede parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, coelum, dies, tota denique rerum natura conſenſit. Siquidem non contentus ſimulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium

ceciderunt, insuper callidissimus Imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quod et sol ibi acerrimus, et plurimus pulvis, et Eurus ab Oriente semper quasi ad constitutum, ita instruxit aciem, ut, Romanis adversus haec omnia adversis, quasi secundum coelum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus caesi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, *Parce ferro.* Ducum effugit alter, alter occisus est: dubium uter maiore animo. Paullum puduit: Varro non desperavit. Documenta cladis cruentus aliquamdiu Aufidus, pons de cadaveribus, iussu ducis, factus in torrente Vergelli; modii duo anulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Poenum illum dixisse Adherbalem Bomilcaris ferunt) *Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoria scisset.* Tum quidem illum, ut dici vulgo solet, aut fatum Urbis imperaturae, aut ipsius mens mala, et aversi a Carthagine dii in diversum abstulerunt. Cum victoria posset uti, frui maluit; relictaque Roma, Campaniam Tarentumque peragrare: ubi mox et ipse, et exercitus ardor, elanguit: adeo ut verum dictum sit, *Capuam Annibali Cannas fuisse.* Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniae (quis crederet?) soles, et sepentes fontibus Baiae subegerunt. Interim respirare Romanus, et quasi ab inferis emergere. Arma non erant; detracta sunt templis. deerat iuventus; in sacramentum militiae liberata servitia.

egebat aerarium; opes ſuas libens ſenatus in medium protulit: nec, praeter quod in bullis ſingulifque anulis erat, quidquam ſibi auri reliquerunt. Eques ſecutus exemplum, imitataeque equitem tribus. denique vix ſuffecere tabulae, vix ſcribarum manus, Laevino Marcelloque Conſulibus, cum privatae opes in publicum deferrentur. Quid autem in eligendis magiſtratibus, quae centuriarum ſapientia, cum iuniores a ſenioribus conſilium de creandis Conſulibus petiverunt? Quippe adverſus hoſtem toties victorem, tam callidum, non virtute tantum, ſed ſuis etiam conſiliis pugnare oportebat. Prima redeuntis, et, ut ſic dixerim, reviviſcentis imperii ſpes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam commentus eſt, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, et Reipublicae ſalutare, *Cunctator.* Hinc illud ex populo, ut *Imperii ſcutum* vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranoſque ſaltus ſic maceravit Annibalem, ut, qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello duce etiam congredi auſus eſt. Cominus venit, et pepulit a Campania ſua, et ab obſidione Nolae urbis excuſſit. Auſus et Sempronio Graccho duce per Lucaniam ſequi, et premere terga cedentis: quamvis tunc (o pudor!) manu ſervili pugnaret. Nam hucuſque tot mala compulerant, ſed libertate donati, fecerant de ſervitute Romanos. O horribilem in tot adverſis fiduciam! o ſingularem animum ac ſpiritum populi Romani! tam arctis afflictiſque rebus, cum de Italia ſua dubitaret, auſus eſt tamen in diverſa reſpicere: cumque hoſtes in iugulo per Campaniam Apuliamque volitarent,

mediamque de Italia Africam facerent, eodem tempore et hunc ſuſtinebat, et in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, diviſa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu reſtitit. Tota enim inſula in una urbe ſuperata eſt. Grande illud, et ante id tempus invictum caput Syracuſae, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando ceſſerunt. Longe illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, et fons celebratus Arethuſae: niſi quod hactenus profuere, ut pulchritudini victae urbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit. nihil illi gentium feritas, Inſanorumque (nam ſic vocantur) immanitas montium profuere. Saevitum in urbes, urbemque urbium Caralim, ut gens contumax, viliſque morti, ſaltem deſiderio patrii ſoli domaretur. In Hiſpaniam miſſi Cnaeus et Publius Scipiones, paene totam Poenis eripuerant; ſed inſidiis Punicae fraudis oppreſſi rurſus amiſerunt, magnis quidem illi proeliis cum Punicas opes cecidiſſent: ſed Punicae inſidiae alterum ferro caſtra metantem, alterum, cum evaſiſſet in turrim, cinctum facibus oppreſſerunt. Igitur in ultionem patris, ac patrui, miſſus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africa nomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armiſque nobilem Hiſpaniam, illam ſeminarium hoſtilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu!) totam a Pyrenaeis montibus in Herculis columnas et Oceanum recuperavit, neſcias citius, an felicius. quam velociter, quatuor anni fatentur: quam feliciter, vel una civitas probat. eodem quippe, quo obſeſſa eſt die, capta eſt: omenque Africanae victoriae fuit,

quod tam facile victa est Hispana Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam maxime profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros puellasque praecipuae pulchritudinis barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci; ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur. Haec inter diversa terrarum populus Romanus: nec ideo tamen Italiae visceribus inhaerentem summovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem desecerant; et dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Iam tamen eum plerisque oppidis et regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat: iam et Capua, sedes et domus, et patria altera Annibalis, tenebatur: cuius amissio tantum Poeno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum omnium favore, et admiratione hominum ac deorum! Compulsus ad ultimos metus ab incepto non destitit: et de sua Urbe sollicitus Capuam tamen non omisit; sed parte exercitus sub Appio Consule relicta, parte Flaccum in urbem secuta, absens simul praesensque pugnabat. Quid ergo miramur moventi castra a tertio lapide Annibali iterum ipsos deos, deos inquam, (nec fateri pudebit) restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem summoveri, nec coelo, sed ab Urbis ipsius moenibus, et Capitolio ferri videretur. Itaque fugit, et cessit, et in ultimum se Italiae recepit sinum, cum Urbem tantum non adoratam reliquisset. Parva res dictu, sed

ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax: quod illis ipsis, quibus obsidebatur, diebus ager, quem Annibal castris insederat, venalis Romae fuit, hastaeque subiectus invenit emtorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari; subiecitque argentarias Urbis tabernas: nec sector inventus est, ut scias, etiam praesagia satis fuisse. Nihil actum erat tanta virtute, tanto favore etiam deorum. siquidem Asdrubal frater Annibalis cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat procul dubio, si vir ille se cum fratre iunxisset. sed hunc quoque castra metantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo Italiae angulo summovebat Annibalem. Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiae fauces signa converterat. Tanto, id est, omni, qua longissima Italia, solo interiacente, quo consilio, qua celeritate, Consules castra coniunxerint, inopinanterque hostem collatis signis compresserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est. Certe Annibal, re cognita, cum proiectum fratris caput ad sua castra vidisset, *Agnosco*, inquit, *infelicitatem Carthaginis.* Haec fuit illius viri, non sine praesagio quodam fati imminentis, prima confessio. Iam certum erat, Annibalem etiam ipsius confessione posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus magni aestimabat, asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipsam Africam tota mole conversus imitari coepit Annibalem, et Italiae suae clades in Africa vindicare. Quas ille (dii boni!) Asdrubalis copias, quos Syphacis exercitus

fudit? quae quantaque utriusque castra facibus illatis una nocte delevit? denique iam non a tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. sic factum est, ut inhaerentem atque incubantem Italiae extorqueret Annibalem. Non fuit maior sub imperio Romano dies, quam ille, cum duo omnium et antea et postea ducum maximi, ille Italiae, hic Hispaniae victor, collatis cominus signis direxere aciem. Sed et colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi. ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione, *nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari.* Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu praedicaverunt. Sed tamen Annibal cessit, *praemiumque victoriae* Africa fuit, et secutus Africam statim terrarum orbis.

CAPUT VII.

BELLUM MACEDONICUM PRIMUM.

Post Carthaginem vinci neminem puduit. Secutae sunt statim Africam gentes, Macedonia, Graecia, Syria, ceteraque omnia, quodam quasi aestu et torrente fortunae: sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno praesideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius, quam spectatione gentis fuit. Causa coepit a foedere Philippi, quo

rex iam pridem dominantem in Italia Annibalem sibi sociaverat: postea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis iniurias, cum ille ultra ius victoriae in templa, aras, et sepulcra ipsa saeviret. Placuit Senatui opem tantis ferre supplicibus. Quippe iam gentium reges, duces, populi, nationes, praesidia sibi ab hac urbe petebant. Primo igitur, Laevino Consule, populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Graeciae litora veluti triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Siciliae, Sardiniae, Hispaniae, Africae praeferebat: et manifestam victoriam nata in praetoria puppe laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum. aderant Rhodii, nauticus populus: quibus a mari, Consul a terris omnia equis virisque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus castris: cum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu: quae non spiculis, non sagittis, nec ullo Graeculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminino duce invios antea Chaonum montes, Aoumque amnem per abrupta vadentem, id est, ipsa Macedoniae claustra penetravimus. Introisse victoria fuit. Nam nunquam postea ausus congredi rex. Ad tumulos, quos Cynoscephalas vocant, uno, ac ne hoc quidem iusto proelio opprimitur. Et illi quidem Consul pacem dedit, regnumque concessit: mox, ne quid esset hostile, Thebas, et Euboeam, et grassantem sub Nabide suo Lacedaemona compescuit. Graeciae vero veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis, et avita libertate frueretur. Quae gaudia, quae vocife-

rationes fuerunt, cum hoc forte Nemeae in theatro quinquennalibus ludis a praecone caneretur? quo certavere plausu? quid florum in Consulem profuderunt? Et iterum iterumque praeconem repetere illam vocem iubebant, qua libertas Achaiae pronuntiabatur: nec aliter illa consulari sententia, quam modulatissimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu fruebantur.

CAPUT VIII.

BELLUM SYRIACUM REGIS ANTIOCHI.

MACEDONIAM statim, et regem Philippum Antiochus excepit, quodam casu, quasi industria, sic adgubernante fortuna, ut quemadmodum ab Africa in Europam, sic ab Europa in Asiam, ultro se suggerentibus causis, imperium procederet; et cum terrarum orbis situ ipse ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidolosius fama bellum fuit; quippe cum Persas et orientem, Xerxem atque Darium cogitarent; quando perfossi invii montes, quando velis opertum mare nuntiaretur. Ad hoc coelestes minae territabant, cum humore continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic faventis Asiae suae numinis timor erat. Nec sane viris, opibus, armis quidquam copiosius Syria: sed in manus tam ignavi regis inciderat; ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quam quod a Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Aetoliae princeps, inhonoratam apud

Romanos querens adversus Macedonas militiae suae societatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, et pacis impatiens, hostem populo Romano toto orbe quaerebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consiliis eius rex tradidisset, id est, si Asiae viribus usus fuisset miser Annibal? Sed rex suis opibus, et nomine regio fretus, satis habuit bellum movere. Europa iam, dubio procul, iure ad Romanos pertinebat. hic Lysimachiam urbem, in litore Thracio positam a maioribus suis, Antiochus ut hereditario iure reposcebat. hoc velut sidere Asiatici belli mota tempestas. Et maximus regum contentus fortiter indixisse bellum, cum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asia, occupatis statim insulis, Graeciaeque litoribus, otia et luxus tanquam victor agitabat. Euboeam insulam continenti adhaerentem tenui freto reciprocantibus aquis Euripus abscidit. Hic ille positis aureis sericisque tentoriis, sub ipso freti murmure, cum inter fluenta tibiis fidibusque concineret, collatis undique, quamvis per hiemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem iam sua luxuria debellatum populus Romanus, Acilio Glabrione Consule, in insula aggressus, ipso statim adventus sui nuntio coëgit ab insula fugere. Tum praecipitem apud Thermopylas assecutus, locum trecentorum Laconum speciosa caede memorandum, ne ibi quidem fiducia loci resistentem, mari ac terra cedere coëgit. Statim et e vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxenidae Annibalique commissa. nam rex proelium nec spectare poterat. Igitur, duce Aemilio

Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur. Ne sibi placeant Athenae! in Antiocho vicimus Xerxem; in Aemilio Themistoclem aequavimus; Ephesiis Salamina pensavimus. Tum Consule Scipione, cui frater ille, modo victor Carthaginis, Africanus, voluntaria legatione aderat, debellari regem placet: et iam toto cesserat mari: sed nos imus ulterius. Maeandrum ad amnem montemque Sipylum castra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis consederat. Trecenta millia peditum; equitum, falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensae magnitudinis, auro, purpura, argento, et suo ebore fulgentibus aciem utrinque vallaverat. Sed haec omnia praepedita magnitudine sua; ad hoc imbre, qui subito superfusus, mira felicitate Persicos arcus corruperat; primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo et supplici pacem atque partem regni dari placuit, eo libentius, quod tam facile cessisset.

CAPUT IX.

BELLUM AETOLICUM.

SYRIATICO bello successit, ut debebat, Aetolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Secuta deditio est. Aderant Aetolorum precibus Attici, Rhodii: et meminera-

mus auxilii. ſic placuit ignoſcere. Serpſit tamen latius in proximos bellum, omnemque late Cephaleniam, Zacynthon, et quidquid inſularum in eo mari inter Ceraunios montes iugumque Maleum, Aetolici belli acceſſio fuerunt.

CAPUT X.

BELLUM HISTRICUM.

HISTRI ſequuntur Aetolos: quippe bellantes eos nuper adiuverant. Et initia pugnae proſpera hoſti fuerunt, eademque exitii cauſa. Nam cum Cnaei Manlii caſtra cepiſſent, opimaeque praedae incubarent, epulantes, ac ludibundos pleroſque, ac ubi eſſent prae poculis neſcientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum ſanguine et ſpiritu male partam revomuere victoriam. Ipſe rex Apulo equo impoſitus, cum ſubinde crapula, et capitis errore lapſaret, captum ſeſe vix et aegre, poſtquam experrectus eſt, didicit.

CAPUT XI.

BELLUM GALLOGRAECUM.

GALLOGRAECIAM quoque Syriatici belli ruina convolvit. Fuerint inter auxilia regis Antiochi, an fuiſſe, ac cupidus triumphi Manlius eos viſos ſimulaverit, dubium eſt. Certe negatus eſt victori trium-

phus: quia caufam belli non approbavit. Ceterum gens Gallograecorum, ficut ipfum nomen indicio eft, mixta, et adulteratae reliquiae Gallorum, qui Brenno duce vaftaverant Graeciam; mox Orientem fecuti, in media Afiae parte federunt. Itaque, ut frugum femina mutato folo degenerant, fic illa genuina feritas eorum, Afiatica amoenitate mollita eft. Duobus itaque proeliis fufi fugatique funt: quamvis fub adventu hoftis relictis fedibus, in altiffimos fe montes recepiffent, quos Toloftobogi, Tectofagique iam infederant. Utrique fundis fagittifque acti, in perpetuam fe pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, cum catenas morfibus et ore tentaffent: cum offocandas invicem fauces praebuiffent. Nam Orgiagontis regis uxor a Centurione ftuprum paffa, memorabili exemplo cuftodiam evafit, revulfumque militis caput ad maritum fuum retulit.

CAPUT XII.

BELLUM MACEDONICUM SECUNDUM.

DUM aliae aliaeque gentes Syriatici belli fequuntur ruinam, Macedonia fe rurfus erexit. Fortiffimum populum memoria et recordatio fuae nobilitatis agitabat: ac fuccefferat Philippo filius Perfes; qui femel in perpetuum victam effe Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius fub hoc Macedones, quam fub patre, confurgunt. quippe Thracas in vires fuas traxerant: atque ita induftriam

Macedonum viribus Thracum, ferociam Thracum disciplina Macedonum temperaverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum summo speculatus Haemo, positis per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferroque vallaverat, ut non reliquisse aditum, nisi a coelo venturis hostibus videretur. Nam Marcio Philippo Consule eam provinciam ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus, per Astrudem paludem, per acerbos dubiosque tumulos, illa, quae volucribus quoque videbantur invia, accessit: regemque securum, et nihil tale metuentem, subita belli irruptione terruit. Cuius tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare iusserit mergi, ne periret: classem cremari, ne incenderetur. Paullo Consule cum maiora et crebra essent imposita praesidia, per alias vias Macedonia deprensa est, summa quidem arte et industria ducis, cum alia minatus, alia irrepsisset. Cuius adventus ipse adeo terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit. Absens ergo victus fugit in maria, insulamque Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa et arae possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutius amissae fortunae conscientiam retinuit. Supplex cum scriberet ad Imperatorem ab illo, quo confugerat, templo, nomenque epistolae notaret suum, *Regem* addidit. Sed nec reverentior captae maiestatis alius Paullo fuit. Cum in conspectum venisset hostis, in templum recepit, et conviviis adhibuit, liberosque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos

hunc quoque populus Romanus de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cuius ſpectaculo triduum impleverit. Primus dies ſigna tabulaſque: ſequens arma pecuniaſque tranſvexit: tertius captivos, ipſumque regem attonitum adhuc, tanquam ſubito malo ſtupentem. Sed multo prius gaudium victoriae populus Romanus, quam epiſtolis victoris perceperat. quippe eodem die, quo victus eſt Perſes in Macedonia, Romae cognitum eſt. Duo iuvenes candidis equis apud Iuturnae lacum pulverem et cruorem abluebant, hi nuntiavere. Caſtorem et Pollucem fuiſſe creditum vulgo, quod gemini fuiſſent: interfuiſſe bello, quod ſanguine maderent: a Macedonia venire, quod adhuc anhelarent.

CAPUT XIII.

BELLUM ILLYRICUM.

Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipſi quidem, ut Romanum a tergo diſtringerent, a Perſe rege conducti pecunia militavere. Sine mora ab Anicio Praetore ſubiguntur. Scordam caput gentis deleſſe ſuffecit. ſtatim ſecuta deditio eſt. Denique hoc bellum ante finitum eſt, quam geri Romae nuntiaretur.

CAPUT XIV.

BELLUM MACEDONICUM TERTIUM.

QUODAM fato, quasi ita conveniſſet inter Poenos et Macedonas, ut tertio quoqne vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: ſed prior iugum excutit Macedo, aliquanto, quam ante, gravior, dum contemnitur. Cauſa belli prope erubeſcenda. quippe regnum pariter et bellum vir ultimae ſortis Andriſcus invaſerat, dubium liber an ſervus, mercenarius certe: ſed quia vulgo ex ſimilitudine Philippi *Pſeudophilippus* vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum haec ipſa contemnit populus Romanus, Iuventio Praetore contentus, virum non Macedonicis modo, ſed Thraciae quoque auxiliis ingentibus validum temere tentavit: invictuſque a veris regibus ab illo imaginario et ſcenico rege ſuperatur. Sed Conſule Metello amiſſum cum legione Praetorem pleniſſime ultus eſt. Nam et Macedoniam ſervitute multavit, et ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciae regulo, in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi in malis indulgente fortuna, ut de eo populus Romanus, quaſi de vero rege, triumpharet.

CAPUT XV.

BELLUM PUNICUM TERTIUM.

TERTIUM cum Africa bellum, et tempore exiguum (nam quadriennio patratum eſt), et in comparatione priorum, minimum labore: non enim tam cum viris, quam cum ipſa urbe, pugnatum eſt: ſed plane maximum eventu. quippe eo tandem Carthago finita eſt. Atque ſi quis trium temporum momenta conſideret, primo commiſſum bellum, profligatum ſecundo, tertio vero confectum eſt. Sed huius cauſa belli, quod contra foederis legem adverſus Numidas quidem ſemel paraſſet claſſem et exercitum, frequens autem Maſiniſſae fines territabat. Sed huic bono ſocioque regi favebatur. Cum bellum ſederet, de belli fine tractatum eſt. Cato inexpiabili odio delendam eſſe Carthaginem, et cum de alio conſuleretur, pronuntiabat. Scipio Naſica ſervandam, ne, metu ablato aemulae urbis, luxuriari felicitas inciperet. Medium ſenatus elegit, ut urbs tantum loco moveretur. Nihil enim ſpecioſius videbatur, quam eſſe Carthaginem, quae non timeretur. Igitur Manilio Cenſorinoque Conſulibus, populus Romanus aggreſſus Carthaginem, ſpe pacis iniecta, traditam a volentibus claſſem ſub ipſo ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, *ſi ſalvi eſſe vellent, ut migrarent finibus*, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publice ſta-

tim, et pari voce clamatum eſt, ad arma; ſeditque ſententia, quoquo modo rebellandum: non quia ſpes ulla iam ſupereſſet, ſed quia patriam ſuam mallent hoſtium, quam ſuis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi poteſt, quod in uſum novae claſſis tecta domuſque reſciderunt: in armorum officinis aurum et argentum pro aere ferroque conflatum eſt: in tormentorum vincula matronae crines ſuos contulerunt. Mancino deinde Conſule, terra marique fervebat obſidio. Operis portus nudatus; et primus, et ſequens, iam et tertius murus; cum tamen Byrſa, quod nomen arci fuit, quaſi altera civitas reſiſtebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africae nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem converſa Respublica, finem belli repoſcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum Africani illius magni filius in decus gentis aſſumſerat, hoc ſcilicet fato, ut, quam urbem concuſſerat avus, nepos eius everteret. Sed ut quam maxime mortiferi eſſe morſus ſolent morientium beſtiarum; ſic plus negotii fuit cum ſemiruta Carthagine, quam integra. Compulſis in unam arcem hoſtibus, portum quoque maris Romanus obſederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt: nec ut fugerent, ſed quia nemo illos hac evadere poſſe credebat. Inde quaſi enata ſubito claſſis erupit: cum interim iam diebus, iam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quaſi ex obruto incendio ſubita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis noviſſime rebus, quadraginta ſe millia virorum dediderunt, quod minus

credas, duce Afdrubale. Quanto fortius femina, et uxor ducis? quae, comprehenfis duobus liberis, a culmine fe domus in medium mifit incendium, imitata reginam, quae Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta fit, ut de ceteris taceam, vel ignium mora probari poteft. quippe per continuos decem et feptem dies vix potuit incendium exftingui, quod domibus ac templis fuis fponte hoftes immiferant: ut, quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

CAPUT XVI.

BELLUM ACHAICUM.

Quasi feculum illud everfionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam ftatim Corinthus excepit, Achaiae caput, Graeciae decus, inter duo maria, Ionium et Aegaeum, quafi fpectaculo expofita. Haec (facinus indignum!) ante oppreffa eft, quam in numerum certorum hoftium referretur. Critolaus caufa belli: qui libertate a Romanis data adverfus ipfos ufus eft, legatofque Romanos, dubium an et manu, certe oratione violavit. Igitur Metello ordinanti tum maxime Macedoniam mandata eft ultio: et hinc Achaicum bellum. ac primam Critolai manum Metellus Conful per patentes Elidis campos toto cecidit Alpheo. Et uno proelio peractum erat bellum: iam et urbem ipfam terrebat obfidio: fed (o fata rerum!) cum Metellus dimicaffet, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis Diaei late exercitum fub

ipſis Iſthmi faucibus fudit, geminoſque portus ſanguine infecit. Tandem ab incolis deſerta civitas, direpta primum, deinde, tuba praecinente, deleta eſt. Quid ſignorum, quid veſtium, quidve tabularum raptum, incenſum atque proiectum eſt! Quantas opes et abſtulerit, et cremaverit, hinc ſcias; quod, quidquid Corinthii aeris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam et aeris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimae urbis fecit iniuria: quia incendio permixtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, aeris, auri, argentique venae in commune fluxere.

CAPUT XVII.

RES IN HISPANIA GESTAE.

UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia ſecuta eſt. Nec deinde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Poſt illa duo clariſſima urbium incendia, late atque paſſim, nec per vices, ſed ſimul pariter quaſi unum undique bellum fuit; prorſus ut illae urbes, quaſi agitantibus ventis, diffudiſſe quaedam belli incendia toto orbe viderentur. Hiſpaniae nunquam animus fuit adverſus nos univerſae conſurgere: nunquam conferre vires ſuas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri ſuam publice. Alioquin ita undique mari Pyrenaeoque vallata eſt, ut ingenio ſitus ne adiri quidem potuerit. Sed ante a Romanis obſeſſa eſt, quam ſe ipſa cognoſceret: et ſola omnium provinciarum vires ſuas, poſtquam victa eſt, intellexit. In hac prope ducentos

per annos dimicatum eſt, a primis Scipionibus in Caeſarem Auguſtum, non continue, nec cohaerenter, ſed prout cauſae laceſſierant: nec cum Hiſpanis initio, ſed cum Poenis in Hiſpania. inde contagio et ſeries cauſaque bellorum. Prima per Pyrenaeum iugum ſigna Romana Publius et Cnaeus Scipiones intulerunt: proeliiſque ingentibus Annonem et Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptaque erat impetu Hiſpania, niſi fortiſſimi viri in ipſa ſua victoria oppreſſi Punica fraude cecidiſſent, terra marique victores. Igitur quaſi novam integramque provinciam ultor patris et patrui Scipio ille, mox Africanus, invaſit: iſque, ſtatim capta Carthagine, et aliis urbibus, non contentus Poenos expuliſſe, ſtipendiariam nobis provinciam fecit: omnem citra ultraque Iberum ſubiecit imperio: primuſque Romanorum ducum victor ad Gades et Oceani ora pervenit. *Plus eſt provinciam retinere, quam facere.* Itaque per partes iam huc, iam illuc miſſi duces, qui ferociſſimas, et ad id temporis liberas gentes, ideo impatientes iugi, multo labore, nec incruentis certaminibus ſervire docuerunt. Cato ille Cenſorius Celtiberos, id eſt, robur Hiſpaniae, aliquot proeliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eoſdem centum et quinquaginta urbium everſione multavit. Metellus ille, cui ex Macedonia cognomen, meruerat et Celtibericus fieri, cum Contrebiam memorabili cepiſſet exemplo, et Nertobriges, maiori gloria pepercit. Lucullus Turdulos atque Vaccaeos: de quibus Scipio ille poſterior, ſingulari certamine, cum rex fuiſſet provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus ali-

quanto latius Celticos Lusitanosque, et omnes Gallaeciae populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis: peragratoque victor Oceani litore, non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem, obrutumque aquis ignem non sine quodam sacrilegii metu et horrore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit, et Numantinis. nec immerito. quippe solis gentium Hispaniae duces contigerunt. Fuisset et cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus vir astu et audacia, si res cessisset, Salondicus, qui hastam argenteam quatiens, velut coelo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed cum pari temeritate sub nocte castra Consulis adiisset, iuxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Ceterum Lusitanus Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimae: qui ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator, et, si fortuna cessisset, Hispaniae Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum et Tagum igni ferroque populatus; castra etiam Praetorum et Praesidum aggressus, Claudium Unimanum paene ad internecionem exercitus cecidit, et insignia trabeis et fascibus nostris, quae ceperat, in montibus suis tropaea fixit: tandem etiam Fabius Maximus Consul oppresserat: sed a successore Pompilio violata victoria est: quippe qui conficiendae rei cupidus, fractum ducem, et extrema deditionis agitantem, per fraudem, et insidias, et domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

CAPUT XVIII.

BELLUM NUMANTINUM.

NUMANTIA, quantum Carthaginis, Capuae, Corinthi, opibus inferior, ita virtutis nomine et honore par omnibus, summumque, si viros aestimes, Hispaniae decus. quippe quae sine muro, sine turribus, modice edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum quadraginta millium exercitum per annos quatuordecim sola sustinuit: nec sustinuit modo, sed saevius aliquanto perculit, pudendisque foederibus affecit. Novissime cum invictam esse constaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat. Non temere, si fateri licet, ullius causa belli iniustior. Segidenses, socios, et consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperant. habita pro eis deprecatio nihil valuit. cum se ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi foederis pretium iussi *arma deponere*. hoc sic a barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim, Megara viro fortissimo duce, ad arma conversi, Pompeium proelio aggressi. Foedus tamen maluerunt, cum debellare potuissent. Hostilium deinde Mancinum. hunc quoque assiduis caedibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret. Tamen cum hoc quoque foedus maluere, contenti armorum manubiis, cum ad internecionem saevire potuissent. Sed non

minus Numantini, quam Caudini illius foederis flagrans ignominia ac pudore populus Romanus, dedecus quidem praesentis flagitii deditione Mancini expiavit: ceterum duce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acrius in castris, quam in campo, nostro cum milite, quam cum Numantino proeliandum fuit. Quippe assiduis et iniustis et servilibus maxime operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent; luto inquinari, qui sanguine nollent, iubebantur. Ad hoc scorta, calones, sarcinae nisi ad usum necessariae, amputantur. *Tanti esse exercitum, quanti imperatorem*, vere proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, commissa acies: quodque nemo visurum se unquam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisquam videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed cum Scipio veram vellet et sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi, primum, ut destinata morte in proelium ruerent, cum sese prius epulis, quasi inferiis, implevissent, carnis semicrudae, et celiae: sic vocant indigenam ex frumento potionem. Intellectum ab Imperatore consilium: itaque non est permissa pugna morituris. Cum fossa atque lorica, quatuorque castris circumdatos fames premeret; ab duce orantes proelium, ut tanquam viros occideret, ubi non impetrabant, placuit eruptio. sic conserta manu plurimi occisi: et cum urgeret fames, aliquantisper inde vixere. Novissime consilium fugae sedit: sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo scelere, per amo-

rem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabiem furoremque conversi, postremo mori hoc genere destinarunt. Duces suos, seque, patriamque, ferro et veneno, subiectoque undique igne peremerunt. Macte fortissimam, et, meo iudicio, beatissimam in ipsis malis civitatem! asseruit cum fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum sua manu, aetate tam longa sustinuit. Novissime maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur. Praeda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

CAPUT XIX.

HACTENUS populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus: reliqua seculi, ut grandia aeque, ita vel magis turbida et foeda, crescentibus cum ipsa magnitudine imperii vitiis: adeo ut si quis hanc tertiam eius aetatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat, centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam, domuit, *aureos* (sicut Poëtae canunt) iure meritoque fateatur: centum sequentes *ferreos* plane et cruentos, et si quid immanius: quippe qui Iugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus coelum ipsum gloria ascendit; Gracchanas, Drusianasque caedes, ad hoc servilia bella miscuerunt: et, ne quid turpitudini desit, gladiatoria. Denique in se ipse

conversus Marianis, atque Sullanis, novissime Pompeii, et Caesaris manibus, quasi per rabiem, et furorem, et nefas, semet ipse laceravit. Quae etsi iuncta inter se sunt omnia atque confusa, tamen quo melius appareant, simul et ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferentur: priusque, ut coepimus, iusta illa et pia cum exteris gentibus bella memorabimus, ut magnitudo crescentis in dies imperii appareat: tum ad illa civium scelera, turpesque et impias pugnas revertemur.

CAPUT XX.

BELLUM ASIATICUM.

VICTA ad occasum Hispania, populus Romanus ad Orientem pacem agebat; nec pacem modo, sed inusitata et incognita quadam felicitate, relictae regiis hereditatibus opes, et tota insimul regna veniebant. Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit: *Populus Romanus bonorum meorum heres esto.* in bonis regis haec fuerant. Adita igitur hereditate, provinciam populus Romanus non quidem bello, nec armis; sed, quod est aequius, testamenti iure retinebat. Sed hanc, difficile dictu est, utrum facilius amiserit, an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis ferox iuvenis, urbes regibus parere consuetas partim facile sollicitat: paucas resistentes, Myndon, Samon, Colophona, vi recepit. Crassi

quoque Praetoris cecidit exercitum, ipſumque cepit: ſed ille memor et familiae, et Romani nominis, cuſtodem ſui barbarum virgula excaecat: in exitium ſui, quod volebat, ita concitat. Mox a Perperna domitus, et captus, et per deditionem in vinculis habitus. Aquilius Aſiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium. Quae res, ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe cum contra fas deûm, moreſque maiorum, medicaminibus impuris, in id tempus ſacroſancta Romana arma violaſſet.

L. ANNAEI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER TERTIUS.

L. ANNAEI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

BELLUM IUGURTHINUM.

HAEC ad orientem. Sed non ad meridianam plagam eadem quies. Quis ſperaret poſt Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leviter ſe Numidia concuſſit: et fuit in Iugurtha, quod poſt Annibalem timeretur. Quippe rex callidiſſimus populum Romanum, armis inclytum et invictum, opibus aggreſſus eſt: et citra ſpem omnium fortuna ceſſit, ut rex fraude praecipuus, fraude caperetur. Hic, avo Maſiniſſa, et Micipſa patre per adoptionem, cum interficere fratres ſtatuiſſet, agitatus regni cupiditate, nec illos magis, quam ſenatum populumque Romanum, quorum in fide et clientela regnum erat, metueret: primum ſcelus mandat inſidiis: potituſque Hiempſalis capite, cum ſe in Adherbalem

convertiſſet, iſque Romam profugiſſet, miſſa per legatos pecunia, traxit in ſententiam ſuam Senatum. Et haec fuit de nobis eius prima victoria. Miſſos deinde, qui regnum inter illum Adherbalemque dividerent, ſimiliter aggreſſus, cum in Scauro ipſos Romani imperii mores expugnaſſet, inchoatum nefas perfecit audacius. Sed diu non latent ſcelera. Corruptae nefas legationis erupit: placuitque bello perſequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Beſtia Conſul immittitur: ſed rex peritus, fortius adverſus Romanos aurum eſſe, quam ferrum, pacem emit. Cuius flagitii reus cum interveniente publica fide a ſenatu arceſſeretur, pari audacia et venit, et competitorem imperii Maſiniſſae Maſſivam immiſſo percuſſore confecit. Haec altera contra regem fuit cauſa bellandi. Igitur ſequens ultio mandatur Albino. Sed huius quoque (pro dedecus!) ita corrupit exercitum, ut voluntaria noſtrorum fuga vinceret Numida, caſtriſque potiretur: addito etiam turpi foedere in pretium ſalutis, quem prius emerat, dimiſit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quam pudoris, Metellus aſſurgit: qui callidiſſime hoſtem nunc precibus, nunc minis, iam ſimulata, iam quaſi vera fuga eludentem, artibus ſuis aggreſſus eſt. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipſa Numidiae capita impetum fecit, et Zamam quidem fruſtra diu voluit; ceterum Thalam, gravem armis theſauroque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, et iam finium ſuorum regnique fugitivum, per Mauros, atque Getuliam ſequebatur. Poſtremo Marius, auctis ad-

modum copiis, cum pro obscuritate generis sui capite censos sacramento adegisset, iam fusum et saucium regem adortus, non facilius tamen vicit, quam si integrum et recentem. Hic et urbem Herculi conditam Capsam, in media Africa sitam, anguibus arenisque vallatam, mira quadam felicitate superavit: et saxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaccessoque, penetravit. Mox non ipsum modo, sed Bocchum quoque Mauritaniae regem, iure sanguinis Numidiam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi diffisus rebus suis alienae cladis accessio fieri timet, pretium foederis atque amicitiae regem facit. Sic fraudulentissimus regum fraude soceri sui in insidias deductus est, et Sullae in manum traditus: tandemque opertum catenis Iugurtham in triumpho populus Romanus aspexit. sed ille quoque, quamvis victus et vinctus, vidit Urbem, quam venalem, et quandoque perituram, si habuisset emtorem, frustra cecinerat. Iam ut venalis fuisset, habuit emtorem: et cum ille non evaserit, certum erit, eam non esse perituram.

CAPUT II.

BELLUM ALLOBROGICUM.

Sic ad meridiem populus Romanus. Multo atrocius, et multipliciter, et magis a Septemtrione saevitum. Nihil hac plaga infestius. atrox coelum, perinde ingenia. Omni igitur tractu violentus hostis, a dextris, atque laevis, et medio Septemtrio-

nis, erupit. Prima trans Alpes arma noſtra ſenſere Salyi, cum de incurſionibus eorum fidiſſima atque amiciſſima civitas Maſſilia quereretur. Allobroges deinde, et Arverni, cum adverſus eos ſimiles Aeduorum querelae opem et auxilium noſtrum flagitarent. Varuſque victoriae teſtis, Iſaraque et Vindelicus amnes, et impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conſpicuum in triumpho, quam rex ipſe Bituitus, diſcoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriuſque victoriae quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt, quod et Domitius Aenobarbus, et Fabius Maximus, ipſis quibus dimicaverant in locis, ſaxeas erexere turres, et deſuper exornata armis hoſtilibus tropaea fixere: cum hic mos inuſitatus fuerit noſtris. Nunquam enim populus Romanus hoſtibus domitis victoriam ſuam exprobravit.

CAPUT III.

BELLUM CIMBRICUM, THEUTONICUM, AC TIGURINUM.

CIMBRI, Theutoni, atque Tigurini, ab extremis Galliae profugi, cum terras eorum inundaſſet Oceanus, novas ſedes toto Orbe quaerebant: excluſique Gallia et Hiſpania, cum in Italiam remigrarent, miſere legatos in caſtra Silani, inde ad Senatum; petentes, *ut Martius populus aliquid ſibi terrae daret*,

quasi stipendium : ceterum, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus, agrariis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Caepio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi seculo contigisset. Ille quoque non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies et impetus, quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Recessere igitur increpantes, et (tanta erat capiendae Urbis fiducia) consulentes, si quid ad uxores suas mandarent. Nec segnius, quam minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est claustra Italiae, ferebantur. Marius, mira statim velocitate occupatis compendiis, praevenit hostem. prioresque Theutonos sub ipsis Alpium radicibus assecutus, in loco, quem Aquas Sextias vocant, quo (fidem numinum!) proelio oppressit? Vallem fluviumque medium hostes tenebant. nostris aquarum nulla copia. consultone id egerit Imperator, an errorem in consilium verterit, dubium. certe necessitate aucta virtus causa victoriae fuit. Nam flagitante aquam exercitu, *Viri*, inquit, *estis : en illic habetis.* Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque caedes hostium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquae biberit, quam sanguinis Barbarorum. Certe rex ipse Theutobochus, quaternos senosque equos transilire solitus, vix unum, cum fugeret, ascendit; proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi

fuit. quippe vir proceritatis eximiae fuper tropaea fua eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros convertitur. Hi iam (quis crederet?) per hiemem, quae altius Alpes levat, Tridentinis iugis in Italiam provoluti ruina defcenderant. Athefim flumen non ponte, nec navibus, fed quadam ftoliditate barbarica primum corporibus aggreffi, poftquam retinere amnem manibus et clypeis fruftra tentaverant, ingefta obrutum filva tranfiluere: et, fi ftatim infefto agmine Urbem petiiffent, grande difcrimen effet: fed in Venetia, quo fere tractu Italia molliffima eft, ipfa foli coelique clementia robur elanguit. ad hoc panis ufu, carnifque coctae, et dulcedine vini mitigatos Marius in tempore aggreffus eft. Iam diem pugnae a noftro Imperatore petierunt, et fic proximum dedit. In patentiffimo, quem Raudium vocant, campo concurrere. Millia inde ad fexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus: per omnem diem conciditur barbarus. Iftic quoque Imperator addiderat virtuti dolum, fecutus Annibalem, artemque Cannarum: primum, nebulofum nactus diem, ut hofti inopinatus occurreret: tum ventofum quoque, ut pulvis in oculos et ora ferretur: tum acie converfa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum eft, ex fplendore galearum, ac repercuffu, quafi ardere coelum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipfis fuit: cum obiectis undique plauftris atque carpentis, altae defuper, quafi e turribus, lanceis contifque pugnarent. Perinde fpeciofa mors earum fuit, quam pugna. Nam cum miffa ad Marium legatione, libertatem ac facerdotium non

impetrassent (nec fas erat) suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo e crinibus suis facto, ab arboribus iugisque plaustrorum pependerunt. Boiorix rex in acie dimicans impigre nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quae quasi subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diversa lapsi, fuga ignobili et latrociniis evanuit. Hunc tam laetum, tamque felicem liberatae Italiae assertique imperii nuntium non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit, sed per ipsos, si credere fas est, deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro aede Castoris et Pollucis iuvenes laureati Praetori literas tradere: frequensque in spectaculo rumor, *victoriae Cimbricae Feliciter*, dixit. Quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus, suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodemque momento, cum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe plaudebat.

CAPUT IV.

BELLUM THRACIUM.

POST Macedonas, si diis placet, Thraces rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Thessaliam, atque Dalmatiam; in Adriaticum mare usque venerunt: eoque fine contenti, quasi interve-

niente natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos saevientibus : litare diis sanguinem humanum : bibere in ossibus capitum, et cuiusquemodi ludibrio foedare mortem tam igni quam fumo : partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Saevissimi omnium Thracum Scordisci fuere : sed calliditas quoque ad robur accesserat. Silvarum et montium situs cum ingenio consentiebant. Itaque non fusus modo ab his, aut fugatus, sed (simile prodigio) omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vagos, et libera populatione diffusos intra suam repulit Thraciam. Drusus ulterius egit, et vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis, dum per perfidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. Curio Dacia tenus venit : sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit : Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Maeotim. Nec aliter cruentissimi hostium quam suis moribus domiti. quippe in captivos igne ferroque saevitum est. Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quam quod abscissis manibus relicti, vivere superstites poenae suae iubebantur.

CAPUT V.

BELLUM MITHRIDATICUM.

PONTICAE gentes ad Septemtrionem in mare finiſtrum iacent, a Pontico cognominatae mari. Harum gentium atque regionum rex antiquiſſimus Aeetas: poſt Artabazes, a ſeptem Perſis oriundus: inde Mithridates, omnium longe maximus; quippe cum quatuor Pyrrho, decem et ſeptem anni Annibali ſuffecerint, ille per quadraginta annos reſtitit, donec tribus ingentibus bellis ſubactus, felicitate Sullae, virtute Luculli, magnitudine Pompeii, conſumeretur. Cauſam quidem illius belli praetenderat apud Caſſium legatum, *attrectari terminos ſuos a Nicomede Bithynico:* ceterum elatus animis ingentibus, Aſiae totius, et, ſi poſſet, Europae cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant noſtra vitia: quippe cum civilibus bellis disiungeremur, invitabat occaſio: nudumque imperii latus oſtendebant procul Marius, Sulla, Sertorius. Inter haec Reipublicae vulnera, et hos tumultus, repente, quaſi captato tempore, in laſſos ſimul atque diſtrictos ſubitus turbo Pontici belli ab ultima veluti ſpecula Septemtrionis erupit. Primus ſtatim impetus belli Bithyniam rapuit. Aſia deinde pari terrore correpta eſt. Nec cunctanter ad regem ab urbibus noſtris populiſque deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, ſaevitia quaſi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno eius edicto, cum omnes, qui in Aſia

forent, Romanae civitatis homines interfici iuſſit? Tum quidem domus, templa, et arae, humana omnia atque divina iura violata ſunt. Sed hic terror Aſiae Europam quoque regi aperiebat. Itaque miſſis Archelao Neoptolemoque praefectis, excepta Rhodo, quae pro nobis firmius ſtetit, ceterum Cyclades, Delos, Euboea, et ipſum Graeciae decus, Athenae, tenebantur. Italiam iam, ipſamque urbem Romam regius terror afflabat. Itaque Lucius Sulla feſtinat, vir armis optimus: parique violentia ruentem ulterius hoſtem quadam quaſi manu repulit: primumque Athenas urbem (quis crederet!) frugum parentem, obſidione ac fame ad humanos cibos compulit. Mox ſubruto Piraeei portu, ſex quoque et amplius muris, poſtquam domuerat ingratiſſimos, ut ipſe dixit, hominum, in honorem tamen mortuorum, ſacris ſuis famaeque donavit. Mox cum Euboea atque Boeotia praeſidia regis depuliſſet, omnes copias uno apud Chaeroneam, apud Orchomenon altero bello diſſipavit: ſtatimque in Aſiam transgreſſus ipſum opprimit: et debellatum foret, niſi de Mithridate triumphare cito, quam vere, maluiſſet. Ac tunc quidem hunc Aſiae ſtatum Sulla dederat. Ictum cum Ponticis foedus: recepit Bithyniam a rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac ſic erat Aſia rurſus noſtra, ut coeperat: Mithridates tantum repulſus. itaque non fregit ea res Ponticos, ſed incendit. Quippe rex Aſia et Europa quodammodo ineſcatus, non iam quaſi alienam, ſed, quia amiſerat, quaſi raptam belli iure repetebat. Igitur ut exſtincta parum fideliter incendia maiore flamma reviviſcunt; ita ille de integro,

auctis maiorem in modum copiis, tota denique regni sui mole, in Asiam rursus mari, terra, fluminibusque veniebat. Cyzicum nobilis civitas, arce, moenibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticae plagae litora illustrat. hanc ille, quasi alteram Romam, toto invaserat bello. sed fiduciam oppidanis resistendi nuntius fecit, docens adventare Lucullum: qui (horribile dictu!) per medias hostium naves utre suspensus, et pedibus iter adgubernans, videntibus procul quasi marina pistrix evaserat. Mox clade conversa, cum ex mora obsidentem regem fames, ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur: adeoque cecidit, ut Granicus et Aesapus amnes cruenti redderentur. Rex callidus, Romanaeque avaritiae peritus, spargi a fugientibus sarcinas et pecuniam iussit, qua sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quam in terra, fuga. quippe centum amplius navium classem, apparatuque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam foeda strage laceravit, ut navalis belli instar efficeret: plane quasi Lucullus, quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attritae iam omnes validissimi regni vires erant, sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas gentes, totum paene Orientem ac Septemtrionem ruina sua involvit. Iberi, Caspii, Albani, et utraeque sollicitantur Armeniae; per quae omnia decus, et nomen, et titulos Pompeio suo fortuna quaerebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, aliosque ex aliis prodire reges; nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte

navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem: regemque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) uno proelio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, et luna in partibus. quippe quasi commilitans, cum a tergo se hostibus, a facie Romanis praebuisset, Pontici per errorem longius cadentes umbras suas, quasi hostium corpora, petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus est. nihil enim postea valuit; quanquam omnia expertus, more anguium, qui, obtrito capite, postremum cauda minantur. Quippe cum effugisset hostem Colchos, Siciliae quoque litora, et Campaniam nostram subito adventu terrere voluit: Colchis tenus iungere Bosporon: inde per Thraciam, Macedoniam, et Graeciam transilire: sic Italiam nec opinatus invadere tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere praeventus, male tentatum veneno spiritum ferro expulit. Cnaeus interim Magnus rebelles Asiae reliquias sequens, per diversa gentium terrarumque volitabat. Nam sub Orientem secutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem iussit regnare Tigranem. At in septemtrionem Scythicum iter, tanquam in mari, stellis secutus, Colchos cecidit. ignovit Iberiae. pepercit Albanis. regem Colchorum Orodem, positis sub ipso Caucaso castris, iussit in plana descendere: Arthocen, qui Iberis imperabat, et obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab Albania sua lectulum aureum, et alia dona, mittentem. Nec non et in Meridiem verso agmine, Libanum Syriae Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per turis et

balſami ſilvas, Romana circumtulit ſigna. Arabes, ſi quid imperaret, praeſto fuere. Hieroſolymam defendere tentavere Iudaei: verum hanc quoque intravit, et vidit illud grande impiae gentis arcanum patens, ſub aureo uti coelo. Diſſidentibuſque de regno fratribus arbiter factus, regnare iuſſit Hircanum. Ariſtobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus totam, qua latiſſima eſt, Aſiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui foedus maluerunt, et Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Aſia inter Rubrum mare, et Caſpium, et Oceanum, Pompeianis domita vel oppreſſa ſignis tenebatur.

CAPUT VI.

BELLUM PIRATICUM.

INTERIM dum populus Romanus per diverſa terrarum diſtractus eſt, Cilices invaſerant maria: ſublatiſque commerciis, rupto foedere generis humani, ſic maria bello, quaſi tempeſtate, praecluſerant. Audaciam perditis furioſiſque latronibus dabat inquieta Mithridatis proeliis Aſia: dum ſub alieni belli tumultu, exterique regis invidia, impune graſſantur. Ac primum duce Iſidoro contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, et Achaiam, ſinumque Maleum, quod a ſpoliis *Aureum* ipſi vocavere, latrocinabantur. miſſuſque in eos Publius Servilius,

quamvis leves et fugaces myoparonas gravi et Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, et diutina praeda abundantes, Phaselin et Olympon evertit, Isauronque ipsam arcem Ciliciae : unde, conscius sibi magni laboris, *Isaurici* cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti terra se continere potuerunt : sed ut quaedam animalia, quibus aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli in aquas suas resiluerunt; et aliquanto latius, quam prius. Sic ille quoque ante felix, dignus nunc victoria Pompeius visus est; et Mithridaticae provinciae facta est accessio. Ille dispersam toto mari pestem semel et in perpetuum volens exstinguere, divino quodam apparatu aggressus est. Quippe cum classibus suis, et socialibus Rhodiorum, abundaret, pluribus legatis atque praefectis utraque Ponti et Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus; Plotius Siculo. Gratilius Ligusticum sinum, Pompeius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, qua primum maris nostri limen aperitur : Lentulus Libycum; Marcellinus Aegyptium; Pompeii iuvenes Adriaticum; Varro Terentius Aegaeum, et Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiaticum Caepio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus quasi portam obseravit. Sic per omnes aequoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quidquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum et oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemque

belli Ciliciam verſus eſt: nec hoſtes detrectavere certamen, non ex fiducia, ſed quia oppreſſi erant, auſi videbantur. ſed nihil tamen amplius, quam ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfuſa undique roſtra viderunt, abiectis ſtatim telis remiſque, plauſu undique pari, quod ſupplicantium ſignum fuit, vitam petiverunt. Non alias tam incruenta victoria uſi unquam ſumus: ſed nec fidelior in poſterum reperta gens ulla eſt. Idque proſpectum ſingulari conſilio ducis, qui maritimum genus a conſpectu longe removit maris, et mediterraneis agris quaſi obligavit. Eodemque tempore et uſum maris navibus recuperavit, et terrae homines ſuos reddidit. Quid prius in hac mirere victoria? velocitatem, quod quadrageſimo die parta eſt? an felicitatem; quod ne una quidem navis amiſſa eſt? an vero perpetuitatem, quod amplius piratae non fuerunt?

CAPUT VII.

BELLUM CRETICUM.

CRETICUM bellum, ſi vera volumus noſcere, nos fecimus, ſola vincendi nobilem inſulam cupiditate. Faviſſe Mithridati videbatur: hoc placuit armis vindicare. Primus invaſit inſulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriae ſpe atque ſiducia, adeo, ut plures catenas in navibus, quam arma portaret. Dedit itaque poenas vecordiae. Nam pleraſque naves intercepere hoſtes: captivaque corpora

religata velis ac funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella et urbes redegit, et Cnossum, et Erythraeam, et, ut Graeci dicere solent, *urbium matrem* Cydoneam: adeoque saeve in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent: alii deditionem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et cum ille res in Asia gerens, eo quoque praefectum misisset Antonium, in aliena provincia inclitus fuit: eoque infestior Metellus in hostes ius victoris exercuit: victisque Lasthene et Panare, Cydoneae ducibus, victor rediit. nec quidquam amplius tamen de tam famosa victoria, quam cognomen *Creticum* reportavit.

CAPUT VIII.

BELLUM BALEARICUM.

QUATENUS Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueverat, altero ex liberis eius Cretico facto, mora non fuit, quin alter quoque *Balearicus* vocaretur. Baleares per idem tempus insulae piratica rabie corruperant maria. Homines feros atque silvestres mireris ausos a scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, et praenavigantes subinde inopinato impetu terruere. Sed cum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, praedam putantes, ausi etiam occurrere:

et primo impetu ingenti lapidum ſaxorumque nimbo claſſem operuerunt. Tribus quiſque fundis proeliatur. Certos eſſe quis miretur ictus, cum haec ſola genti arma ſint, id unum ab infantia ſtudium? Cibum puer a matre non accipit, niſi quem, ipſa monſtrante, percuſſit. Sed non diu lapidatione terruere Romanos. poſtquam cominus ventum eſt, expertique roſtra, et pila venientia, pecudum in morem clamore ſublato petierunt fuga litora: dilapſique in proximos tumulos, quaerendi fuerunt, ut vincerentur.

CAPUT IX.

EXPEDITIO IN CYPRON.

ADERAT fatum inſularum: igitur et Cypros recepta ſine bello. Inſulam veteribus divitiis abundantem, et ob hoc Veneri ſacram, Ptolemaeus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama, nec falſo, ut victor gentium populus, et donare regna conſuetus, Publio Clodio Tribuno duce, ſocii vivique regis confiſcationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata praecepit. ceterum Porcius Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum oſtium invexit. quae res latius aerarium populi Romani, quam ullus triumphus, implevit.

CAPUT X.

BELLUM GALLICUM.

Asia Pompeii manibus ſubacta, reliqua, quae reſtabant in Europa, fortuna in Caeſarem tranſtulit. Reſtabant autem immaniſſimi gentium Galli, atque Germani: et quamvis toto orbe diviſa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliae motus ab Helvetiis coepit: qui Rhodanum inter et Rhenum ſiti, non ſufficientibus terris, venere ſedem petitum, incenſis moenibus ſuis. hoc ſacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, cum inter moras Caeſar, Rhodani ponte reſciſſo, abſtuliſſet fugam, ſtatim bellicoſiſſimam gentem ſic in ſedes ſuas, quaſi greges in ſtabula paſtor, deduxit. Sequens longeque cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic cum multa Romanorum militum inſignia, tum illud egregium ipſius ducis: quod, nutante in fugam exercitu, rapto fugientis e manu ſcuto, in primam volitans aciem, manu proelium reſtituit. Inde cum Venetis etiam navale bellum: ſed maior cum Oceano, quam cum ipſis navibus rixa. quippe illae rudes et informes, et ſtatim naufragae, cum roſtra ſenſiſſent. ſed haerebat in vadis pugna, cum aeſtibus ſolitis cum ipſo certamine ſubductus Oceanus intercedere bello videretur. Illae quoque acceſſere diverſitates pro gentium locorumque natura. Aquitani, callidum genus, in

ſpeluncas ſe recipiebant: iuſſit includi. Morini dilabebantur in ſilvas: iuſſit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos: fraudibus agunt. Induciomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones. utrique, abſente Caeſare coniuratione facta, invenere legatos. ſed ille fortiter a Dolabella ſummotus eſt, relatumque regis caput. hic, inſidiis in valle diſpoſitis, dolo perculit. itaque et caſtra direpta ſunt, et aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amiſimus. Nec ulla de rege mox ultio. quippe perpetua trans Rhenum ſuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis. nec enim fas erat, ut liber eſſet receptator hoſtium atque defenſor. ſed prima contra Germanos illius pugna, iuſtiſſimis quidem ex cauſis. Haedui de incurſionibus eorum querebantur. Quae Arioviſti ſuperbia? Cum legati dicerent, *Veni ad Caeſarem: Quis eſt autem Caeſar?* et, *Si vult, veniat*, inquit. et, *Quid ad illum, quid agat noſtra Germania? num ego me interpono Romanis?* Itaque tantus gentis novae terror in caſtris, ut teſtamenta paſſim etiam in principiis ſcriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant maiora, eo magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in proeliando militum fuerit, nullo magis exprimi poteſt, quam quod, elatis ſuper caput ſcutis, cum ſe teſtudine barbarus tegeret, ſuper ipſa Romani ſcuta ſalierunt: et inde in iugulos gladiis deſcendebant. Iterum de Germano Tencteri querebantur. Hic vero iam Caeſar ultro Moſulam navali ponte transgreditur, ipſumque Rhenum: et Hercyniis hoſtem quaerit in ſilvis; ſed in ſaltus et paludes genus omne diffugerat. Tantum pa-

voris incussit intra ripam subito Romana vis. Neo semel Rhenus, sed iterum quoque, et quidem ponte facto, penetratus est. Sed maior aliquanto trepidatio: quippe cum Rhenum suum sic ponte, quasi iugo, captum viderent, fuga rursus in silvas ac paludes: sed, quod acerbissimum Caesari fuit, non fuere, qui vincerentur. Omnibus terra marique captis, respexit Oceanum, et quasi hic Romanus orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparata Britanniam petit. Transit mira celeritate: quippe qui tertia vigilia Morino solvisset a portu, minus quam medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico litora: et trepidantia ad conspectum rei novae carpenta volitabant. itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma et obsides accepit a trepidis: et ulterius iisset, nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe maiore, auctisque copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdemque rursus Britannos Calidonias secutus in silvas, unum quoque e regibus Cavelianis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciae, sed nomini studebatur) cum maiore, quam prius, praeda revectus est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, et propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium eademque novissima coniuratio fuit Galliarum: cum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanosque contraxit, ille corpore, armis spirituque terribilis, nomine etiam quasi terrore composito, Vercingentorix: ille festis diebus, et conciliabulis, cum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis, ad

ius priſtinum libertatis erexit. Aberat tunc Caeſar, Ravennae delectum agens: et hieme creverant Alpes: ſic interclufum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuntium rei feliciſſimae temeritatis, per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias et nives, expedita manu emerſus occupat Galliam, et ex diſtantibus hibernis caſtra contraxit; et ante in media Gallia fuit, quam ab ultima timeretur. Tum ipſa capita belli aggreſſus, urbes; Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium ſuſtulit; Aleſiam ducentorum quinquaginta millium iuventute ſubnixam flammis adaequavit. Circa Gergoviam Arvernorum tota belli moles fuit: quippe cum octoginta millia muro, et arce, et abruptis defenderent, maximam civitatem vallo, ſudibus, et foſſa, inductoque foſſae flumine, ad hoc decem et octo caſtellis, ingentique lorica circumdatam, primum fame domuit: mox audentem eruptiones in vallo gladiis ſudibuſque concidit: noviſſime in deditionem redegit. Ipſe ille rex, maximum victoriae decus, ſupplex cum in caſtra veniſſet, tum et phaleras, et ſua arma ante Caeſaris genua proiecit: *Habes*, inquit. *Fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.*

CAPUT XI.

BELLUM PARTHICUM.

Dum Gallos per Caesarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus a Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri possumus : caret solatio clades. Adversis et diis et hominibus, cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, et ipsius capite multata est. Et Tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hostilibus diris devoverat : et cum Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates : et cum apud Nicephorium castra posuisset, missi ab Orode rege legati denuntiavere, *percussorum cum Pompeio foederum Sullaque meminisset.* Regis inhians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem iure, sed *Seleuciae se responsurum esse*, respondit. Itaque dii foederum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Iam primum, qui solus et subvehere commeatus et munire poterat a tergo, relictus Euphrates. tum simulato transfugae cuidam Mazarae Syro creditur, dum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus undique hosti exponeretur. Itaque vixdum venerat Carras, cum undique praefecti regis, Sillaces et Surenas, ostendere signa auro sericisque vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus

exercitus. Ipſe in colloquium ſollicitatus, ſigno dato, vivus in hoſtium manus incidiſſet, niſi tribunis reluctantibus fugam ducis barbari ferro occupaſſent. Sic quoque relatum caput ludibrio hoſti fuit. Filium ducis paene in conſpectu patris eiſdem telis operuere. Reliquiae infelicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque diſtractae, vix nuntium cladis retulerunt. Caput eius reciſum cum dextera manu ad regem reportatum ludibrio fuit, nec indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt: ut, cuius animus arſerat auri cupiditate, eius etiam mortuum et exſangue corpus auro ureretur.

CAPUT XII.

ANACEPHALAEOSIS.

HAEC eſt illa tertia aetas populi Romani tranſmarina, qua Italia progredi auſus orbe toto arma circumtulit. Cuius aetatis ſuperiores centum anni ſancti, pii, et, ut diximus, *aurei*, ſine flagitio, ſine ſcelere, dum ſincera adhuc et innoxia paſtoriae illius ſectae integritas, dumque Poenorum hoſtium imminens metus diſciplinam veterem continebat. Poſtremi centum, quos a Carthaginis, Corinthi, Numantiaeque excidiis, et Attali regis Aſiatica hereditate deduximus in Caeſarem et Pompeium, ſecutumque hos, de quo dicemus, Auguſtum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domeſticis cladibus miſeri et

erubefcendi. Quippe ficut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validiffimafque provincias, Armenios etiam, et Britannos, ut non in ufum, ita ad imperii fpeciem, magna nomina acquififfe, pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicaffe domi cum civibus, fociis, mancipiis, gladiatoribus, totoque inter fe Senatu, turpe atque miferandum. Ac nefcio, an fatius fuerit populo Romano, Sicilia et Africa contento fuiffe, aut his etiam ipfis carere, dominanti in Italia fua, quam eo magnitudinis crefcere, ut viribus fuis conficeretur. Quae enim res alia furores civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit: mox Afiatica Pergameni regis hereditas. illae opes atque divitiae afflixere feculi mores: merfamque vitiis fuis, quafi fentina, rempublicam peffumdedere. Unde enim populus Romanus a Tribunis agros et cibaria flagitaret, nifi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergo Gracchana et prima et fecunda, et illa tertia Apuleiana feditio. Unde regnatet iudiciariis legibus divulfus a Senatu eques, nifi ex avaritia, ut vectigalia reipublicae, atque ipfa iudicia in quaeftu haberentur? Hinc rurfus et promiffa civitas Latio, et per hoc arma fociorum. Quid autem bella fervilia? unde nobis, nifi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adverfus dominos fuos exercitus, nifi ad conciliandum plebis favorem effufa largitio, cum fpectaculis indulget, fupplicia quondam hoftium artem facit? Iam ut fpeciofiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iifdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Sullana tempeftas. Aut magnificus

apparatus conviviorum, et sumtuosa largitio, nonne ab opulentia paritura mox egestatem? Haec Catilinam patriae suae impegit. Denique illa ipsa principatus et dominandi cupido, unde, nisi ex nimiis opibus, venit? Atqui haec Caesarem atque Pompeium, furialibus in exitium reipublicae facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus, separatos ab externis iustisque bellis, ex ordine prosequemur.

CAPUT XIII.

CAUSA SEDITIONUM TRIBUNICIA POTESTAS.

SEDITIONUM omnium causas Tribunicia potestas excitavit: quae specie quidem plebis tuendae, cuius in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem agrariis, frumentariis, iudiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species aequitatis. Quid enim tam iustum, quam recipere plebem ius suum a patribus? ne populus, gentium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret. Quid tam aequum, quam inopem populum vivere ex aerario suo? Quid ad ius libertatis aequandae magis efficax, quam ut, Senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem iudiciorum regno niteretur? Sed haec ipsa in perniciem redibant: et misera Respublica in exitium suum merces erat. Nam et a Senatu in equitem translata

iudiciorum poteſtas vectigalia, id eſt, imperii patrimonium, ſupprimebat; et emtio frumenti, ipſos Reipublicae nervos, exhauriebat aerarium. Reduci plebs in agros unde poterat ſine poſſidentium everſione, qui ipſi pars populi erant? et tamen relictas ſibi a maioribus ſedes aetate, quaſi iure hereditario, poſſidebant.

CAPUT XIV.

SEDITIO TIBERII GRACCHI.

PRIMAM certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, forma, eloquentia, facile princeps. Sed hic, ſive Mancinianae deditionis, quia ſponſor foederis fuerat, contagium timens, et inde popularis: ſive aequo et bono ductus, quia depulſam agris ſuis plebem miſeratus eſt, ne populus gentium victor, orbiſque poſſeſſor, laribus ac focis ſuis exſularet, quacunque mente, rem auſus ingentem. Poſtquam rogationis dies aderat, ingenti ſtipatus agmine Roſtra conſcendit: nec deerat obvia manu tota inde nobilitas, et Tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus ſuis Cnaeum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, ius poteſtatis, iniecta manu, depulit Roſtris, adeoque praeſenti metu mortis exterruit, ut abdicare ſe magiſtratu cogeretur. Sic triumvir creatus dividendis agris, cum ad perpetranda coepta die comitiorum prorogari ſibi vellet imperium, obvia nobilium manu, eorumque, quos agris

moverat, caedes a foro coepit. Inde cum in Capitolium profugiſſet, plebemque ad defenſionem ſalutis ſuae, manu caput tangens, hortaretur, praebuit ſpeciem regnum ſibi et diadema poſcentis: atque ita, duce Scipione Naſica, concitato in arma populo, quaſi iure oppreſſus eſt.

CAPUT XV.

SEDITIO CAII GRACCHI.

STATIM et mortis et legum fratris ſui vindex non minore impetu incaluit Caius Gracchus. qui cum pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arceſſeret: et recentem Attali hereditatem in alimenta populo polliceretur: iamque nimius et potens altero tribunatu, ſecunda plebe volitaret: obrogare auſo legibus ſuis Minucio Tribuno; fretus comitum manu, fatale familiae ſuae Capitolium invaſit. Inde proximorum caede depulſus, cum ſe in Aventinum recepiſſet; inde quoque obvia Senatus manu, ab Opimio Conſule oppreſſus eſt. Inſultatum quoque mortis reliquiis: et illud ſacroſanctum caput Tribuni plebis percuſſoribus auro penſatum eſt.

CAPUT XVI.

SEDITIO APULEIANA.

NIHILOMINUS Apuleius Saturninus Gracchanas afferere leges non deftitit. Tantum animorum viro Marius dabat. Qui nobilitati femper inimicus, confulatu fuo praeterea confifus, occifo palam comitiis Annio competitore tribunatus, fubrogare conatus eft in eius locum Caium Gracchum, hominem fine tribu, fine nomine: fed fubdito titulo, in familiam ipfe fe adoptabat. Cum tot tantifque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba iurare; cum abnuentibus aqua et igni interdicturum fe minaretur. Unus tamen exftitit, qui mallet exfilium. Igitur poft Metelli fugam omni nobilitate perculfa, cum iam tertium annum dominaretur, eo vefaniae progreffus eft, ut confularia quoque comitia nova caede turbaret. Quippe ut fatellitem furoris fui Glauciam, Confulem faceret, Caium Memmium competitorem interfici iuffit: et in eo tumultu regem ex fatellitibus fuis fe appellatum laetus accepit. Tum vero iam confpiratione Senatus, ipfo quoque iam Mario Confule, quia tueri non poterat, adverfo, directae in foro acies: expulfus inde Capitolium invafit. Sed cum abruptis fiftulis obfideretur, Senatuique per legatos poenitentiae fidem faceret, ab arce degreffus cum ducibus factionis

receptus in curiam eſt. Ibi eum, facta irruptione, populus fuſtibus ſaxiſque coopertum in ipſa quoque morte laceravit.

CAPUT XVII.

DRUSIANA SEDITIO.

POSTREMO Livius Druſus non Tribunatus modo viribus, ſed ipſius etiam Senatus auctoritate, totiuſque Italiae conſenſu, eaſdem leges aſſerere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut ne prima illius flamma poſſet ſuſtineri; et ſubita morte correptus, hereditarium in poſteros ſuos bellum propagaret. Iudiciaria lege Gracchi diviſerant populum Romanum, et bicipitem ex una fecerant civitatem. Equites Romani tanta poteſtate ſubnixi, ut qui fata fortunaſque principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur ſuo iure Rempublicam. Senatus exſilio Metelli, damnatione Rutilii, debilitatus, omne decus maieſtatis amiſerat. In hoc ſtatu rerum pares opibus, animis, dignitate (unde et nata Livio Druſo aemulatio acceſſerat) Equitem Servilius Caepio, Senatum Livius Druſus aſſerere: ſigna, et aquilae, et vexilla aderant. Ceterum ſic urbe in una, quaſi in binis caſtris, diſſidebatur. Prior Caepio in Senatum impetu facto, reos ambitus Scaurum et Philippum, principes nobilitatis elegit. His motibus ut reſiſteret Druſus, plebem ad ſe Gracchanis legibus, eiſdem

focios ad plebem fpe civitatis erexit. Exftat vox ipfius, *Nihil fe ad largitionem ulli reliquiffe, nifi fi quis aut coenum dividere vellet, aut coelum.* Aderat promulgandi dies, cum fubito tanta vis hominum undique apparuit, ut hoftium adventu obfeffa civitas videretur. Aufus tamen obrogare de legibus Conful Philippus: fed apprehenfum faucibus viator non ante dimifit, quam fanguis in ora et oculos redundaret. Sic per vim latae, iuffaeque leges. Sed pretium rogationis ftatim focii flagitare: cum interim imparem Drufum aegrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali difcrimine, mors abftulit. nec ideo minus focii promiffa Drufi a populo Romano repofcere armis defierunt.

CAPUT XVIII.

BELLUM SOCIALE.

SOCIALE bellum vocetur licet, ut extenuemus invidiam: fi verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. quippe cum populus Romanus Etrufcos, Latinos, Sabinofque mifcuerit, et unum ex omnibus fanguinem ducat, corpus fecit ex membris, et ex omnibus unus eft. Nec minore flagitio focii intra Italiam, quam intra urbem cives, rebellabant. Itaque, cum ius civitatis, quam viribus auxerant, focii iuftiffime poftularent, ad quam fpem eos cupidine dominationis Drufus erexerat; poftquam ille domeftico fcelere oppreffus eft, eadem fax, quae illum crema-

vit, ſocios in arma et oppugnationem Urbis accendit. Quid hac clade triſtius? quid calamitoſius? cum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, poſtremo Italia, contra matrem ac parentem ſuam Urbem conſurgerent: cum omne robur fortiſſimorum fideliſſimorumque ſociorum ſub ſuis quiſque ſignis haberent municipalia illa prodigia: Popedius Marſos; et Latinos Afranius: Umbros totus Senatus, et Conſules: Samnium Lucaniamque Teleſinus: cum regum et gentium arbiter populus ipſum ſe regere non poſſet, ut victrix Aſiae Europaeque a Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte conſilium, ut feſto die Latinarum Iulius Caeſar et Marcius Philippus Conſules inter ſacra et aras immolarentur. Poſtquam id nefas proditione diſcuſſum eſt, Aſculo furor omnis erupit, in ipſa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab Urbe, legatis. hoc fuit impii belli ſacramentum. Inde iam paſſim ab omni parte Italiae, duce et auctore belli diſcurſante Popedio, diverſa per populos et urbes ſigna cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi, fuit tanta vaſtatio. Ecce Ocriculum, ecce Grumentum, ecce Faeſulae, ecce Carſeoli, Reate, Nuceria, Picentia caedibus, ferro, et igne vaſtantur. Fuſae Rutilii copiae, fuſae Caepionis. Nam ipſe Iulius Caeſar exercitu amiſſo, cum in Urbem cruentus referretur, miſerabili funere mediam etiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, et ſemper in malis maior, totis denuo viribus inſurrexit: aggreſſique ſinguli populos; Cato diſcutit Etruſcos; Gabinius Marſos; Carbo Lucanos; Sulla Sam-

nites. Strabo vero Pompeius, omnia flammis ferroque populatus, non prius finem caedium fecit, quam Asculi eversione, Manibus tot exercituum, Consulum, direptarumque urbium diis litaretur.

CAPUT XIX.

BELLUM SERVILE.

UTCUNQUE, etsi cum sociis (nefas!) cum liberis tamen et ingenuis, dimicatum est. quis aequo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum servile bellum inter initia Urbis, Herdonio Sabino duce, in ipsa Urbe tentatum est: cum, occupata Tribunitiis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, et a Consule captum: sed hic tumultus magis fuit, quam bellum. Mox, imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius servili, quam Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax, et quodammodo suburbana provincia, late fundis civium Romanorum tenebatur. Hic ad cultum agri frequentia ergastula, catenatique cultores, materiam bello praebuere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit, ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriae deae comas iactat, ad libertatem et arma servos, quasi numinum imperio, concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulphure et igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primum duo millia

ex obviis, mox iure belli refractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum; regiisque, ne quid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos, miserabili direptione vastavit. Quin illud quoque (ultimum belli dedecus) capta sunt castra Praetorum; nec nominare ipsos pudebit, castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsaei. Itaque qui per fugitivarios retrahi debuissent, Praetorios duces profugos proelio ipsi sequebantur. Tandem Perperna Imperatore supplicium de eis sumtum est. Hic enim victos, et apud Ennam novissime obsessos, cum fame, quasi pestilentia, comsumsisset, reliquias latronum compedibus, catenis, religavit, crucibusque punivit. fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione violaret. Vixdum respiraverat insula, cum statim servi, et a Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpurea, argenteoque baculo, et regium in morem fronte redimita, non minorem, quam ille fanaticus prior, conflat exercitum; acriusque multo, quasi et illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestius, quasi in transfugas, saeviebat. Ab hoc quoque Praetorii exercitus caesi, capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius, Perpernae usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit, communitasque copias armis fame facile delevit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem praetulissent. Ac ne de duce quidem supplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit.

quippe, dum circa deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus praeda lacerata eſt.

CAPUT XX.

BELLUM SPARTACIUM.

Enimvero ſervilium armorum dedecus feras: nam et ipſi per fortunam in omnia obnoxii; tamen quaſi ſecundum hominum genus ſunt, et in bona libertatis noſtrae adoptantur. bellum Spartaco duce concitatum quo nomine appellem neſcio. quippe cum ſervi militaverint, gladiatores imperaverint, illi infimae ſortis homines, hi peſſimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, Oenomaus, effracto Lentuli ludo, cum triginta haud amplius eiuſdem fortunae viris eruperunt Capua; ſerviſque ad vexillum vocatis, cum ſtatim decem amplius millia coiſſent hominum, non modo effugiſſe contenti, iam vindicari volebant. Prima velut ara viris mons Veſuvius placuit. Ibi cum obſiderentur a Clodio Glabro, per fauces cavi montis vitineis delapſi vinculis, ad imas eius deſcendere radices: et exitu invio, nihil tale opinantis ducis ſubito impetu caſtra rapuere. Inde alia caſtra. Deinceps Coram, totamque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vaſtatione contenti, Nolam, atque Nuceriam, Thurios, atque Metapontum, terribili ſtrage populantur. Affluentibus in diem copiis, cum iam eſſet iuſtus exercitus, e viminibus, pecudumque tegumentis, inconditos ſibi

clipeos; e ferro ergaſtulorum recocto gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus iuſto deeſſet exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus, captaque de Praetoribus inſignia et faſces ad ducem detulere. Nec abnuit ille de ſtipendiario Thrace miles, de milite deſertor, inde latro, dein in honore virium gladiator. qui defunctorum quoque proelio ducum funera imperatoriis celebravit exſequiis, captivoſque circa rogum iuſſit armis depugnare, quaſi plane expiaturus omne praeteritum dedecus, ſi de gladiatore munerator fuiſſet. Inde iam Conſulares quoque aggreſſus, in Apennino Lentuli exercitum percecidit: apud Mutinam Caii Caſſii caſtra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadenda urbe Romana (quod ſatis eſt turpitudini noſtrae) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra mirmillonem conſurgitur: pudoremque Romanum Licinius Craſſus aſſeruit: a quo pulſi fugatique (pudet dicere) hoſtes in extrema Italiae refugerunt. Ibi circa Bruttium angulum cluſi, cum fugam in Siciliam pararent, neque navigia ſuppeterent, rateſque ex cratibus, et dolia connexa virgultis in rapidiſſimo freto fruſtra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiere mortem: et quod ſub gladiatore duce oportuit, ſine miſſione pugnatum eſt. Spartacus ipſe in primo agmine fortiſſime dimicans, quaſi Imperator, occiſus eſt.

CAPUT XXI.

BELLUM CIVILE MARIANUM.

Hoc deerat unum populi Romani malis, iam ut ipſe intra ſe parricidale bellum domi ſtringeret, ut in urbe media ac foro, quaſi arena, cives cum civibus ſuis, gladiatorio more concurrerent. Aequiore animo utcunque ferrem, ſi plebeii duces, aut ſi nobiles, mali ſaltem ducatum ſceleri praebuiſſent: cum vero, pro facinus! qui viri! qui imperatores! decora et ornamenta ſeculi ſui, Marius, et Sulla, peſſimo facinori ſuam etiam dignitatem praebuerunt. Tribus, ut ſic dixerim, ſideribus agitatum eſt: primo et levi, et modico, tumultu magis, quam bello, intra ipſos armorum duces ſubſiſtente ſaevitia: mox atrocius et cruentius per totius viſcera Senatus graſſante victoria: ultimum non civicam modo, ſed hoſtilem quoque rabiem ſupergreſſum eſt; cum armorum furor totius Italiae viribus niteretur, eouſque odiis ſaevientibus, donec deeſſent, qui occiderentur. Initium et cauſa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Sullae provinciam Sulpicia lege ſollicitat. Sed impatiens iniuriae ſtatim Sulla legiones circumegit: dilatoque Mithridate, Eſquilina Collinaque porta geminum agmen Urbi infudit. Unde cum conſulto Sulpicius et Albinovanus obieciſſent catervas, ſudeſque et ſaxa undique a moenibus ac tela iacerentur; ipſe quoque iaculatus incendio viam fecit, arcemque

Capitolii, quae Poenos, quaeque Gallos etiam Senones evaserat, quasi captivam victor insedit. Tum ex consulto Senatus adversariis hostibus iudicatis, in praesentem Tribunum, aliosque diversae factionis, iure saevitum est. Marium servilis fuga exemit, immo fortuna alteri bello reservavit. Cornelio Cinna, Cnaeo Octavio Consulibus, male obrutum resurrexit incendium, et quidem ab ipsorum discordia, cum de revocandis, quos Senatus hostes iudicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax et quies potior, profugus patria sua Cinna confugit ad partes. Redit ab Africa Marius clade maior. siquidem carcer, catenae, fuga, exsilium, horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri late concurritur: servitia (pro nefas!) et ergastula armantur: et facile invenit exercitum miser Imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat videri iure agere, nisi causam suam saevitia corrumperet. Sed cum diis hominibusque infestus rediret, statim primo impetu cliens et alumna Urbis Ostia nefanda strage diripitur. Mox in urbem quadruplici agmine intratur. Divisere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Ianiculo est; statim ad principum caedem signo dato, aliquanto saevius, quam aut in Punica, aut in Cimbrica urbe, saevitur. Octavii Consulis caput pro Rostris exponitur; Antonii Consularis in Marii ipsius mensis. Caesares a Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur: Crassi, pater et filius, in mutuo alter alterius aspectu. Baebium atque Numitorium per me-

dium ſorum unci traxere carnificum. Catulus ſe ignis hauſtu ludibrio hoſtium exemit. Merula flamen Dialis, in Capitolio Iovis ipſius oculos venarum cruore reſperſit. Ancharius, ipſo vidente Mario, confoſſus eſt, quia fatalem illam ſcilicet manum non porrexerat ſalutanti. Haec tot Senatus funera intra Calendas et Idus Ianuarii menſis ſeptima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, ſi annum Conſularis impleſſet? Scipione Norbanoque Conſulibus, tertius ille turbo civilis inſaniae toto furore detonuit. quippe cum hinc octo legiones, et quingentae cohortes ſtarent in armis, inde ab Aſia cum victore exercitu Sulla properaret. Et ſane cum tam ferus in Sullanos Marius fuiſſet: quanta ſaevitia opus erat, ut Sulla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam ſub amne Vulturno ſigna concurrunt: et ſtatim Norbani fuſus exercitus: ſtatim omnes Scipionis copiae, oſtentata ſpe pacis, oppreſſae. Tum Marius iuvenis, et Carbo Conſules, quaſi deſperata victoria, ne inulti perirent, in anteceſſum ſanguine Senatus ſibi parentabant: obſeſſaque curia, ſic de Senatu, quaſi de carcere, qui iugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Nam Quinctus Mucius Scaevola Pontifex, Veſtales amplexus aras, tantum non eodem igne ſepelitur. Lamponius atque Teleſinus, Samnitum duces, atrocius Pyrrho et Annibale Campaniam Etruriamque populantur: et, ſub ſpecie partium, ſe vindicant. Apud Sacriportum Collinamque portam debellatae omnes hoſtium copiae. Ibi Marius, hic Teleſinus oppreſſi. Nec idem tamen caedium, qui belli finis fuit. Stricti enim et in

pace gladii; animadversumque in eos, qui se sponte dediderant. Minus est, quod apud Sacriportum, et apud Collinam portam, septuaginta amplius millia Sulla concidit. bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici iussit. Isti tot in pace, non plures sunt? quis autem illos potest computare, quos in Urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec admonente Furfidio, *Vivere aliquos debere, ut essent, quibus imperarent;* proposita est ingens illa tabula: et ex ipso Equestris ordinis flore ac Senatus, duo millia electi, qui mori iuberentur. novi generis edictum. Piget post haec referre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Praetoris, atque Venuleii: Baebium sine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum: Marium, ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulcrum, oculis, manibus, cruribusque defossis, servatum aliquamdiu, ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum fere poenis, municipia Italiae splendidissima, sub hasta venierunt, Spoletium, Interamnium, Praeneste, Florentia. Nam Sulmonem, vetus oppidum, socium atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides iure belli, et modo morte damnati duci iubentur: sic damnatam civitatem iussit Sulla deleri.

CAPUT XXII.

BELLUM SERTORIANUM.

Bellum Sertorianum quid aliud, quam Sullanae proscriptionis hereditas fuit? hostile potius, an civile dixerim, nescio: quippe quod Lusitani Celtiberique Romano gesserint duce. Exsul et profugus feralis illius tabulae, vir summae quidem, sed calamitosae virtutis, malis suis maria terrasque permiscuit: et iam Africae, iam Balearibus insulis, fortunam expertus, missusque in Oceanum, Fortunatasque insulas penetravit: tandem Hispaniam armavit. Viro cum viris facile convenit. Nec alias magis apparuit Hispani militis vigor, quam Romano duce. Quanquam ille non contentus Hispania, ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe iuvit. Et quid futurum fuit? satis tanto hosti uno Imperatore resistere res Romana non potuit. additus Metello Cnaeus Pompeius. Hi copias viri diu et ancipiti semper acie attrivere: nec tamen prius bello, quam suorum scelere et insidiis, exstinctus est. Copias eius prope tota Hispania persecuti, diu et ancipiti semper acie domaverunt. Prima per legatos certamina habita, cum hinc Domitius et Thorius; inde Herculeii proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen, oppressis, ipsi duces cominus invicem experti, apud Lauronem, atque Sucronem, aequavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Ro-

manos duces Hispania discordiae poenas dabat: donec oppresso domestica fraude Sertorio, victo deditoque Perperna, ipsae quoque in Romanam fidem venere urbes, Osca, Termes, Tutia, Valentia, Auxima, et in fame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magis, quam civile, bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

CAPUT XXIII.

BELLUM CIVILE SUB LEPIDO.

Marco Lepido, Quincto Catulo Consulibus, civile bellum paene citius oppressum est, quam inciperet. sed quantum, lateque fax illius motus ab ipso Sullae rogo exarsit! Cupidus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus acta tanti viri rescindere parabat. nec immerito, si tamen posset sine magna clade Reipublicae. Nam cum iure belli Sulla dictator proscripsisset inimicos; qui supererant, revocante Lepido, quid aliud quam ad bellum vocabantur? cumque damnatorum civium bona, addicente Sulla, quamvis male capta, iure tamen, repetitio eorum procul dubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi aegrae sauciaeque Reipublicae requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur. Ergo cum turbidis concionibus, velut classico, civitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma inde et exercitum Urbi

admoverat. Sed iam Milvium pontem collemque Ianiculum Lutatius Catulus, Cnaeusque Pompeius, Sullanae dominationis duces atque signiferi, alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisque a Senatu iudicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique morbo et poenitentia interiit. Victores, quod non temere alias in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

L. ANNAEI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER QUARTUS.

L. ANNAEI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

BELLUM CATILINARIUM.

CATILINAM luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria consilia opprimendae patriae suae compulere. Senatum confodere, Consules trucidare, distringere incendiis Urbem, diripere aerarium, totam denique Rempublicam funditus tollere, et quidquid nec Annibal videretur optasse, quibus (o nefas!) sociis aggressus est? Ipse patricius. sed hoc minus est: Curii, Porcii, Sullae, Cethegi, Autronii, Varguntei, atque Longini, quae familiae? quae Senatus insignia? Lentulus quoque cum maxime Praetor? hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus coniurationis sanguis humanus: quem

circumlatum pateris bibere: summum nefas, nisi amplius esset, propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa coniuratio in Ciceronem et Antonium Consules incidisset; quorum alter industria rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emersit, vilissimum scortum, sed parricidii innocens. Tum Consul habito senatu, in praesentem reum, Cicero peroravit: sed non amplius profectum, quam ut hostis evaderet, seque palam professo *incendium suum restincturum ruina* minaretur. Et ille quidem ad praeparatum a Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, signa illaturus Urbi. Lentulus destinatum familiae suae Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad praestitutum a Catilina diem urbe tota viros, faces, tela, disponit. Nec civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum forte aderant, in arma sollicitatis, iisset ultra Alpes furor, nisi altera proditione Vulturcii, Praetoris literae tenerentur. Statim Ciceronis imperio iniecta est barbaris manus. Palam Praetor in Senatu convincitur. De supplicio agentibus, Caesar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro scelere, censebat. Quam sententiam secutis omnibus, in carcere parricidae strangulantur. Quamvis parte coniurationis oppressa; tamen ab incepto Catilina non destitit: sed infestis ab Etruria signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit. nemo hostium bello superfuit. Quem quis in pugnando ceperat locum, eum amissa anima corpore tegebat. Catilina longe a suis inter hostium cadavera

repertus eſt; pulcherrima morte, ſi pro patria ſic concidiſſet.

CAPUT II.

BELLUM CAESARIS ET POMPEII.

IAM paene toto orbe pacato, maius erat imperium Romanum, quam ut ullis externis viribus opprimi poſſet. Itaque invidens fortuna principi gentium Populo, ipſum illum in exitium ſuum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra Urbem proluſerat, quaſi experiretur. Sullana tempeſtas latius, intra Italiam tamen, detonuerat. Caeſaris furor atque Pompeii Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique, qua patebat, imperium, quodam quaſi diluvio et inflammatione corripuit; adeo ut non recte tantum *civile* dicatur, ac ne *ſociale* quidem, ſed nec *externum:* ſed potius *commune quoddam ex omnibus, & plus quam bellum.* Quippe ſi duces eius inſpicias, totus Senatus in partibus: ſi exercitus, hinc undecim legiones, inde decem et octo, flos omnis et robur Italici ſanguinis: ſi auxilia ſociorum; hinc Gallici Germanique delectus: inde Deiotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cotys, omne Thraciae, Cappadociaeque, Ciliciae, Macedoniae, Graeciae, Aetoliae, totiuſque robur Orientis: ſi moram belli; quatuor anni, et pro clade rerum breve tempus: ſi locum et ſpatium ubi commiſſum eſt; intra Italiam: inde ſe in Galliam Hiſpaniamque deflexit, reverſumque ab Occaſu, totis viribus in Epiro Theſ-

ſaliaque conſedit: hinc in Aegyptum ſubito tranſiliit: inde reſpexit Aſiam: inde Africae incubuit: poſtremo in Hiſpaniam regyravit, et ibi aliquando defecit. Sed non et odia partium finita cum bello. Non enim prius quievere, quam in Urbe ipſa, medio Senatu, eorum, qui victi erant, odia victoris ſeſe caede ſatiarent. Cauſa tantae calamitatis eadem, quae omnium: nimia felicitas. Siquidem Quincto Metello, Lucio Afranio Conſulibus, cum Romana maieſtas toto orbe polleret, recenteſque victorias, Ponticos et Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret; nimia Pompeii potentia apud otioſos, ut ſolet, cives movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretae triumphum, Cato adverſus potentes ſemper obliquus, detrectare Pompeium, actiſque eius obſtrepere. Hinc dolor tranſverſum egit: et ad praeſidia dignitati paranda impulit. Forte tunc Craſſus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen auctiores opes. Caius Caeſar eloquentia, et ſpiritu, ecce iam et conſulatu allevabatur. Pompeius tamen ſuper utrumque eminebat. Sic igitur Caeſare dignitatem comparare, Craſſo augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibuſque pariter potentiae cupidis, de invadenda Republica facile convenit. Ergo cum mutuis viribus in ſuum quiſque decus niteretur, Galliam Caeſar invadit, Craſſus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam, tres maximos exercitus: et ſic orbis imperium ſocietate trium principum occupatur. Decem annos traxit iſta dominatio. Exinde, quoniam mutuo metu tenebantur, Craſſi morte apud Parthos, et morte

Iuliae Caesaris filiae, quae nupta Pompeio generi socerique concordiam matrimonii foedere tenebat, statim aemulatio erupit. Iam Pompeio suspectae Caesaris opes, et Caesari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque Consulibus, rupta prima coniurationis fide, de successione Caesaris Senatus, id est Pompeius, agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis haberetur. Consulatus absenti, quem decem Tribuni, favente Pompeio, nuper decreverant, tum, dissimulante eodem, negabatur. *Veniret & peteret maiorum more.* Ille contra flagitare decreta: ac, *nisi in fide permanerent, non se remittere exercitum.* Ergo ut in hostem decernitur. His Caesar agitatus, statuit praemia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena Italia fuit, cuius arces levibus praesidiis Pompeius insederat: sed omnia subito Caesaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompeium Brundusii opprimere potuisset. et ceperat. sed ille per obsessi claustra portus nocturna fuga evasit. Turpe dictu! modo princeps Patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum a se mare lacera et paene inermi nave fugiebat. Nec Pompeius ab Italia, quam Senatus ab Urbe, fugatur prior. quam paene vacuam metu Caesar ingressus Consulem se ipse facit. Aerarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, iussit effringi: cen-

sumque et patrimonium populi Romani ante rapuit, quam imperium. Pulso fugatoque Pompeio, maluit prius ordinare provincias, quam ipsum sequi. Siciliam et Sardiniam, annonae pignora, per legatos habet. Nihil hostile erat in Gallia: pacem ipse fecerat. sed ad Hispanienses Pompeii exercitus transeunti per eam duci portas claudere ausa Massilia est. Misera dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi iussit absenti. Graecula civitas, non pro mollitie nominis, et vallum rumpere, et incendere machinas ausa, et congredi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra marique perdomuit. Mox dedentibus sese ablata omnia, praeter, quam potiorem omnibus habebant, libertatem. Anceps, variumque, et cruentum in Hispania bellum cum legatis Cnaei Pompeii, Petreio et Afranio: quos Ilerdae castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere, et ab oppido intercludere aggreditur. Interim abundatione verni fluminis commeatibus prohibetur. Sic fame castra tentata sunt: obsessorque ipse quasi obsidebatur. Sed ubi pax fluminis rediit, populationibus et pugnae campos aperuit: iterum ferox instat: et cedentes ad Celtiberiam consecutus, aggere et vallo, ac per haec siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est; nec ulterior moram fecit. quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Caesaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum et Africam, quasi de industria prospera eius adversis radia-

rentur. Quippe cum fauces Adriatici maris iuffi occupare Dolabella et Antonius, ille Illyrico, hic Curictico litore caftra pofuiffent; iam maria late tenente Pompeio, repente legatus eius Octavius Libo ingentibus copiis claffīcorum circumvenit utrumque. Deditionem fames extorfit Antonio. Miffae quoque a Bafilo in auxilium eius rates, quales inopia navium fecerat, nova Pompeianorum arte Cilicum, actis fub mare funibus, captae quafi per indaginem. Duas tamen aeftus explicuit. una, quae Opiterginos ferebat, in vadis haefit, memorandumque pofteris exitum dedit. Quippe vix mille iuvenum manus, circumfufi undique exercitus per totum diem tela fuftinuit. et cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante Tribuno Vulteio, mutuis ictibus in fe concucurrit. In Africa quoque par et virtus, et calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam miffus, pulfo fugatoque Varo iam fuperbus, fubitum Iubae regis adventum, equitatumque Maurorum fuftinere non potuit. Patebat victo fuga: fed pudor fuafit, ut amiffum fua temeritate exercitum morte fequeretur. Sed iam debitum par fortuna flagitante, fedem bello Pompeius Epiron elegerat. nec Caefar moratur. quippe ordinatis a tergo omnibus, quamvis hiems media prohiberet, tempeftate ad bellum navigavit: pofitifque ad Oricum caftris, cum pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brundufii moram faceret, adeo impatiens erat, ut ad arceffendos eos ardente ventis mari, nocte concubia, fpeculatorio navigio, folus ire tentaverit. Exftat ad trepidum tanto difcrimine

gubernatorem vox ipsius: *Quid times? Caesarem vehis.* Contractis in unum omnibus undique copiis, positisque cominus castris, diversa erant ducum consilia. Caesar pro natura ferox, et conficiendae rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere: nunc obsidione castrorum, quae sedecim millium vallo obduxerat; (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachii irrita; (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc assiduis in eruptionem hostium proeliis; (quo tempore egregia virtus Scaevae centurionis emicuit, cuius in scuto centum atque viginti tela sedere) iam vero direptione urbium sociarum, cum Oricum et Gomphos, et alia castella Thessaliae vastaret. Pompeius adversus haec nectere moras, tergiversari, simul ut hostem interclusum undique inopia commeatuum tereret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium. Miles otium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic praecipitantibus fatis, proelio sumta est Thessalia: et Philippicis campis Urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam uno loco tantum virium populi Romani, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc illinc, praeter auxilia regum, et Senatus. Nunquam imminentis ruinae manifestiora prodigia, fuga victimarum, examina in signis, interdiu tenebrae. Dux ipse et nocturna imagine theatri sui audiens plausum in modum planctus circumsonare: et mane cum pullo (nefas!) apud principia conspectus. Nunquam acrior neque alacrior

exercitus Caefaris fuit. Inde claffica prius, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Craftini pilum: qui mox adacto in os gladio, fic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem, qua pugnaverat, ipfa novitate vulneris praeferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus belli. Quippe cum Pompeius adeo equitum copia abundaret, ut facile circumventurus fibi Caefarem videretur, circumventus ipfe eft. Nam cum diu aequo Marte contenderent, iuffuque Pompeii fufus a cornu erupiffet equitatus, repente hinc figno dato, Germanorum cohortes tantum in effufos equites fecere impetum, ut illi effe pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc ftragem fugientis equitatus levis armaturae ruina comitata eft. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua ftrages quafi una manu facta eft. Nec ulla res magis exitio fuit, quam ipfa exercitus magnitudo. Multus in eo proelio Caefar fuit, mediufque inter Imperatorem et militem. Voces quoque obequitantis exceptae, altera cruenta, fed docta, et ad victoriam efficax, *Miles faciem feri:* altera ad iactationem compofita: *Parce civibus:* cum ipfe fequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, fi eadem ipfum, quae exercitum eius, fortuna traxiffet! Superftes dignitatis fuae vixit, ut cum maiore dedecore per Theffalica Tempe equo fugeret: ut una navicula Lesbon applicaretur: pulfus Syedris in deferto Ciliciae fcopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Aegyptum agitaret: ut denique in Pelufio litore, imperio viliffimi regis, confiliis fpadonum, et, ne quid malis defit, Septimii defertoris fui gladio trucidatus,

ſub oculis uxoris ſuae liberorumque moreretur. Quis non peractum eſſe cum Pompeio crederet bellum? atqui acrius multo atque vehementius Theſſalici incendii cineres recaluere. Et in Aegypto quidem adverſus Caeſarem ſine partibus bellum. Quippe cum Ptolemaeus, rex Alexandriae, ſummum civilis belli ſcelus peregiſſet, foeduſque amicitiae cum Caeſare, medio Pompeii capite ſanxiſſet; ultionem tanti viri Manibus quaerente fortuna, cauſa non defuit. Cleopatra regis ſoror, affuſa Caeſaris genibus, partem regni repoſcebat. Aderat puellae forma, et quae duplicaretur ex illo, quod talis paſſa videbatur iniuriam: odium ipſius regis, qui Pompeii caedem partium fato, non Caeſari, dederat; haud dubie idem in ipſum auſurus, ſi expediſſet. Quam ubi Caeſar reſtitui iuſſit in regnum, ſtatim ab eiſdem percuſſoribus Pompeii obſeſſus in regia, quamvis exigua manu ingentis exercitus molem mira virtute ſuſtinuit. Ac primum aedificiorum proximorum, atque navalium incendio, infeſtorum hoſtium tela ſubmovit, mox in peninſulam Pharon ſubitus evaſit: inde depulſus in maria mira felicitate ad proximam claſſem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, ſeu fato, ſeu conſilio: ut illud ingruentibus hoſtium telis ſaxiſque peteretur. Tandem receptus a claſſicis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus, de imbelli ac perfida gente iuſta generi Manibus dedit. Quippe et Theodotus magiſter auctorque totius belli, et ne virilia quidem portenta, Pothinus atque Ganymedes, diverſa per mare et terras fuga et morte conſumti. Regis ipſius corpus obrutum limo reper-

tum eſt in aureae loricae honore. In Aſia quoque novus rerum motus a Ponto, plane quaſi de induſtria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut a Pompeio pater, a Caeſare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis diſcordiae noſtrae fiducia, quam virtutis ſuae, infeſto in Cappadociam agmine ruebat. ſed hunc Caeſar aggreſſus, uno, et, ut ſic dixerim, non toto proelio, obtrivit; more fulminis, quod uno eodemque momento venit, percuſſit, abſceſſit. Nec vana de ſe praedicatio eſt Caeſaris, *ante victum hoſtem eſſe, quam viſum.* Sic cum exteris. At in Africa cum civibus multo atrocius, quam in Pharſalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris aeſtus expulerat, nec reliquias diceres, ſed integrum bellum. Sparſae magis, quam oppreſſae vires erant. Auxerat ſacramentum ipſa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum ſucceſſio. Quippe ſatis ample ſonabant in Pompeiani nominis locum Cato et Scipio. Acceſſit copiis Mauritaniae rex Iuba, videlicet ut latius vinceret Caeſar. Nihil ergo inter Pharſaliam, et Thapſon, niſi quod amplior, eoque acrior Caeſarianorum impetus fuit, indignantium poſt Pompeium creviſſe bellum. Denique, quod alias nunquam ante imperium ducis, ſua ſponte ſigna cecinerunt. Strages a Iuba coepit. Eius elephanti bellorum rudes, et nuper a ſilva, conſternati ſubito clangore. ſtatim et in fugam exercitus, et duces fortius, quam ut fugerent, non inconſpicua tamen morte omnium. Iam Scipio nave fugiebat: ſed aſſecutis eum hoſtibus, gladium per viſcera exegit: et, *ubi eſſet*, quodam requirente; reſpondit hoc ipſum, *Bene ſe habet*

Imperator. Iuba, cum se recepisset in regiam, magnifice epulatus est postero die cum Petreio fugae comite, superque mensas et pocula interficiendum se ei praebuit. Ille et regi suffecit et sibi: cum interim semesi in medio cibi, et parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris, Uticam, velut altera Africae claustra, servabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam laetus accivit. Nam postquam filium comitesque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animae docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus, dum abscederent, rescidit plagas: secutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursus et partes. quantoque Africa supra Thessaliam, tanto Africam superabat Hispania. Plurimum quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum, et pro uno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrocius, nec tam ancipiti Marte concursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Didiusque legati conflixere: sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se navibus bellum: siquidem, velut furorem civicum castigaret Oceanus, utramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellae, viri, naves, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem, vergentia in unum, hinc Hispaniae,

inde Mauritaniae litora; mare et inteſtinum et externum; imminenteſque Herculis ſpeculas, cum omnia undique ſimul proelio et tempeſtate ſaevirent. Mox circa obſidiones urbium utrinque diſcurſum eſt. quae miſerae inter hos atque illos duces ſocietatis Romanae poenas dabant. Omnium poſtrema certaminum Munda. Hic non pro cetera felicitate, ſed anceps, et diu triſte proelium: ut plane videretur neſcio quid deliberare fortuna. Sane et ipſe ante aciem moeſtior non ex more Caeſar, ſive reſpectu fragilitatis humanae, ſive nimiam proſperorum ſuſpectam habens continuationem: vel eadem timens, poſtquam idem eſſe coeperat, quod Pompeius. Sed in ipſo proelio, quod nemo unquam meminerat, cum diu pari Marte acies nihil aliud quam occiderent, in medio ardore pugnantium ſubito ingens inter utroſque ſilentium, quaſi conveniſſet. hic omnium ſenſus erat. Noviſſime illud inuſitatum Caeſaris oculis (nefas) poſt quatuordecim annos probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quod etſi nondum fugerat, apparebat tamen, pudore magis, quam virtute reſiſtere. Itaque ablegato equo, ſimilis furenti, primam in aciem procurrit. Ibi prenſare fugientes, confirmare; per totum denique agmen oculis, manibus, clamore, volitare. Dicitur in illa perturbatione et de extremis agitaſſe ſecum, et ita manifeſto vultu fuiſſe, quaſi occupare manu mortem vellet; niſi cohortes hoſtium quinque per tranſverſam aciem actae, quas Labienus periclitantibus caſtris ſubſidio miſerat, fugae ſpeciem praebuiſſent. Hoc aut ipſe credidit, aut dux callidus arripuit in occaſionem: et

quasi in fugientem invectus, simul et suorum erexit animos, et hostis perculit. Nam hi, dum se putant vincere, fortius sequi: Pompeiani, dum fugere credunt suos, fugere coeperunt. Quanta fuerit hostium caedes, ira, rabiesque victoribus, sic aestimari potest. Hoc a proelio profugi, cum se Mundam recepissent, et Caesar obsideri statim victos imperasset, congestis cadaveribus agger effectus est; quae pilis iaculisque confixa, inter se tenebantur. foedum etiam inter barbaros! Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeii liberis, Cnaeum proelio profugum, crure saucio, deserta et avia petentem, Cesonius apud Lauronem oppidum consecutus, pugnantem (adeo nondum desperabat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit; aliisque post Caesarem bellis reservavit. Caesar in patriam victor invehitur. Primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus, et Rhodanus, et ex auro captivus Oceanus: altera laurus Aegyptia. tunc in ferculis Nilus, Arsinoë, et ad simulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, et Ponto. Quartus Iubam et Mauros, et bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, et Thapsos, et Munda nusquam. Et quanto maiora erant, de quibus non triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit. Reliqua pax incruenta: pensatumque clementia bellum. Nemo caesus imperio praeter Afranium. satis ignoverat semel. et Faustum Sullam. didicerat generos timere. filiamque Pompeii cum patruelibus ex Sulla. hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus omnes unum in principem congesti honores: circa templa imagines; in

theatro distincta radiis corona; suggestus in curia; fastigium in domo; mensis in coelo; ad hoc Pater ipse patriae, perpetuusque Dictator: novissime, dubium an ipso volente, oblata pro Rostris ab Antonio Consule regni insignia. Quae omnia, velut infulae, in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia: gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est: sed Brutus et Cassius, aliique patricii, consenserunt in caedem principis. Quanta vis fati! manaverat late coniuratio. libellus etiam Caesari datus eodem die. nec perlitare centum victimis potuerat. venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans. ibi in curuli sedentem eum Senatus invasit: tribusque et viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAPUT III.

CAESAR AUGUSTUS.

Populus Romanus, Caesare et Pompeio trucidatis, rediisse in statum pristinae libertatis videbatur: et redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Caesar heredem reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit, si non collega quondam, mox aemulus Caesarianae potentiae, fax et turbo sequentis seculi, superfuisset Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari. dum Octavius mortem

patris ulciſcitur, iterum fuit movenda Theſſalia. dum Antonius varius ingenio, aut ſucceſſorem Caeſaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatrae deſciſcit in regem. nam aliter ſalvus eſſe non potuit, niſi confugiſſet ad ſervitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione eſt, quod potiſſimum ad Octavium Caeſarem Auguſtum ſumma rerum rediit: qui ſapientia ſua atque ſollertia perculſum undique et perturbatum ordinavit imperii corpus. Quod ita haud dubie nunquam coire et conſentire potuiſſet, niſi unius praeſidis nutu, quaſi anima et mente, regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabella Conſulibus, imperium Romanum iam ad Caeſares transferente fortuna, varius et multiplex civitatis motus fuit. quodque in annua coeli converſione fieri ſolet, ut mota ſidera tonent, ac ſuos flexus tempeſtate ſignificent; ſic cum Romanae dominationis, id eſt, humani generis, converſione penitus intremuit, omnique genere diſcriminum, civilibus, terreſtribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum eſt.

CAPUT IV.

BELLUM MUTINENSE.

PRIMA civilium motuum cauſa teſtamentum Caeſaris fuit, cuius ſecundus heres Antonius, praelatum ſibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi iuvenis ſuſceperat bellum. Quippe cum intra decem et octo annos tenerum, obnoxium,

et opportunum iniuriae iuvenem videret, ipse plenae ex commilitio Caesaris dignitatis, lacerare furtis hereditatem, ipsum insectari probris, cunctis artibus adoptionem Iuliae gentis inhibere non desineret: denique ad opprimendum iuvenem palam arma moliri: et iam parato exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat: Octavius Caesar, aetate et iniuria favorabilis, et nominis maiestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) Consulem aggreditur: obsidio Mutinae liberat Brutum. Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit. nam cruentus et saucius aquilam, a moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

CAPUT V.

BELLUM PERUSINUM.

ALTERUM bellum concitavit agrorum divisio, quos Caesar veteranis in castris pretium militiae persolvebat. Semper alias Antonii pessimum ingenium Fulvia, gladio cincta virilis militiae, uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic vero iam non privatis, sed totius Senatus suffragiis iudicatum hostem Caesar aggressus, intra Perusiae muros redegit, compulitque ad extrema deditionis turpi et nihil non experta fame.

CAPUT VI.

TRIUMVIRATUS.

Cum solus etiam gravis paci, gravis Reipublicae esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit. Quid! quod contra duos exercitus necesse fuit uni venire in cruentissimi foederis societatem. Diversa omnium vota. Incendit Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipublicae: Antonium ultionis de his, qui se hostem iudicassent: Caesarem inultus pater, et Manibus eius graves Cassius et Brutus agitabant. In hoc velut foedus pax inter tres duces componitur. Apud Confluentes inter Perusiam et Bononiam iungunt manus, et exercitus consalutant. Nullo bono more Triumviratus invaditur: oppressaque armis Republica, redit Sullana proscriptio: cuius atrocitas nihil in se minus habet, quam numerum centum quadraginta senatorum. Exitus foedi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat, cum Antonius Lucium Caesarem avunculum suum, Lepidus Lucium Paullum suum fratrem, proscripserit? Romae capita caesorum proponere in Rostris iam usitatum erat: verum sic quoque civitas lacrimas tenere non potuit, cum recisum Ciceronis caput in illis suis Rostris videretur: nec aliter ad videndum eum, quam solebat ad audiendum, concurreretur. Haec scelera in Antonii Lepidique tabu-

lis. Caesar percussoribus patris contentus fuit. Haec quoque, nisi multa fuisset, etiam iusta caedes haberetur.

CAPUT VII.

BELLUM CASSII ET BRUTI.

Brutus et Cassius sic Caesarem, quasi Tarquinium regem, depulisse regno videbantur; sed libertatem, quam maxime restitutam voluerunt, illo ipso parricidio perdidere. Igitur, caede perfecta, cum veteranos Caesaris, nec immerito, timerent, statim e Curia in Capitolium confugerant. Nec illis ad ultionem deerat animus, sed ducem non habebant. Igitur cum appareret, quae strages Reipublicae immineret, displicuit ultio cum Consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Caesare datas, Syriam et Macedoniam, concesserant. Sic vindicta Caesaris dilata potius, quam oppressa est. Igitur ordinata magis ut poterat, quam ut debebat, inter Triumviros Republica, relicto ad Urbis praesidium Lepido, Caesar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quae fatalis Cnaeo Pompeio fuit, arenam insederant. Sed nec tum imminentia cladis destinatae signa latuere. Nam et assuetae cadaverum pabulo volucres castra, quasi iam sua, circumvolabant: et in aciem prodeuntibus obvius Aethiops nimis aperte ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, cum illato lumine ex

more aliqua secum agitaret, atra quaedam imago se obtulit: et, *quae esset*, interrogata; *Tuus*, inquit, *malus genius*. Hoc dixit, et sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora praesagio in Caesaris castris omnia aves victimaeque promiserant: sed nihil illo praesentius, quod Caesaris medicus somnio admonitus est, *ut Caesar castris excederet, quibus capi imminebat*: ut factum est. Acie namque commissa, cum pari ardore aliquamdiu dimicatum foret; quamvis duces non essent praesentes, quorum alterum corporis aegritudo, illum metus et ignavia subduxissent, staret tamen pro partibus invicta fortuna et ultoris, et qui vindicabatur; primum adeó anceps fuit, et par utrinque discrimen, ut exitus proelii docuit. Capta sunt hinc Caesaris castra, inde Cassii. Sed quanto efficacior est fortuna, quam virtus! et quam verum est, quod moriens efflavit, *non in re, sed in verbo tantum, esse virtutem!* Victoriam illi proelio error dedit. Cassius, inclinato cornu suo, cum, captis Caesaris castris, rapido impetu recipientes se equites videret, fugere arbitratus, evadit in tumulum: inde pulvere et strepitu, etiam nocte vicina, eximentibus gestae rei sensum, cum speculator quoque in id missus, tardius renuntiaret; transactum de partibus ratus, uni de proximis auferendúm praebuit caput. Brutus cum in Cassio etiam suum animum perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret (ita enim par superesse bello convenerat) ipse quoque uni comitum suorum confodiendum praebuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur ad ultimum non suis manibus usos? nisi si hoc quoque ex per-

ſuaſione defuit; ne violarent manus, ſed in abolitione ſanctiſſimarum piiſſimarumque animarum iudicio ſuo, ſcelere alieno, uterentur.

CAPUT VIII.

BELLUM CUM SEXTO POMPEIO.

Sublatis percuſſoribus Caeſaris, ſupererat Pompeii domus. Alter iuvenum in Hiſpania occiderat, alter fuga evaſerat: contractiſque infelicis belli reliquiis, cum inſuper ergaſtula armaſſet, Siciliam Sardiniamque habebat. Iam et claſſe medium mare inſederat, o quam diverſus a patre! Ille Cilicas exſtinxerat: hic ſecum piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto iuvenis oppreſſus eſt: magnique famam ducis ad inferos ſecum tuliſſet, ſi nihil tentaſſet ulterius: niſi quod magnae indolis ſignum eſt, *ſperare ſemper.* Perditis enim rebus profugit, Aſiamque velis petit; venturus ibi in manus hoſtium, et catenas, et, quod miſerrimum eſt fortibus viris, ad hoſtium arbitrium ſub percuſſore moriturus. Non alia poſt Xerxem miſerabilior fuga. Quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus cum ſex ſeptemve fugiebat, exſtincto praetoriae navis lumine, anulis in mare abiectis, pavens atque reſpectans, et tamen non timens ne periret.

CAPUT IX.

BELLUM PARTHICUM DUCE VENTIDIO.

Quamvis in Caſſio et Bruto partes ſuſtuliſſet; in Pompeio totum partium nomen aboleſſet: nondum tamen ad pacis ſtabilitatem profecerat Caeſar, cum ſcopulus, et nodus, et mora publicae ſecuritatis ſupereſſet Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret, immo omnia expertus ambitu et luxuria, primum hoſtes, deinde cives, tandem etiam terrore ſui ſeculum liberavit. Parthi clade Craſſiana altius animos erexerant: civileſque populi Romani diſcordias laeti acceperant: itaque ut prima adfulſit occaſio, non dubitaverunt et erumpere, ultro quidem invitante Labieno. qui miſſus a Caſſio, Brutoque (quis furor ſcelerum!) ſollicitaverat hoſtes in auxilium: et illi Pacoro duce, regio iuvene, diſſipant Antoniana praeſidia. Saxa legatus, ne veniret in poteſtatem, a gladio ſuo impetravit. Denique ablata Syria, emanabat latius malum, hoſtibus ſub auxilii ſpecie ſibi vincentibus, niſi Ventidius, et hic legatus Antonii, incredibili felicitate et Labieni copias, ipſumque Pacorum, et omnem Parthicum equitatum, toto inter Orontem et Euphratem ſinu late cecidiſſet. Viginti amplius millium fuit. nec ſine conſilio ducis: qui ſimulato metu adeo paſſus eſt hoſtem caſtris ſuccedere, donec, abſumto iactus ſpatio, adimeret uſum ſagittarum. Rex fortiſſime dimicans cecidit. Mox cir-

cumlato eius per urbes, quae desciverant, capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori caede pensavimus.

CAPUT X.

BELLUM PARTHICUM CUM ANTONIO.

Expertis invicem Parthis atque Romanis, cum Crassus atque Pacorus utrinque virium mutuarum documenta fecissent, pari rursus reverentia integrata amicitia; et quidem ab ipso foedus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine Araxem et Euphratem sub imaginibus suis legi concupiscit: neque causa, nec consilio, ac ne imaginaria quidem belli indictione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere; relicta repente Syria in Parthos impetum facit. Gens praeter armorum fiduciam callida, simulat trepidationem, et in campos fugam. Hic statim quasi victor sequebatur, cum subito, nec magna hostium manus, ex improviso, et iam in fessos via sub vespere, velut nimbus, erupit: et, missis undique sagittis, duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quae in posterum diem imminebat, nisi intervenisset deûm miseratio. Unus ex clade Crassiana Parthico habitu castris adequitat, et salute Latine data, cum fidem ipso fecisset, quid immineret, edocuit; *iam adfuturum cum omnibus copiis regem: irent retro, peterentque montes: sic quoque hostem fortasse non defore,*

atque ita secuta est minor vis hostium, quam imminebat. Adfuit tamen: deletaeque reliquae copiae forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quadam forte, quasi docti, procubuissent in genua milites; et, elatis super capita scutis, caesorum speciem praebuissent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde Romani cum se rursus extulissent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem: *Ite & bene valete, Romani: merito vos victores gentium fama loquitur, qui Parthorum tela fugistis.* Non minor ex aqua postea, quam ab hostibus clades. Infesta primum siti regio. tum quibusdam salinacidis fluvius infestior. novissime, quia iam ab invalidis et avide hauriebantur, noxiae etiam dulces fuere. Mox et ardores per Armeniam, et nives per Cappadociam, et utriusque coeli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertia parte de sedecim legionibus reliqua, cum argentum eius passim dolabris concideretur: et subinde inter moras mortem a gladiatore suo efflagitasset egregius imperator; tandem perfugit in Syriam. Ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est: quasi vicisset, qui evaserat.

CAPUT XI.

BELLUM CUM ANTONIO ET CLEOPATRA.

FUROR Antonii, quatenus ambitu non interiret, luxu et libidine exstinctus est. Quippe post Parthos

cum exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatrae, quasi bene gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Haec mulier Aegyptia, ab ebrio imperatore, pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite: sed patriae, nominis, togae, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque et cultu, desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus acinaces; purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut regina rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Caesar a Brundusio traiecerat, ut venienti bello occurreret: positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucaten, et Ambracii sinus cornua, infesta classe succinxerat. Nobis quadringentae amplius naves, ducentae non minus hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe a senis in novenos remorum ordinibus: ad hoc turribus, atque tabulatis allevatae, castellorum et urbium specie, non sine gemitu maris, et labore ventorum ferebantur. quae quidem ipsa moles exitio fuit. Caesaris naves a triremibus in senos, non amplius, ordines creverant. itaque habiles in omnia, quae usus poscebat; ad impetus, et recursus, flexusque capiendos, illas graves, et ad omnia praepeditas, singulas plures adortae, missilibus simul, tum rostris, ad haec ignibus iactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ulla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quam post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur: Arabumque, et Sabaeorum, et mille aliarum

gentium Afiae fpolia, purpuram aurumque in ripam affidue mota ventis maria revomebant. Prima dux fugae regina, cum aurea puppe, veloque purpureo, in altum dedit. Mox fecutus Antonius: fed inftare veftigiis Caefar. Itaque nec praeparata in Oceanum fuga, nec munita praefidiis utraque Aegypti cornua, Paraetonium atque Pelufium, profuere. prope manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Caefaris provoluta tentavit oculos ducis. fruftra. Nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quae offerebatur, fed de parte regni, laborabat. Quod ubi defperavit a principe, fervarique fe triumpho vidit, incautiorem nacta cuftodiam, in Maufoleum fe (fepulcra regum fic vocant) recipit. ibi maximos, ut folebat, induta cultus, in differto odoribus folio, iuxta fuum fe collocavit Antonium: admotifque ad venas ferpentibus, fic morte, quafi fomno, foluta eft.

CAPUT XII.

BELLA ADVERSUS GENTES EXTERAS.

Hic finis armorum civilium. reliqua adverfus exteras gentes: quae, diftricto circa mala fua imperio, diverfis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: necdum affuetae frenis fervitutis tumidae gentium inflataeque cervices ab impofito nuper iugo refiliebant. Ad Septemtrionem converfa ferme plaga ferocius agebat: Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatae,

Myſi, Thraces et Daci, Sarmatae atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non poſſet aſcendere : ſed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones atque Vindelicos, per privignum ſuum Claudium Druſum perpacavit. Quae fuerit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres oſtendere; quae, deficientibus telis, infantes ipſos afflictos humo in ora militum adverſa miſerunt. Illyrii quoque ſub Alpibus agunt, imaſque valles earum, ac quaedam quaſi clauſtra, cuſtodiunt, abruptis torrentibus impliciti. in hos expeditionem ipſe ſumſit, fierique pontes imperavit. Hic ſe et aquis et hoſte turbantibus, cunctanti ad adſcenſum militi ſcutum de manu rapuit: et in via primus, tunc agmine ſecuto, cum Illyricus multitudine pontem ſuccidiſſet, ſaucius manibus ac cruribus, ſpecioſior ſanguine, et ipſo periculo auguſtior, terga hoſtium percecidit. Pannonii duobus ſaltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Hiſtroque, vallabantur. populati proximos, intra ripas ſe recipiebant. in hos domandos Vibium miſit. caeſi ſunt in utriſque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata, ſed capta ſunt, et in profluentes data : ut ceteris, qui reſiſtebant, victoria ſic nuntiaretur. Dalmatae plerumque ſub ſilvis agunt : inde in latrocinia promtiſſimi. Hos iam quidem Marcius incenſa urbe Delminio quaſi detruncaverat. poſtea Aſinius Pollio gregibus, agris, armis, multaverat, (hic ſecundus orator) ſed Auguſtus perdomandos Vibio mandat : qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque venis repurgare : quod alioquin gens omnium cupidiſſima, ſtudioſa

diligentia anquirit: ut illud in usus suos servare videatur. Mysi quam feri, quam truces fuerint, quam ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos*, inquit, *estis?* Responsum invicem: *Romani gentium domini.* Et illi, *Ita*, inquiunt, *fiet*, *si nos viceritis.* Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, *ut caesorum extis ducum & litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim. nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbarae, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui, foculum gerens super. cassidem, suscitatam motu corporis flammam, velut ardenti capite, fundebat. Ante hos Thracum maxime populus desciverat. Ille barbarus et signis militaribus, et disciplina, armis etiam Romanis, assueverat: sed a Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendere. quippe, cum catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhaerent. Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas, decurrere solebant, et vicina populari. Visum est Caesari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra praesidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summota, atque dilata est. Sarmatae patentibus campis inequitant. et hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil praeter nives, rarasque silvas habent. Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant. Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset! magis

turpiter amissa est, quam gloriose acquisita. sed quatenus sciebat patrem suum Caesarem, bis traiecto ponte Rheno, quaesisse bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam : et factum erat, si barbari tam vitia nostra, quam imperia, ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus, primos domuit Usipetes : inde Tenctheros percucurrit, et Cattos. Nam Marcomanorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in tropaei modum excoluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos, Suevosque, et Sicambros, pariter aggressus est: qui, viginti centurionibus crematis, hoc velut sacramento sumserant bellum, adeo certa victoriae spe, ut praedam in antecessum pactione diviserint. Cherusci equos, Suevi aurum et argentum, Sicambri captivos elegerant : sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque praeda divisit, et vendidit. Praeterea in tutelam provinciarum praesidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Bonnam et Gesoniam cum pontibus iunxit, classibusque firmavit. Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra, coelum ipsum mitius molliusque solito, videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo iuvene, ipsi, quod nunquam alias, Senatus cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius est provincias obtinere, quam facere. viribus parantur, iure retinentur. Igitur breve id gau-

K 2

dium. Quippe Germani victi magis, quam domiti erant; moresque nostros magis, quam arma, sub imperatore Druso suspiciebant: postquam vero ille defunctus, Vari Quinctilii libidinem ac superbiam haud secus, quam saevitiam, odisse coeperunt. Ausus ille agere conventum: et in castris ius dicebat, quasi violentiam barbarorum et lictoris virgis, et praeconis voce, posset inhibere: at illi, qui iam pridem rubigine obsitos enses, inertesque moererent equos, ut primum togas, et saeviora armis iura viderunt, duce Arminio arma corripiunt: cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne praedicta quidem, et prodita per Segestem unum principum coniuratione commoveretur. Itaque improvidum, et nihil tale metuentem, improviso adorti, cum ille, (o securitas) ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paullus, et fato est et animo secutus. Nihil illa caede per paludes perque silvas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerantius, praecipue tamen in causarum patronos. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, rescisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus, *Tandem*, inquit, *vipera, sibilare desiste.* Ipsius quoque Consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa et aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer prius, quam in manus hostium veniret, evulsit; mersamque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, ut imperium, quod in litore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret.

Haec ad Septemtrionem. Sub Meridiano tumultuatum magis, quam bellatum eſt. Muſulanios atque Gaetulos, accolas Syrtium, Coſſo duce, compeſcuit. unde illi *Gaetulici* nomen. Latius victoria patet. Marmaridas atque Garamantas Curinio ſubigendos dedit. Potuit et ille redire *Marmaricus*, ſed modeſtior in aeſtimanda victoria fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis. huc alterum ex Caeſaribus, nepotibus ſuis, miſit. Ambo fato breves: ſed alter inglorius. Maſſiliae quippe Lucius morbo ſolvitur: in Syria Caius ex vulnere, cum Armeniam ad Parthos ſe ſubtrahentem recipit. Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum ſervitutis genus Pompeius aſſueverat, ut rectores a nobis acciperent. Intermiſſum ergo ius per hunc recuperatum, non incruento, nec multo tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis praefecerat, ſimulata proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut theſaurorum rationes continentem, ipſe porrexerat, ſtrictus ac recreatus ex vulnere in tempus. Ceterum barbarus undique infeſto exercitu oppreſſus, gladio, et pyra, in quam ſe percuſſus immiſit, ſuperſtiti etiamnum Caeſari ſatisfecit. Sub Occaſu pacata fere omnis Hiſpania, niſi quam Pyrenaei deſinentis ſcopulis inhaerentem citerior alluebat Oceanus. Hic duae validiſſimae gentes, Cantabri et Aſtures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum et peior, et altior, et magis pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti libertatem ſuam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccaeoſque, et Curgonios, et Autrigonas crebris incurſionibus fatigabant. In hos igitur, quia

vehementius agere nuntiabantur, non mandata expeditio, sed sumta est. Ipse venit Segisamam: castra posuit: inde partito exercitu totam in diem amplexus Cantabriam, efferam gentem, ritu ferarum, quasi indagine, debellabat. Nec ab Oceano quies, cum infesta classe ipsa quoque terga hostium caederentur. Primum adversus Cantabros sub moenibus Belgicae proeliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quam arma Romana ascensura esse crediderant. Tertio Aracillum oppidum magna vi repugnat. Captum tamen postremo fuit. Medulli montis obsidio (quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit) undique simul adeunte Romano, postquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxeis exprimitur, praecepere mortem: seque pars maior a captivitate, quae videbatur, vindicavere. Haec per Antistium, Furnium, Agrippam, legatos, hibernans in Tarraconis maritimis Caesar accepit. Ipse praesens hos deduxit montibus, hos obsidibus astrinxit, hos sub corona iure belli venumdedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est: sed iam Caesar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine a montibus suis descenderant. nec temere sumtus, ut barbaris, impes: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset et anceps, et cruentum, et utinam mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam subito, tam cum consilio venientibus, nisi Trigaecini pro-

didiſſent. a quibus praemonitus Cariſius, cum exercitu adveniens oppreſſit conſilia. ſic quoque tamen non incruento certamine. Reliquias fuſi exercitus validiſſima civitas Lancia excepit: ubi adeo certatum eſt, ut, cum in captam urbem faces poſcerentur, aegre dux impetrarit veniam, *ut victoriae Romanae ſtans potius eſſet, quam incenſa, monumentum.* Hic finis Auguſto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hiſpaniae. Certa mox fides, et aeterna pax; cum ipſorum ingenio in pacis partes promtiore: tum conſilio Caeſaris, qui fiduciam montium timens, in quos ſe recipiebant, caſtra ſua, ſed quae in plano erant, habitare et incolere iuſſit. Ingentis eſſe conſilii illud obſervari coepit. Natura regionis circa ſe omnis aurifera, miniique et chryſocollae, et aliorum colorum ferax. Itaque exerceri ſolum iuſſit. Sic Aſtures et latentes in profundo opes ſuas atque divitias, dum aliis quaerunt, noſſe coeperunt. Omnibus ad Occaſum et Meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque dumtaxat intra Rhenum atque Danubium, item ad Orientem intra Cyrum et Euphratem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, ſentiebant tamen magnitudinem, et victorem gentium populum Romanum reverebantur. Nam et Scythae miſere legatos, et Sarmatae, amicitiam petentes. Seres etiam, habitanteſque ſub ipſo ſole Indi, cum gemmis, et margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam longinquitatem viae imputabant, quam quadriennio impleverant: et tamen ipſe hominum color ab alio venire coelo fatebatur. Parthi quoque, quaſi victoriae poeniteret,

rapta clade Craſſiana ultro ſigna retulere. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Auſuſque tandem Caeſar Auguſtus, ſeptingenteſimo ab Urbe condita anno, Ianum Geminum cludere, bis ante ſe cluſum; ſub Numa rege, et victa primum Carthagine. Hinc converſus ad pacem, pronum in omnia mala, et in luxuriam fluens ſeculum gravibus ſeveriſque legibus multis coërcuit. Ob haec tot facta ingentia *Dictator perpetuus*, et *Pater patriae*, dictus. Tractatum etiam in Senatu, an, quia condidiſſet imperium, *Romulus* vocaretur: ſed ſanctius et reverentius viſum eſt nomen *Auguſti*, ut ſcilicet iam tum, dum colit terras, ipſo nomine et titulo conſecraretur.

LUCII AMPELII

LIBER MEMORIALIS.

LUCIUS AMPELIUS

MACRINO SUO SAL.

VOLENTI tibi omnia nosse scripsi hunc Librum memorialem, ut noris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

CAPUT I.

DE MUNDO.

MUNDUS est universitas rerum, in quo omnia sunt, et extra quem nihil, qui Graece dicitur *κόσμος*. Elementa mundi IV. Ignis, ex quo est coelum; aqua, ex qua mare oceanum; aër, ex quo venti, tempestates; terra, quam propter formam eius orbem terrarum appellamus. Coeli regiones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies, septemtrio. Coelum dividitur in circulos quinque: Arcticum et Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt: Aequinoctialem, cui subiacet regio quae catacecaumene dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem et Solstitialem, sub quibus habitatur: sunt enim temperatissimi, per quos obliquus

circulus vadit, cum XII signis, in quibus Sol annuum conficit cursum.

CAPUT II.

DE DUODECIM SIGNIS.

SIGNA sunt in coelo duodecim. Aries beneficio Liberi, quod, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca et arenosa, cum aquae inopia esset, et exercitus eius siti adfligeretur, aries eis aquam demonstravit, et ob id a Libero Iovis Ammon est appellatus, eique fanum magnificum fecit, ad eum locum ubi aquam invenit. Quod abest ab Aegypto et Alexandria millia passuum novem. Ob eam rem a Iove petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse, qui Hellen et Phryxum vexerit. Taurus beneficio Iovis, quem Iupiter a Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura Tauri continebat, isque Iovis iussu Europam Agenoris filiam, Sidonia adludens decepit, et eam Cretam deportavit. Ob eam rem Iupiter in sideribus eum dignatus est immortali memoria. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare praeter eos, qui in his praesto sunt. Alii Castorem et Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum a praedonibus praestitissent. Sunt qui dicant Herculem et Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus, receptus beneficio Iunonis, quod eius iussu, cum Hercules missus

eſſet ad Hydram Lernaeam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingreſſus, Herculis pedes et crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quam ipſa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit, Carcinumque Cancrum ob id factum Iuno ſideribus eſt dignata. Leo, Leon, qui educatus eſt Nemeae, Iunonis conſilio ad Herculis interitum miſſus, in terra Argiva diu ſpelunca latitavit, quem Hercules dicitur interfeciſſe cum Molorcho hoſpite ſuo, cuius clavam ei tributam tum principio eſt adeptus, qua Leonem interfecit, eiuſque pellem poſtea pro tegumento habuit. Ob id factum Iunoni odio eſſe coepit, Leonemque coeleſti dignitate eſt honorata. Virgo, quam nos iuſtitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed poſtquam homines malefacere coeperunt, Iovis eam inter ſigna poſuit. Sunt qui Erigonem Icarii filiam Athenienſem dicunt, cuius patri Liber vinum dedit, ut hominibus ad ſuavitatem daret. Quibus dedit, ebriati ſunt, et lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem occiſum, et cum ululatu ad Erigonem rediit, quem ut moeſtum et ſingularem vidit, ſollicita proficiſcitur cum eo. Venere ad locum ubi Icarius iacebat. Vidit corpus patris. Magna lamentatione in Hymetto monte ſepelivit. Ipſa vero ſe ſuſpendit laqueo. Canis ad pedes eius diſcumbens diutius, et ſine alimentis deficiens, poſt aquam anhelans in puteum ſe proiecit. Tum Liber a Iove petiit, quod ſuo imperio deficerent, ut inter ſiderum curſus poneretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus eſt, cuius ſtella cum exoritur, continuas tempeſtates facit. Canis, Cani-

cula. Libra, quam graeci Zygon appellant, virile nomen eſt adeptus. Is omni clementiae iuſtitia Mochos dictus; qui primus dicitur librae pondus hominibus inveniſſe, quae utiliſſima mortalibus aeſtimantur, ideoque in numerum ſtellarum receptus eſt, et Libra eſt dictus. Scorpius, qui dicitur ad perniciem Orionis in inſula Chio in monte Pelenaeo voluntate Dianae natus. Orion autem dum venatur, viſa Diana, ſtuprare eam voluit. Illa Scorpionem ſubiecit, qui eum vita privaret. Iupiter et Scorpionem et Orionem inter ſidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutricius Muſarum, quae Muſae ſemper dilexerunt eum, quod plauſu et luſu ſagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quod iuſtus et pius, doctus, hoſpitalis, fuerit. Ab eo Aeſculapius medicinam, Achilles citharam, et alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python ſpeluncas incolens in monte Tauri, Aegyptum profectus eſt ad bellum, Pan ſe in caprae figuram convertit. Igitur dii immortales, poſtquam Pythonem digna poena affecerunt, Pana aſtrorum memoria decoraverunt. Aquarius, qui putatur eſſe Ganymedes, dicitur Deucalion Theſſalus, qui maximo cataclyſmo cum uxore Pyrrha ſolus evaſit, et hic pietatis cauſa inter ſidera locatus eſt. Piſces, ideo piſces, quia bello Gigantum Venus perturbata in piſcem ſe transfiguravit. Nam dicitur et in Euphrate fluvio ovum piſcis in ora fluminis columba adſediſſe dies plurimos, et excluſiſſe deam benignam et miſericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriae cauſa piſces inter ſidera locati.

CAPUT III.

DE SIDERIBUS.

PRAETER duodecim ſigna, potentiſſima ſidera in coelo. Septemtriones duo, maior et minor, qui nunquam merguntur: ideoque navium curſus regunt, quorum alter Cynoſura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine ſua dimidiam coeli obtinet partem. Pliades, quae Latine Virgiliae dicuntur. Hyades, quae a nobis Suculae dicuntur, quarum ortus et occaſus a nautis et ab agricolis obſervantur. Canicula, cuius vis praecipue Solſtitio eſt. Stellae potentiſſimae in coelo ſunt ſeptem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Iupiter, Venus, quae a Graecis planetae, a nobis erraticae, dicuntur; quia ad arbitrium ſuum vagantur, et motu ſuo hominum fata moderantur. Item adverſo curſu contra coelum feruntur.

CAPUT IV.

QUIBUS PARTIBUS SEDEANT XII SIGNA DUODECIM VENTORUM.

ARIES, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septemtrionem. Leo, in Thraſciam. Virgo, in Argeſten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Auſtrum et

Africum. Capricornus, in Auſtrum. Aquarius, in Eurum et Notum. Piſces, in Eurum.

CAPUT V.

DE VENTIS.

VENTI fiunt ex aëris motu et inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, a ſeptemtrione. Notus, idem Libs et Auſter, et Africus, a meridie. Hi ſunt quatuor generales. ceteri ſpeciales adſcribuntur. Ut Iapyx Zephyro, qui ab Iapygio Apuliae promontorio flat. Leuconotus Noto, cum ſerenior flat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perflat. Item Eteſiae, qui ſtatis diebus flant per aeſtatem.

CAPUT VI.

DE ORBE TERRARUM.

ORBIS terrarum, qui ſub coelo eſt, quatuor regionibus incolitur. Una pars eius eſt, in qua nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt, vocantur Antichthones. Quarum inferiores duae ex contrario harum ſitae, quas qui incolunt, vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in

tres partes dividitur, totidemque nomina. Asia, quae est inter Tanain et Nilum. Libya, quae est inter Nilum et Gaditanum sinum. Europa, quae est inter fretum et Tanain. In Asia clarissimae gentes: Indi, Seres, Persae, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europa clarissimae gentes: Scythae, Sarmatae, Germani, Daci, Moesi, Thraces, Macedones, Dalmatae, Pannonii, Illyrici, Graeci, Itali, Galli, Spani. In Libya gentes clarissimae: Aethiopes, Mauri, Numidae, Poeni, Getuli, Garamantes, Nasamones, Aegyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum: Caucasus, in Scythia. Emodus, in India. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedonia. Hymettus, in Attica. Taygetes in Lacedaemonia, et Citheron Eleon in Boeotia. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Maenalus, in Arcadia. Apenninus, in Italia. Eryx, in Sicilia. Alpes inter Galliam et Italiam. Pyrenaeus inter Galliam et Spaniam. Atlas in Africa. Calpe in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes, in India. Araxes in Armenia. Thermodon et Phasis in Colchide. Tanais in Scythia. Strimon et Hebrus in Thracia. Sperchios in Thessalia. Hermus et Pactolus, auriferi. Maeander et Caystrus, in Lydia. Cydnus, in Cilicia. Orontes, in Syria. Simois et Xanthus, in Phrygia. Eurotas, Lacedaemone. Alphaeus, in Elide. Ladon, in Arcadia. Achelous et Inachus, in Epiro. Savus et Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Moesia. Eridanus et Tiberinus, in Italia. Timavus, in Illyrico. Rhodanus in Gallia. Iberus et Betis, in Spania. Ba-

grada, in Numidia. Titron, in Getulia. Nilus, in Aegypto. Tigris et Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clarissimae insulae in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Euboea, Lesbos, Rhodos, duae Baleares, Eubusus, Corsica, Gades. In Oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad septemtrionem Thyle. Ad meridiem, Insulae Fortunatae. Praeter has in Aegaeo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Praeter has Sporades innumerabiles; ceterum celeberrimae: Aegina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Ciriteae circiter mille. In Siculo Aeoliae VIII. In Gallico Stoechades tres. In Syrtibus Cercina, et Menynx, et Girrha.

CAPUT VII.

DE MARIUM AMBITU.

Mare, quo cingimur, universum vocatur Oceanum. Hoc quatuor regionibus irrumpit in terras. A septemtrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum et Erythraeum. Ad occasum, Magnum mare, idem Atlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam et Calpen, ob imposi-

tas Herculis columnas. Dein latissime simul et longissime fusum medium terrarum orbem inundat, et nomina adquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextrum Italiae latus circuit: Hadriaticum, idem supremum, quod sinistrum Italiae latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium et Aegeum, quae Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo paene insulam faciant. Myrtoum et Icarium, quae adhaerent Aegeo mari, illud a Myrtilo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiae, Abydon Europae. Tanaïticum, quo Asia alluitur. Aegyptium ab Aegypto, Libycum a Libya cognominatur. Syrticum, a duabus Syrtibus, reciprocis aestibus retorquetur.

CAPUT VIII.

MIRACULA MUNDI.

MIRACULA quae in terris sunt. Ab Apollonia Athamantia millia passus quinque, in monte Nymphaeo, ibi ignis est, et de terra exit flamma. In silva Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquae pleni, unde pix exit, et bitumen. Cum manibus supplodas, pix alte attol-

litur, et quafi ab aqua bullefcit. Ambraciae in Epiro in pariete funt picti Caftor et Pollux et Helena, manu Autochthonis, et nemo invenire poteft quis pinxerit. Arcis in Epiro, quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea aedificari imperaffe fertur. Ibi picta funt gubernacula Argonautarum, quae coepta navis; ibi Iovis templum Hyphonis, unde eft ad inferos defcenfus ad tollendas fortes. In quo loco dicunt, duo qui defcenderunt, Iovem ipfum videre. Leucade mons; unde fe Sappho deiecit propter virum: in fummo monte fanum eft Apollinis, ubi facra fiunt. Et, cum homo inde defiluit, ftatim excipitur lintribus. Sicyone in Achaia, in foro aedes Apollinis eft. In ea funt pofita Agamemnonis clypeus et machaera, Ulyffis chlamys et thoracium, Teucri fagittae et arcus, Adrafti arca, quam depofuit, in qua quid fit, ignoratur; fed et olla aerea, in qua Pelias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium remi Argonautarum, et gubernaculi brachia, cauculus quem Minerva fortita eft. De Oreftae cervice una proci parafiti palla pendet. quam fi quis halitu afflaverit, tota patefit. Penelopae tela. ibi de terra oleum fcaturit. Argis Inachiae Iunonis templum magnifice ornatum, quod Afylum vocant. Olympiae templum Iovis nobile; ubi athletae initiantur. Corintho balaenae cofta eft magna fecundum mare, quam homo complecti non poteft. Eodem in loco fanum eft Veneris; in quo vas marmoreum Laidos. Boeotiae lacus facer; ubi Amphiaraus devoratus in eo lacu eft. Urceus fictilis fractus pendet, tefta inter fe compo-

sita, unde autem pendeat, non apparet, nisi a vento moveatur. Athenis Minervae aedes nobilis, cuius ad sinistram Clypeus appositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Daedali est imago, ita collocata, quam si quis imaginem e Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si ante tangas aut fricueris, lac demittit: ex altera autem parte similiter si frices, ac si sanguinem remittit. Iuxta autem mare, qui locus Rhoete vocatur, ibi est Achillis et Patrocli vultus, et flumen Scamandras. Epheso Dianae fanum nobilissimum, maximum, pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextra sinistra postes marmorei monolithi, longi cubitis XX, qua super templum ascensu sunt CXL millia. Samo in templo Iunonis scyphus factus ex hedera, cuius capita foras IV arietina magna, cornibus mirae magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes XL cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Dianae marmoreum pulcherrimum, quod stat sub divo coelo, nec, cum pluit, aqua tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare. ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo coelo, quam neque ventus aspergit, nec pluvia exstinguit. Sed et Herculis aedes antiqua; ibi columna pendet cavea ferrea rotunda, in qua conclusa Sibylla dicitur. Ibi iacent ossa balaenae, quasi lapides quadrati. Marmesiae apud Sipilum columnae sunt IV: inter has columnas est victoria ferrea, pendens sine aliquo vinculo, in aëre ludens. Sed quo-

tiens ventus aut pluvià fuerit, non movet. Aedis Dianae Ephefo, quam conftituit Amazon. Ibi et fepulcrum Icari ftertentis quafi dormiat, mirae magnitudinis, ex orichalco et ferro. Rhodo Coloffi fignum Solis altum fuper columna marmorea cum quadriga. Columna vero habet cubitos centum. Cypro fignum Iovis Olympii aëreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, et lata cubitis fexaginta. Domus illic Cyri regis aedificata lapidibus candidis, et nigellis, auro vinctis: ubi funt columnae diverfis coloribus, et innumerabiles lanceae ferreae, feneftrae ex argento, et tegulae ex lapide prafino. Murus intus medio Babyloniae, quem Memnon aedificavit lapide cocto, id eft, calce et fulfure, ferro intermixtus ut funt iuncturae. Latitudo eius cubitis XXX, altus cubitis CXXX, cingitur millia paffuum XXX. Hunc coepit Semiramis, filius eius perfecit. Pyramides in Aegypto, quas aedificavit. Agartus oppidum: ibi eft Nilus fluvius aere factus, plexilis in cubitis CCC, cuius facies fmaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cuius afpectu et beftiae terrentur. Athenis fignum Iovis Olympii, Alexandriae flumen Nilum maxime colunt.

CAPUT IX.

QUOT FUERE IOVES, VEL ALII IN LOCO DII DEAEQUE.

IOVES fuere tres. Primus, in Arcadia Aetheris filius, cui etiam Aetherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadia, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpina Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretae, Saturni et Opis filius, optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enoposte, ut eum Homerus ait, et noster est Mars Leucarpis et aliter Marsenius. Secundus, ex Iove et Iunone. Soles fuere quinque. Primus, Iovis filius. Secundus, Hyperionis. Tertius, Nini filius, cui Aegyptus est consecrata. Quartus, qui et Rhodi natus est, cuius etiam Zemintus est filius. Quintus, Colchi filius, ex quo Circe et Medea et Phaëthon nati sunt. Volcani fuere quatuor. Primus, Crio et Ioppe natus. Secundus, Nili filius. Tertius, Saturni et Iunonis. Quartus, in Sicilia Miletis filius. Mercurii IV. Primus, Coeli et Diei filius. Secundus, Iovis et Croniae filius, vel Proserpinae. Tertius, Croni filius et Maiae, qui est inventor lyrae. Quartus, Quilleni filius, qui Aegyptiis literas et numerum dixit. Apollines quinque. Primus, Vulcani et Minervae. Secundus, ex Corybante. Tertius, Iovis filius ex Latona. Quartus, Sileni filius in Arcadia. Quintus, Ammonis filius, in Libya natus. Dianae III.

Prima, Iovis vel Croni filia ex Proserpina, quae est Liberi soror. Secunda, Iovis et Latonae, Apollinis soror. Tertia, quae vocatur Ops, de Glauco. Aesculapii tres. Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Lai filius. Tertius, Aristeti et Alcippei filius. Veneres IV. Prima, Hacdeli et Diei filia. Secunda, quae ex spuma nata esse dicitur, et Aëris et Oceani filia. Tertia, quae Vulcano nupsit; quae cum Marte se miscuit. unde Cupido natus esse dicitur. Quarta, Cypri et Syriae filia, quam Adon habuit. Minervae quinque. Prima, Vulcani filia, unde Athenarum est civitas. Secunda, Nili filia, quam Aegyptii colunt. Tertia, Iovis filia, quae in secillis rebus se exercuit. Quarta, Solis filia, quadrigas iunxit. Quinta, Pallantis et Titanidos filia. Haec patrem occidit, pro suae virginitatis observatione, qui eius cupidus fuit. Unde et Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus, ex Iove et Proserpina. Hic Agricola, et inventor vini: cuius soror Ceres. Secundus, Liber ex Merone et Flora, cuius nomine fluvius est Granicus. Tertius, de Cabiro, qui regnavit in Asia. Quartus, ex Saturno et Semela, dicunt. Quintus, Nisi et Hesionae filius. Hercules sex. Primus, Iovis et Aetheris filius. Secundus, Nili filius, quem principem colunt Aegyptii. Tertium, conditorem loci sui Hellenes dicunt. Quartus, Croni filius, et Cartheres, quem Carthaginienses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus, Ioab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus, Iovis filius ex Alcemena, qui Atlanta docuit.

CAPUT X.

DE IMPERIIS.

IMPERIA ab ineunte aevi memoria fuerunt feptem. Primi rerum potiti funt Affyrii, deinde Medi, poftea Perfae, tum Lacedaemones, dein Athenienfes; poft hos inde Macedones, fic deinde Romani.

CAPUT XI.

REGES ASSYRIORUM.

NINUS Rex; qui primus exercitu prope totam Afiam fub fe redegit, et clariffimam urbem nominis fui condidit Ninon. Belus Rex, Iovis filius, cuius pofteri primum Afiae regnaverunt: per Aegyptum Libyae, per Darium Europae. Semiramis, Circetis nymphae filia, a columbis educta, uxor Nini regis. Cuius poft mortem regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque profpera expeditione tentavit. Haec urbem pulcherrimam omnium, quae unquam fuerunt, Babylona conftituit, fupra flumen Euphraten. Sardanapalus, qui ob nimias delicias et luxuriam perdito regno, ne in poteftatem hoftium veniret, cum exoletis fuis venenum bibit, et igni fubiecto cum regia fua conflagravit.

CAPUT XII.

REGES MEDORUM.

ARSACES, primus Rex, qui everfas Affyriorum opes luxuria Sardanapali tranftulit, eofque iuftiffime rexit. Aftyages, vir fortis et iuftus, qui per infidias victus a Cyro eft, et diffolutum eft Mediae regnum.

CAPUT XIII.

REGES PERSARUM.

CYRUS rex fortiffimus, qui maiore parte Afiae fubacta, Europam quoque irrupiffet, ni a Tomyre Scytharum regina victus oppreffufque effet. Cambyfes, filius aeque Cyri; qui, cum LXX millia hominum fubegiffet in Aegypto, et regem eius Amafin, Aethiopiam profectus, magna parte militum per famem amiffa, irritus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroën. Is quia Apin facrum bovem interfici iufferat, ira deorum ex equo praeceps fuper gladium fuum ruit, exftinctufque eft. Darius rex, unus ex feptem Perfis, hinnitu equi regnum adfecutus, cum CCLXX millibus Europam tranfivit. Victus ab Athenienfibus ducenta millia apud Pfeudomarathona deceffit. Xerxes, Darii filius, cum receffiffet pater eius, aliquantis navibus armatis militibus in

Europam transivit. Contabulato Hellespontо, et forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus a Lacedaemoniis et Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

CAPUT XIV.

DUCES ET REGES LACEDAEMONIORUM.

Eurystenes et Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regna regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedaemonii principes Graeciae per annos septem invisi fuerunt. Theopompus et Polydorus Reges, qui Messenium bellum XX annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est, quinquageni, concertaverunt, et trophaeum suo sanguine scripsit, tertiusque Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab Atheniensibus per ludibrium missus, poenateas vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum proelium victoria consummarent. Leonidas, dux Persico bello, qui cum trecentis Lacedaemoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte sua ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium praefectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Asopum Boeotiae flumen debellavit: mox proditionis a rege suspectus idem Mardonius, ideoque accusatus, in asylum Minervae confugit, et ibi fame confectus est. Leander dux, qui dominan-

tem toto mari classem Atticam apud Aegeos primus oppressit, et victis Atheniensibus XXX tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedaemoniorum fortissimus, qui bello Punico primus Carthaginiensibus dux missus Regulum cepit. Agesilaus, cuius inventum est, in hostili, quam in sua terra, pugnare: ideoque in Asiam missus, vastata ea, cum iam Regi immineret, revocatus Athenienses apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios flevit, quod decem millia Graecorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare, cum posset.

CAPUT XV.

CLARISSIMI REGES ET DUCES ATHENIENSIUM.

CECROPS rex, qui urbem condidit Athenas, et ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulose, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinae constituit. Celeus cum Euboleo sacerdote, filiabus virginibus ministris, Treptolemo frugum praefecto; qui fame laborantem Graeciam circumlato frumento restituit. Pandion rex, qui filias suas Procnen et Philomelam Thraciae regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes affinitate sociaret. Theseus, Aegei filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, eius filius, qui cum Graecis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute et victoria patriae, secundum oracu-

lum Apollinis, bello Peloponnesio se devovit. Pisistratus, vir fortis, et sapiens, qui adversus principes populari causa tyrannidem invasit, eamque iustissime administravit. Armodius et Aristogeiton, homines plebeii, qui Hippian et Hipparchum Pisistrati filios saeve dominantes facta coniuratione oppresserunt, ideoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui LXXX millia militum Persarum Darii regis, praefectis Date et Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dicaeos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exsilio multatus est. Cimo dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsa Asia apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copia, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedaemonios confugit Peloponnesi bello, et, cum fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, et dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedaemonios tyrannidis dominatione saevientes facta coniuratione afflixit, et libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedaemoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, et imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Siciliae centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere et modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ulla pecunia a Philip-

po potuit sollicitari, ut ad eum discederet. Qui admonentibus amicis, ut liberis suis consuleret, Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet: si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit: Cypron et Naxon, et omnes Asiaticas insulas Athenis adiunxit, et circa Thion navali bello occidi maluit, quam abiectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus existimatus, ideoque ob insignem iustitiam statuis CCC est honoratus, quas ei pro libertate posuerunt in facie publica.

CAPUT XVI.

REGES MACEDONUM.

PHILIPPUS, Amyntae filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem: et, cum transire in Asiam vellet, sub ipso belli apparatu in theatro a Pausania est interfectus. Alexander Philippi et Olympiadis filius, ex urbe Pella Macedoniae cum XL millibus militum in Asiam transisset, Darium regem Persarum primum apud Granicum flumen, tum apud Issum Ciliciae, tertio apud Arbela, tribus proeliis, triginta peditum legionum, equitum bis mille falcatorum curruum, vicit. Mox regem Indorum, et omnes Asiae gentes sub potestate sua redegit, et nobilissimas urbes Asiae cepit, Sarbactran, Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentia, an veneno, cum tamen prius et Africam peragrasset usque ad Iovem Ammonem, et

Oceanum primus omnium navigaſſet. Philippus, qui poſt Alexandrum Macedonem ſeptimo gradu Macedoniae regnavit, invictus in Graeciam cum ſaeve dominaretur, a Sulpicio conſule in Phocide victus eſt, mox a Flaminio in Macedonia, Theſſalia apud Cynocephalas, ubi dato obſide filio Demetrio regni parte multatus eſt. Perſes Philippus, Philippi filius, cum maximis copiis Macedoniis eſſet, et cum impetum in Graeciam feciſſet, cum inanibus elephantorum ſimulacris a Marco conſule apud Scyriam paludem victus, praecipitatis in mare theſauris, profugit; mox ab Aemilio Paullo tota Macedonia fugatus, Samothracam confugit in aſylum: unde, data fide cum ſe Paullo commiſiſſet, ante currum eius in triumphum productus, mox libera cuſtodia in Albano conſenuit. Pſeudophilippus, vir plebeius et degener, cum ex ſimilitudine formae Philippi filium ſe perſuaſiſſet, et Macedonas in bellum excitaſſet, inter initia tumultus comprehenſus, ſub cuſtodia miſſus eſt Romam, ubi cum ex cuſtodia aufugiſſet, concitata rurſus Macedonia, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus ius dixit: mox a Caeci filio Metello ingenti proelio victus, cum profugiſſet in Thraciam, a regibus deditus, et in triumphum deportatus.

CAPUT XVII.

REGES ET DUCES ROMANORUM.

ROMULUS, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui ſacra conſtituit. Tullus Hoſtilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, et Hoſtiam coloniam conſtituit. Servius Tullius, qui primum cenſum egit. Priſcus Tarquinius, qui inſignibus magiſtratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam ſuperbiam regno pulſus eſt.

CAPUT XVIII.

CLARISSIMI DUCES ROMANORUM.

BRUTUS, qui pro libertate publica liberos ſuos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adverſus Tarquinios bellum exercuit. Idem ius libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam caſtrorum diſciplinam filium ſuum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata eſt. Camillus, qui, Senonum gente deleta Gallorum, incenſam ab eis urbem reſtituit. Fabii duo : quorum alter una pugna Etruſcos, Samnitas, Umbros, Galloſque ſubegit, Libertinos e tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus : alter Fabius Hannibalem mora fregit, ex quo Cunctator eſt cognominatus.

Papirius Curfor; hic Samnites, qui Romanos fub iugum pugnando miferant, victos ignominia pari adfecit, et a velocitate Curfor eft appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fictilibus meis et aurum habentibus imperare. Fabricius Lufcinus, qui Cornelium Rufinum confularem virum fenatu amovit, luxuriae et avaritiae damnatum, quod decem pondo argenti poffideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campania proelio vicit, idemque docuit, in bello quomodo equites fine fuga cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem et in eo Africam debellavit; alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem et Numantiam diruendo, in hac Africam, in illa Hifpaniam fregit. Quintus Nero, qui, Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hifpania Hafdrubalem excepit, copiafque eius uno die apud Metaurum flumen devicit, qui fefe cum Annibali iunxiffet, dubitari non poteft, paria eis praeftaturum non fuiffe. Paullus, qui cum Macedoniam viciffet, et Graeciam liberaffet, et opulentiffimum triumphum reportaffet, inter ipfos triumphi dies, amiffis duobus liberis pro concione dixit, gratias fe agere fortunae, quod in fuam potius domum, quam in rempublicam, faeviffet. Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hifpaniae civitatem, iuffis teftamenta fcribere, et vetitis redire nifi viciffent militibus, occupavit: alter Numidicus, victa Numidia; qui cum perniciofas reipublicae leges ferret Apuleius tribunus plebis, totufque fenatus in eas iuraffet,

maluit in exſilium ire, quam iurare. Huius filius Pius cognominatus eſt, quod patrem in exſilium ſecutus eſt. Gaius Marius, qui in Africa Numidis, in Gallia Cimbris Teutonibuſque ſuperatis, a caliga pervenit uſque ſeptimum conſulatum. Sulla, qui bello civili victoria perpotitus, Romanum primus invaſit imperium, ſoluſque depoſuit. Sertorius, qui proſcriptus a Sulla cum in exſilium profugiſſet, quam breviſſimo tempore prope totam Hiſpaniam redegit in ſuam poteſtatem, et ubique adverſante fortuna inſuperabilis fuit. Lucullus, qui Aſiacae provinciae ſpoliis maximas opes eſt conſecutus, et aedificiorum, tabellarumque pictarum ſtudioſiſſimus fuit. Pompeius, qui Armenios ſub rege Tigrane, Ponticos ſub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, intra quadrageſimum diem vicit, et magnam partem Aſiae inter Oceanum, Caſpium, Rubrumque victoriis ſuis triumphiſque peragravit. Gaius Caeſar, qui Gallias Germaniaſque ſubegit, et primus Romanorum navigavit Oceanum; in quo Britanniam invenit, et vicit. Iulius Caeſar Auguſtus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum diſpoſuit, et Romanum imperium ordinavit. Poſt cuius conſecrationem perpetua Caeſarum dictatura dominatur.

CAPUT XIX.

ROMANI, QUI IN TOGA FUERUNT ILLUSTRES.

Manius Agrippa, qui diffidentem populum senatui colligavit, atque conciliavit. Appius Caecus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus a tribunis in carcerem duci, quod diceret nefas, ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calaecius, qui Gracchum generum agrariis legibus Reipublicae statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox a Caesare restitutus, in mortem eius coniuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, ne promissa perficeret, per insidias a Philippo Cons. domi suae interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Sullae rescindere volentem admoto exercitu Italia fugavit, et solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui totiens accusatus est, quoad vixit, nocenteis accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, et, ut Sallustio Crispo

videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Praetorius, qui bello civili partes Pompeii secutus mori maluit, quam superstes esse reipublicae servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non rite inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit, et domitis Dalmatis oblatum a Senatu triumphum repudiavit, statuasque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censura sua sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam : propterea optimus iudicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum, quod cum Catilina coniurasset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinae coniurationem fortissime oppressit.

CAPUT XX.

QUI PRO SALUTE SE OBTULERUNT.

HORATIUS trigeminus, qui adversus Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cum omnes patriciae stirpis essent, bellum Veiens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flamma contra Poenos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt; ut plane CCC Lacedaemoniorum apud Thermopylas gloriam adaequa-

rent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico, diis manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe a Gallis Senonibus incensa, se aliosque senes diis manibus devovit. Regulus; qui tormenta Carthaginiensium maluit pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse iurisiurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terrae immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romana, posceretur. Spurius Postumius; qui a Pontio Telesino, Samnitum duce, sub iugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi foederis, seque hostibus censuit esse dedendum. Gaius Metellus pontifex, ardente templo Vestae, Palladium extulit, et oculos amisit.

CAPUT XXI.

QUI SPOLIA OPIMA RETULERUNT.

ROMULUS de Acrone Ceninensium rege. Cossus Cornelius de Larthe Tolumne Veientium rege. Claudius Marcellus de Virodomaro rege Gallorum.

CAPUT XXII.

QUI PROVOCATI AB HOSTIBUS MANU CONTENDERUNT.

MALLIUS Torquatus; qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus;

qui a Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam eius insedit, et hostem perturbavit. Scipio Aemilianus cùm esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam Vaccaeorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius, sub Lutatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

CAPUT XXIII.

QUI PRO ROMANIS GENTES SUPERAVERUNT.

SCIPIO Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaïcus, Paullus Macedonicus, Metellus Creticus, Caesar Germanicus, Caesar Dacicus.

CAPUT XXIV.

QUOT ILLUSTRES SCIPIONES, QUI MAGNIS REBUS GESTIS COGNOMINATI SUNT.

SCIPIO magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, et Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui a Senatu vir optimus est iudicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, et victus se interfecit.

CAPUT XXV.

SECESSIONES PLEBIS.

Secessiones plebis a partibus fuerunt quatuor: Prima seceſſio propter impotentiam foeneratorum, cum in montem plebs armata seceſſit. Secunda propter impotentiam Decemvirûm, cum interfecta filia ſua Virginius Appium et totam eius factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque, ut abdicato magiſtratu accuſati, atque damnati, variis ſuppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Ianiculo. Quarta seceſſio in foro, propter magiſtratus, ut plebei Conſules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

CAPUT XXVI.

SEDITIONES.

Seditiones in urbe quatuor. Prima ſeditio, Tiberii Gracchi; quem, de iudiciariis et agrariis legibus ſtatum civitatis moventem, Scipio Naſica facta manu in Capitolio oppreſſit. Secunda ſeditio, Gracchi fratris eius; quem ob ſimiles largitiones novos motus excitantem Opimius Conſul, cum Decimo Bruto Callaecio ſocero eius, convocatis ad pileum ſervis, in Aventino monte oppreſſit. Tertia ſeditio, Apuleii

Saturnini Tr. Pl. et Glauciae Consulis; quos, comitia in campo caedibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, et conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, et Quinti Caepionis, cum ille Senatus equestrem ordinem adsideret. Praecipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur; sed tum a Philippo Consule in domo sua interfectus.

CAPUT XXVII.

QUI ADVERSUS PATRIAM NEFARIA INIERE CONSILIA.

Coriolanus, ob asperiorem annonam in exsilium actus, Volscorum exercitu admoto patriam expugnare voluit, sed Veturiae matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentaria largitione cum videretur, iussu Quintii Cincinnati dictatoris a Magistro equitum in rostris occisus est. Spurius; cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo praecipitatus est. Catilina cum in caedem Senatus, in incendium urbis, direptionem aerarii coniurasset, et in id facinus Allobrogas sollicitasset, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apulia debellatus est.

CAPUT XXVIII.

QUI REGES VEL DUCES CUM ROMANIS BELLA GESSERUNT.

Populus Romanus ſub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Teleſinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos ſub iugum miſit. Pyrrhus, Rex Epirotarum; qui pro Tarentinis bellum cum Romanis geſſit, vaſtataque Campania ad viceſimum ad urbem pervenit, mox a Curio et Fabricio victus in patriam conceſſit, et cum Achaiam armis ſub ſe redegiſſet, Macedoniam quoque Antigono regi eripuiſſet, dum Argos expugnat, occiſus eſt. Omnium Graecorum ſapientiſſimus, et militaris diſciplinae peritiſſimus fuit. Annibal, qui novem annorum, patrem in Hiſpaniam ſecutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hiſpania vicit, et everſione Sagunti, rupto foedere, per Pyrenaeum et Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thraſymenum, Paullum et Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania, ſuperavit.

CAPUT XXIX.

STATUS POPULI ROMANI QUAS COMMUTATIONES HABUERIT.

Populus Romanus primum ſub regibus fuit. Deinde, poſt ſuperbiam Tarquinii, et illatum Lucretiae ſtuprum, expulſis regibus, tutelam ſui Conſulibus Tribuniſque commiſit. Deinde tribunitiis ſeditionibus agitatus, abdicatis omnibus magiſtratibus, Decemviros, legum ferendarum et Reipublicae conſtituendae cauſa, paravit. Horum quoque dominationem et libidinem deteſtatus, rurſus ad Conſules rediit: donec, exortis bellis civilibus inter Caeſarem et Pompeium, et oppreſſa per vim libertate, ſub unius Caeſaris poteſtatem redacta ſunt omnia. Ex eo perpetua Caeſarum dictatura dominatur.

CAPUT XXX.

INITIUM REGNI MITHRIDATIS.

Cyrus, Rex Perſarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambyſen et Smerden. Horum Cambyſes, defuncto patre, quod maior eſſet, Smerden in ſolio ſedentem, capite coelum pulſare per ſomnium videns, occidendum eum curavit ipſe: et deinde, revertens ab Aethiopia, rebus perfractis, cum in Aegyptum veniſſet, incolaſque eius loci lae-

tantes advertiſſet: ratus, illos adverſis ſuis inſultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatae frater, abutens nomine ex formae ſimilitudine, filium ſe Cyri profeſſus, regnum Perſicum invaſerat. Quod ubi Cambyſi nuntiatum eſt, regredi in patriam maturans, oblitus eſt gladium, quo Apin interfecerat, vaginae reddere. Quod cum conaretur efficere, femen ſuum vulneravit, et eam partem, qua Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cuius morte poſtquam certior nuntius ad Perſas venit, Potanes Pedimam filiam ſuam, quacum Smerdes conſuetudinem habebat, edocuit, ut, cum ille ſopitus eſſet, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, a Cyro Smerdi Mago ademtas aures. Ille falſum eſſe Smerden confirmavit. Tunc ſeptem nobiliſſimi Perſae inter ſe coniuraverunt. Eorum nomina haec ſunt, Potanes, Hydanes, Aſpatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, conſtituerunt, uti, excepto poſthac Potane, ex illis regnaret cuius equus primus in loco, quem delegiſſent, hinniſſet. Tunc Hiberes, agaſo Darii, equum domini ad locum praedictum duxit. illic alia equa ab ſuo initur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuiſſe, confirmat Salluſtius Criſpus.

CAPUT XXXI.

REGES PARTHORUM.

SELEUCUS, Alexandri Macedonis amicus. Huius post mortem Abarrida, frater eius, iussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicator est appellatus, et tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces forma et virtute praecipuus, cuius posteri Arsacidae cognominati sunt; qui pacem cum Sulla imperatore fecit. Orodes; qui foedus cum Cn. Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funesta clade delevit. Pacorus; qui filium suum eiusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse a Ventidio legato Iulii Caesaris occisus est.

CAPUT XXXII.

REGES CAPPADOCIAE ET ARMENIAE.

TIGRANES, qui iam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Conf. et Scipione Aemiliano. Bellus, rex Armeniae; qui cum impetum in Graeciam fecisset, et Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate et frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociae; qui somniavit Solem et Lunam uri: qui a praefecto Darii

regis occisus est. Epaminon, eius filius, rex; qui Thebas Graecorum pugnando vicit. Periander Rex, qui Corinthi regnavit; omnia terra et mari Romanis subiugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem et Dionysium Siciliae regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ait, Tota vita mea id egi, ut omnes liberi essemus.

CAPUT XXXIII.

REGES ASIAE ET PERGAMI.

EUMENES Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicosissimus, sed parum prospera fortuna usus, adeo tamen terribilis, ut vivente eo nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus iam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello iuvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis saepe pugnavit. Nam testamento suo populum Romanum heredem fecit.

CAPUT XXXIV.

REGES PONTI ET BITHYNIAE.

PHARNACES, Rex Bithyniae, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalica gestum est, milite patris sui Syriam invasit, et adventu Caesaris,

antequam in congressum eius veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex, amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, et, cum a rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius et amicus populi Romani; in cuius amicitia prima aetate Caesar fuit. Qui moriens testamento et ipse Populum Romanum heredem dimisit.

CAPUT XXXV.

REGES ALEXANDRIAE.

Post mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriae Aegyptum octo Ptolomaei nomine, multi clarissimi viri. Ptolomaeus Evergetes; qui Alexandrum apud Ozydacras obiecto clypeo protexit. Ptolomaeus, filius Philadelphi, literatissimus; qui plurimos libros Graecos scripsit. Ptolomaeus Soter; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomaeus Tryphon; qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Huius filius Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas et Indos. Ptolomaeus, Pupillus dictus, qui Pompeium tutorem a Senatu accepit, donec pubesceret, et postea civili bello Pontino interfectus est.

CAPUT XXXVI.

DUCES ET REGES CARTHAGINIENSIUM.

HANNO, et Mago, qui Punico bello Cornelium Conf. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Boccor cognominatus eft, primo Punico bello magnam partem Hifpaniae fub imperium Carthaginienfium redegit, relictis filiis quatuor, Afdrubale, Annibale, Hamilcare, et Magone. Afdrubal, frater Annibalis; qui fecundo Punico bello cum ingentibus copiis ab Hifpania veniens, antequam fe fratri coniungeret, a Claudio Nerone exfpoliatus eft.

CAPUT XXXVII.

REGES NUMIDIAE.

SYPHAX; quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnoque eius impofuit Mafiniffam. Mafiniffa rex; qui Scipionem adverfus Carthaginem et Syphacem equitatu adiuvit. Ab eo, inter praemia commilitii, Numidiae regno donatus eft. Iugurtha; qui fcriptus eft.

CAPUT XXXVIII.

REGES MAURITANIAE.

IUBA Rex; qui Curionem legatum Caefaris oppreffit : mox, occifo Pompeio, Catonis et Scipionis partes firmare conatus, cum fe in regiam recepiffet, poft magnificam coenam interficiendum fe dedit. Iuba, rex literatiffimus; qui Caefaris Augufti iuffu regnavit, et magnificentiffimam urbem Caefaream condidit.

CAPUT XXXIX.

QUI ADVERSUS POPULUM ROMANUM ARMA SUMSERUNT.

TATIUS, Rex Sabinorum; qui occupata arce Tarpeia in ipfo foro cum Romulo decertavit, et interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albanorum; qui, contra foedus, a Fidenatibus deftitutus, et iuffu Tulli Hoftilii deligatus ad currum, et in adverfa actis equis, laceratus eft. Porfenna, Rex Etrufcorum; qui Romanos ad Ianiculum obfedit, propterque Tarquinios. Tiridates; qui Corbulone Confulari viro victus et reftitutus eft.

CAPUT XL.

BELLA CIVILIA QUOT.

Civilia bella quatuor mota ſunt in urbe a Romanis. Civile bellum primum Sulpitius Tribunus excitavit, quod ſubſcriptam provinciam Mithridaticam Sulla in Marium transferre noluiſſet. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliae exſpoliatae. Tertium bellum Caeſar et Pompeius. Belli ſpecies magis, quam cauſa fuit, negatus a Senatu Caeſari conſulatus. Ceterum utriuſque aemulatio et cupiditas imperii occupandi. Nam, cum ſecundum mores legemque maiorum dimiſſo exercitu venire in urbem Caeſar deberet, et docere Senatum de rebus a ſe geſtis, atque ita triumphum conſequi; ſimulans, ſe gratiam timere Pompeii, negavit ſe miſſurum exercitum, niſi conſularibus comitiis ratio abſentis ſui poſita fuiſſet. Quamobrem hoſtis a ſenatu iudicatus, ſtatuit id bello vindicare. Ac ſic non conſulatum modo ac triumphum, ſed totum Populi Romani imperium redegit in ſuam poteſtatem. Quartum bellum Caeſar Auguſtus adverſus complures duces: contra Pompeium iuvenem bona paterna repetentem: mox adverſus Caſſium et Brutum in ultionem interemti patris: deinceps adverſus Antonium et Cleopatram ultro bellum patriae inferenteis.

CAPUT XLI.

QUOT GENERA BELLORUM.

Bellorum genera ſunt quatuor. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienſes cum Lacedaemoniis. Servile; quod Romani adverſus fugitivos geſſerunt, et contra duces eorum, Spartacum, Crixum, et Oenomaum. Civile; quo inter ſe certant, ſicut Marius et Sulla, Caeſar et Pompeius, Auguſtus et Antonius.

CAPUT XLII.

ORDO BELLI MARIANI.

Inexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Sullae Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sulla indignatus continuo ad exercitum perrexit, et eum urbi admovit; et in patriam ingreſſus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario, totique factioni eius interdixit. Profecto deinde in Aſiam Sulla, Marius exſul cum profugiſſet, ac primum Minturnis in palude latuiſſet, tum coniectus in carcerem evaſiſſet, interim Cinna et Octavius in urbe eſſent; ob hoc, occaſione data, Marius redit, et ſe cum Cinna adiunxit, victis Octavianis partibus. Septies conſul creatus ſaeviſſimis caedibus totam urbem funeſtavit. Sulla

interim victo Mithridate in urbem reversus, prope totam Italiam in armis invenit, sub iuvene Mario Marii filio: sed omnes eius copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit; et reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proscripsit, iure permisso ut interficerentur.

CAPUT XLIII.

ORDO BELLI INTER CAESAREM ET POMPEIUM.

CAESAR, et Pompeius, et Crassus, inita societate, imperium Romanorum possidebant. Caesar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Catulus.

CAPUT XLIV.

DE BELLO MACEDONICO.

POPULUS Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paullo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de iniuriis Macedonum Graeci quere-

bantur. Secundi, quod foedus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quod falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

CAPUT XLV.

DE VARIIS CLADIBUS POPULI ROMANI.

ETRUSCO bello; cum Porsenna rex Ianiculum obsedit. Gallico bello; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensa, Capitolium obsederunt. Tarentino bello; cum Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello; cum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cymbrico bello; cum Cymbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello; cum Spartacus, Crixus, et Oenomaus gladiatores, populata prope Italia, cum ad incendendam urbem pergerent, in Lucania a Crasso, in Etruria a Pompeio Consule, opprimuntur.

CAPUT XLVI.

DE TRIBUS PUNICIS BELLIS.

POPULUS Romanus cum Carthaginiensibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motus praetendebatur duplex. Altera, quod Carthaginienses Tarentinis adfuissent.

Altera, quod Mamertini adversus Poenos auxilium poscerent. Ceterum, revera praemium fuit Siciliae et Sardiniae possessio, fertilissimarum insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit; Manlius et Regulus in ipsa Africa profligaverunt; Duillius Consul apud Liparas insulas; Lutatius Catulus apud Aegates, mersis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longe omnium cruentissimum fuit. Causa, quod Annibal contra foedus Saguntum evertisset. Prima clades huius belli apud Listernum, vulnerato Patre Scipione, quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Paulli Consulis morte, Terentii fuga Varronis. Postea vero quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator; qui imminentem urbis excidio Annibalem mora fregit. Marcellus; qui primus Annibali apud Nolam restitit, et inclinatam eius aciem paene ictus cruciavit. Claudius Nero; qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali iungeret, excepit, et ingenti proelio vicit. Tertium Punicum bellum maioris gloriae quam operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Aemilianus consummavit; una cum Tigrane cum incensa Carthagine totius Africae urbes in perpetuum repressit, quod contra foederis pactionem Carthaginienses reparassent classes, et arma finitimis intulissent.

CAPUT XLVII.

USQUE IMPERIUM TRAIANI QUI VICTI SUNT ET PER QUOS, CCIV.

PER Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paullum Consulem, Persen in Syria vicit regem Antiochum. Per Scipionem Aemilianum Celtiberos, et Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, et ducem Viriatum. Per Decimum Brutum Galliam. Per Mummium Achaicum, et Corinthum, et Achaeos. Per Fulvium Nobiliorem Aetholos et Ambraciam. Per Marium Numidas et Iugurtham. Per eundem Cymbros et Teuthones. Per Sullam Ponticos et Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos et Mithridatem: item Cilicas piratas, et Armenios cum rege Tigrane, et plurimas Asiacas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, et Rubrum mare usque pervenit. Per Caium Caesarem Gallias et Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Caesarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Aegyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quod eos fortuna Traiani Principis triumphis reservavit.

CAPUT XLVIII.

DE COMITIIS.

Comitia dicuntur a comitatu et frequentia, quod Patres et Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratuum vel sacerdotum causa. Comitiorum autem triplex ratio est. Haec curiata, haec tributa, haec centuriata dicuntur; quia haec per curias, et per tribus, et per centurias explicantur. Si translatitium fit, et solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, et Comitia centuriata dicuntur.

CAPUT XLIX.

DE POPULI ROMANI DISTRIBUTIONIBUS.

Antiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in senatum, in populum. Qui populus in tres tribus dividebatur: Titiensem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege; qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab iteratione census, ut optimus et locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in Patronos

et clientelas, qua inferiores ſuperiorum ſe fidei committebant.

CAPUT L.

DE REBUSPUBLICIS.

RERUMPUBLICARUM tria genera ſunt: Regium, optimatum, populare. Aut enim ſub regum ſunt poteſtate; ut Seleucia Parthorum. Aut Senatus; ut Maſſilia Gallorum. Aut ſe ipſi regunt; ut Athenienſes ſolebant. Eſt et quartum genus, quod Romani commenti ſunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam et regiam poteſtatem Conſules habent, et plebs habet ſuffragiorum poteſtatem.

EXCERPTIONES
CHRONOLOGICAE
AD
L. A. FLORUM
AUCTORE
IOH. FREINSHEMIO.

EXCERPTIONES
CHRONOLOGICAE
AD FLORUM

Ita concinnatae, ut prior cifra librum, altera caput tibi oſtendat.

Anni ante N. C.		Anni ante U. C.	
	Italiae cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: poſt hunc tertio loco Faunus, ſub quo		
1230	Evander in Italiam venit 1, 1.	480	Gedeon Iſraëlis iudex moritur.
1221		471	Aeetas Ponticis gentibus imperat 3, 5.
1181		431	Troia capta.
1179	Aeneas in Italiam venit 1, 1. Lavinium conditur 1, 1.	429	Agamemnon occiditur. Ieptha, Ebzan, Elon, Abdon, Iſraëlem iudicant.
1149	Alba condita 1, 1.	399	
882		132	Dido Carthaginem condit 2, 15.
793	Amulius Numitorem regnó pellit 1, 1.	43	
776	Romulus naſcitur 1, 1.	26	Uſias rex Iudae. Zacharias, Sallum, Menahem, reges Iſraëlis.
752	Amulium deturbat 1, 1.	2	Ezechias rex naſcitur. Micha Propheta.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
750	Roma condita 1, 1. cuius ita primus rex *Romulus* regnat per annos XXXVII.		
747	Raptus Sabinarum 1, 1.	3	
746	Spolia opima prima 1, 1.	4	
743	Sabini, ex hostibus, Romae cives fiunt 1, 1.	7	Pekah, rex Israelis, incurrit in Iudaeam.
			Hierosolyma obsidetur.
721	Romulus Veientes vincit 1, 1.	29	Salmanassar expugnat Samariam.
713	Romulus moritur 1, 1.	37	
712	*Numa Pompilius*, secundus rex Romanorum, pacifice regnat per annos XLIII 1, 2.	38	Nahum Propheta. Ezechias, Manasses, reges Iudae.
669	*Tullus Hostilius*, tertius rex Romanorum, regnat per annos XXXII 1, 3.	81	
664	Pugna Tergeminorum 1, 3.	86	
662	Alba diruta 1, 3.	88	
644		106	Tarentus conditur 1, 18. Ammon rex Iudae.
637	*Ancus Marcius*, quartus rex Romanorum, regnat per annos XXIV 1, 4.	113	
624	Ostia condita 1, 4.	126	
			Iosias rex Iudae.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
613	*Tarquinius Priscus*, quintus rex Romanorum, regnat per annos XXXVIII 1, 5.	137	Iosias moritur, succedunt filii.
			Nebucadnezar Hierosolymam venit.
599	Tusci vincuntur 1, 5.	151	Daniel interpretatur Nebucadnezaris somnium.
			Ieremias vaticinatur.
588		162	Galli in Italiam veniunt 1, 13.
575	*Servius Tullius*, sextus rex Romanorum, regnat per annos XLIV 1, 6.	175	Ezechiel vaticinatur.
563	Census instituitur 1, 6.	187	Iechonias olim rex Iudae carcere liberatur.
531	*Tarquinius Superbus*, rex Romanorum ultimus, regnat per annos XXV 1, 7.	219	Cyrus Iudaeos restituit.
524			Templum reficitur.
	Suessa Pometia capitur 1, 7.	226	
519			
		231	Septem Persae regnum Magis eripiunt 3, 5.
515	Gabii urbs capitur 1, 7.		
		235	Darius rex Persarum. Haggaeus & Zacharias vaticinantur.
514	Capitolium conditum 1, 7,		
506	Imperium regibus abrogatur, cum durasset annos CCXLIV 1, 7.	236	Babylon opera Zopyri capitur.
		244	

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
	Conſulatus origo 1, 9. Brutus filios ſecuri percutit 1, 9. Porſena Romam obſidet 1, 10. Horatius, Mucius, Cloelia, clarent 1, 10.		Bellum Ionicum geritur.
	Brutus & Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt 1, 10.		Pythagoras moritur.
493	Poſthumius dictator Latinos vincit 1, 11.	257	
491	Plebs ſecedit in ſacrum montem 1, 23.	259	
490	Corioli capiuntur, unde Coriolanus 1, 11.	260	
489		261	Darius exercitum mittit contra Athenienſes 2, 8.
488	Coriolanus exſulat, 1, 22.	262	
482	Spurius Caſſius interficitur ob affectatum regnum 1, 26.	268	
481		269	Xerxes montem Athon perfodit 2, 8.
476	Fabii privatum bellum cum Veientibus gerunt 1, 12.	274	
470	Volerone duce fracti Coſ. faſces 1, 22.	280	
468	Appii exercitus non vult vincere 1, 22.	282	Artaxerxes, rex Perſarum. Eſras Hieroſolymam venit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
448	Decemviri creantur 1, 24.	302	
446	Decemviratus tollitur 1, 24.	304	Nehemias Hierosolymam venit. Herodotus historiam scribit.
425	Spolia opima secunda 1, 12.	325	Thucydides historiam scribit.
410	P. Posthumius Albus trib. mil. consulari potestate, lapidatur a militibus 1, 22.	340	Bellum Siculum cum Atheniensibus. Dionysius maior, Siciliae tyrannus.
401	Veii obsessi 1, 12. Stipendia incipiunt, *ibidem.*	349	
399	Hiematur sub pellibus, *ibidem.*	351	Artaxerxes Mnemon, rex Persarum.
392	Falisci Camillo se dedunt 1, 12. Fidenae conflagrant, *ibidem.*	358	
391	Veii capti 1, 12.	359	Plato philosophatur.
386	Camillus exsulat 1, 22.	364	
385	Roma *capta* 1, 13.	365	Pax tota Graecia.
384	Camillus finitimos vincit 1, 13.	366	Xenophon historiam scribit.
379	M. Manlius de saxo Tarpeio deiicitur 1, 26.	371	Aristoteles nascitur.
		388	
362	C. Licinius Stolo senatui consortium consulatus extorquet 1, 26.		
		395	Philippus M. rex Macedoniae.
355	Galli vincuntur ad		

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
	Anienem 1, 13. inde Torquatus.	407	Templum Dianae Ephesi conflagrat, dum Alexander nascitur.
343	Galli vincuntur in agro Pontino, *ibid.* inde Corvini.		
			Dionysius Corinthi.
337	Campani concedunt in ditionem Romanorum 1, 16. Unde natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter L.	413	
334	Manlius filium contra imperium pugnantem occidit 1, 14.	416	Alexander M. rex Macedoniae.
332	Rostra nomen accipiunt ex spoliis Antiatibus 1, 11.	418	
			Darius, Persarum rex, interficitur. Hierosolyma capitur a Ptolemaeo. Agathocles, Siciliae tyrannus.
317	Clades Caudina 1, 16.	433	Theophrastus philosophatur.
316	Papirius Samnitibus iugum reponit 1, 16.	434	
307		443	Lysimachia condita 2, 8.
305	Saltus Ciminius penetratus 1, 17.	445	Demetrius Poliorcetes, rex Asiae.
303	Decius Mus se devovet 1, 17.	457	
			Demetrius Poliorcetes, rex Macedoniae.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
288	Curius Sabinos vincit 1, 15. Hoc anno bello Samnitico finis impositus, cum duraffet annis L. 1, 16.	462	Pyrrhus, rex Macedoniae.
284	Plebs fecedit in Ianiculum 1, 25.	466	Ptolemaeus Philadelphus, rex Aegypti.
281	Dolabella Gallos vincit 1, 13.	469	Regnum Tuſcorum finitum.
279	Bellum Tarentinum 1, 18.	471	
278	Pyrrhus Tarentinis auxilio venit 1, 18. Pugnat cum Romanis ad Heracleam 1, 18.	472	Ptolemaeus Ceraunus, rex Macedoniae.
276	Iterum ad Aſculum 1, 18.	474	Galli in Aſiam veniunt, unde Gallograecia 2, 11.
273	Poſtremo in Aruſinis campis 1, 18. Fabricius cenſor Rufinum notat 1, 18.	477	Aratus Phaenomena ſcribit. Sacra Biblia tranſlata per LXX interpretes.
266	Picentes vincuntur 1, 19.	484	
264	Sallentini vincuntur 1, 20.	486	
263	Volſinienſium ſervi puniuntur 1, 21. Hoc modo Italia facta Romanorum 2, 1.	487	
262	Romani in Siciliam navigant 2, 2.	488	

Anni ante U. C.		Anni ab U. C.	
	Unde natum bellum Punicum primum, quod duravit annis circiter XXIV.		Antigonus, rex Macedoniae, Gallos vincit. Nicomedia conditur. Zeno Stoicus moritur.
258	C. Duillius Nepos Cos. Poenos navali proelio superat 2, 2. Cn. Cornelius Scipio Asina Cos. capitur a Poenis 2, 2.	492	Antiochus Theos, rex Syriae.
257	L. Cornelius Scipio Cos. in Sardinia & Corsica Poenos vincit 2, 2.	493	Ptolemaeus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.
256	A. Atilius Calatinus Cos. in Sicilia Poenos vincit 2, 2.	494	
254	M. Atilius Regulus Cos. bellum in Africam transfert 2, 2.	496	
253	Xanthippus Regulum vincit 2, 2.	497	Antigonus Athenas capit.
248	L. Caecilius Metellus procos. Poenos caedit 2, 2.	502	Aratus Sicyonius, dux Achaeorum.
	Regulus pacem cum Poenis dissuadet 2, 2.		
247	P. Claudius Pulcher Cos. classem amittit 2, 2.	503	Ptolemaeus Evergetes, rex Aegypti.
243	M. Fabius Buteo cos. Poenos caedit 2, 2.	507	
239	C. Lutatius Catulus Cos. primo bello Punico finem imponit 2, 2. Duravit autem annis XXIV.	511	Attalus Pergamenum regnum constituit. Arsaces Parthorum regnum constituit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
235	Q. Fulvius Flaccus Cos. Ligures vincit 2, 3.	515	
			Annibal patri iurat ad aram se hostem pop. Rom. futurum 2, 6.
233	Ianus clausus 2, 3.	517	
232	Ligures Romanis bellum faciunt 2, 3.	518	
228	Teutana legationem Rom. violat 2, 5.	522	
227	Illyrii vincuntur 2, 5.	523	Demetrius, rex Macedoniae, Philippi pater, moritur.
226		524	
225	Saguntus foedere Romanorum & Poenorum in libertatem excipitur 2, 6.	525	Carthago Hispana conditur, de qua 2, 6.
223	L. Aemilius Pappus Cos. Gallos vincit 2, 4.	527	Seleucus & Antiochus fratres, Syriae reges, moriuntur.
221	C. Flaminius Nepos Cos. Gallos vincit 2, 4.	529	Antigonus Tutor, Macedoniae rex, Spartam occupat.
220	M. Claudius Marcellus Cos. de Viridomaro Gallo opima refert 2, 4.	530	Philippus, rex Macedoniae penultimus.
217	Saguntus deleta 2, 6.	533	Philippus cum Aetolis bellum gerit. Antiochus cum Ptolemaeo.
	Romani, legatione Carthaginem missa, dedi postulant Annibalem 2, 6.		Philippus Peloponnesum occupat.
216	Annibal Alpes transit 2, 6. unde bellum Punicum secundum, quod duravit annis circiter XVI.	534	Attalus cum Gallis contra Achaeum pugnat.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
216	Cn. Scipio in Hispaniam mittitur 2, 6. 2, 17. P. Cornelius Scipio, post Africanus, praetextatus adhuc, patrem servat 2, 6.	534	Carthaginiensium classis ad recuperandam Siciliam missa vincitur. Hiero, rex Syracusanus, Romanos iuvat.
215	Annibal Sempronium vincit 2, 6. Et C. Flaminium Nepotem Cos. II. 2, 6. P. Scipio procos. in Hispaniam venit 2, 6. 2, 17. Q. Fabius Maximus dictator Annibalem cunctando macerat 2, 6.	535	Cn. Scipio in Hispania classem Carthaginiensium capit, & Mandonium Hispaniae regulum vincit. Antiochus vincitur a Ptolemaeo. Philippus urbes aliquot Paeonum occupat, & cum Illyriis bellum gerit.
214	Clades Cannensis 2, 6. Annibal Capuam occupat 2, 6. Ad Nolam vincitur a Marcello 2, 6.	536	Antiochus Achaeum bello persequitur. Asdrubal in Hispania Carpesios vincit. Prusias, rex Bithyniae, Gallos caedit.
213	Iterum. Sardi vincuntur a T. Manlio, ut alii, sive, ut noster, a Graccho 2, 6. Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem 2, 7. Scipiones Asdrubalem vincunt 2, 17.	537	Antiochus Achaeum Sardibus obsidet. Hiero, rex Siciliae, moritur. Hieronymus, rex Siciliae, cum Carthaginiensibus foedus init.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
212	Tib. Sempronius Gracchus procos. Poenos in Lucania caedit 2, 6.	538	Hieronymus, rex Siciliae, interficitur. Saguntus restituitur.
	Marcellus Annibalem ad Nolam tertio vincit 2, 6.		Philippus Aratum veneno tollit.
	Marcellus in Siciliam mittitur 2, 6.		Achaeus occiditur ab Antiocho.
210	*Syracusae captae 2, 6.	540	Annibal Tarentum occupat. Centenium & Fulvium vincit.
	Scipiones caesi 2, 6.		
209	Annibal cum exercitu Romam contendit 2, 6.	541	
	Capua recipitur, *ibidem*.		Antiochus Ptolemaei praefectos ex Syria pellit.
			Valerius Laevinus contra Philippum res gerit 2, 7.
	P. Cornelius Scipio, mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniam mittitur 2, 6.		
208	Aerario deficiente privati opes suas reip. conferunt 2, 6.	542	Laevinus Cos. Siciliam provinciam facit.
			Scipio Carthaginem novam una die expugnat 2, 6. 2. 17.
207	Fabius Tarentum recipit 2, 6.	543	Philippus cum Romanis varia fortuna bellum gerit.
206	Attalus cum Romanis contra Philippum bellum gerit 2, 2.	544	Marcellus Cos. insidiis Annibalis interficitur.
			Philopoemen Machanidam Lacedaemoniorum tyrannum occidit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
205	Asdrubal occiditur 2, 6.	545	Scipio Hannonem Poenorum ducem capit.
202	Scipio in Africam traiicit 2, 6.	548	Ptolemaeus Epiphanes res Aegypti. Scipio Syphacis castra incendit.
200	Annibal Italia decedit 2, 6. Vincitur a Scipione 2, 6. & ita finitur bellum Punicum secundum, postquam duraverat annis circiter XVI.	550	Vermina Syphacis filius vincitur. Carthaginienses pacem petunt, & impetrant a Scipione.
199	Scipio vocatur Africanus 2, 6. Athenienses a Romanis auxilium petunt adversus Philippum 2, 7.	551	Philippus navali proelio vincitur ab Attalo & Rhodiis 2, 7.
198	Philippus in sepulcra & templa Atheniensium saevit, *ibid.*	552	Plautus poëta moritur.
196	T. Quintius Flaminius Cos. Aoum penetrat 2, 7.	554	Cato praetor sortitus provinciam Sardiniam, ab Ennio ibidem Graecis literis instituitur.
195	Philippus vincitur ad Cynocephalas 2, 7.	555	Attalus rex Pergamenus moritur. Succedit Eumenes.
194	Quinctius Boeotos compescit 2, 7.	556	Antiochus Lysimachiam instaurat.
193	M. Porcius Cato Celtiberos vincit 2, 17. Quinctius Nabin vincit 2, 7.	557	Annibal ad Antiochum venit 2, 8. Graecorum libertas in Nemeis proclamatur 2, 7.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
190	Antiochus in Graeciam traiicit 2, 8.	560	Philopoemen cum Nabide bellum gerit.
189	Man. Acilius Glabrio Cos. Antiochum pellit 2, 8.	561	P. Cornelius Scipio Nafica Cos. Boios vincit.
188	Aemilius Regillus praetor claffem Antiochi vincit 2, 8.	562	Antiochus vincitur a Scipione 2, 8.
187	M. Fulvius Nobilior Cos. Ambraciam obfidet 2, 9.	563	Cn. Manlius Vulfo Cos. Gallograecos vincit 2, 11. Bononia colonia deducta.
185	Cn. Manlio negatur triumphus 2, 11.	565	Africanus accufatur Romae. Antiochus occiditur. Succedit Seleucus.
179	Perfeus cum Philippo patre in Haemum montem afcendit 2, 12.	571	Fulvius Flaccus praetor Celtiberos vincit.
178	A. Pofthumius Albinus Cos. Ligures exarmat 2, 3.	572	Ptolemaeus Epiphanes moritur. Succedit Ptolemaeus Philometor.
177	Tib. Sempronius Gracchus Celtiberos vincit 2, 17.	573	Philippus, rex Macedoniae, moritur. Succedit Perfes.
176	M. Manlius Vulfo Cos. caftris exuitur ab Hiftris 2, 10.	574	Veftae ignis exftinctus.
175	C. Claudius Pulcher Cos. rem gerit contra Hiftros 2, 10.	575	Gracchus Sardos vincit. Seleucus moritur. Succedit Antiochus Epiphanes.
168	Africani filius Africanum minorem adoptat 2, 15.	582	Salondicus, belli Hifpanici concitor, opprimitur 2, 17. Antiochus Aegypto inhiat.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
167	Q. Marcius Philippus Cos. II. Macedoniam irrumpit 2, 12.	583	Ennius poëta moritur.
			Antiochus Alexandriam obsidet.
166	Anicius praetor Gentium vincit 2, 13.	584	Popilius legatus ad Antiochum.
	L. Aemilius Paullus Cos. II. Persen vincit 2, 12.		Antiochus Hierosolymam occupat. Polybius in Italiam venit.
164	L. Aemilius Persen in triumpho ducit 2, 12.	586	Iudas Maccabaeus legem defendit.
			Antiochus moritur. Succedit Antiochus, eius filius, tutore Lysia.
157	M. Fulvius Nobilior procos. Ligures domat 2, 3.	593	Terentius poëta moritur.
			Iudas Maccabaeus interficitur. Succedit Ionathas.
154	C. Marcius Figulus Cos. II. Dalmatas vincit 4, 12.	596	Ionathas & Simeon Amaraeos per insidias caedunt.
			Ionathas pacem facit cum Bacchide.
150	Carthaginienses exercitum contra foedus comparant 2, 15.	600	Demetrius occiditur. Succedit victor Alexander.
			Andriscus Pseudophilippus captus Romam deducitur.
149	L. Licinius Lucullus Cos. in Hispania res gerit 2, 17.	601	P. Cornelius Scipio Aemilianus singulari certamine hostem superat 2, 17.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
147	Bellum Punicum tertium incipit 2, 15. Carthago obsidetur 2, 15.	603	Andriscus, custodiam elapsus, occupat Macedoniam. Cato Censorius moritur.
146	Q. Caecilius Metellus Andriscum vincit 2, 14.	604	Prusias, Bithyniae rex, a filio Nicomede interficitur. Masinissa moritur.
145	Scipio, contra leges Cos. factus, obsidionem Carthaginis urget 2, 15.	605	Critolaus legatos Romanorum violat 2, 16.
144	Metellus Achaeos vincit 2, 16. Triumphat de Andrisco 2, 14. Carthago diruitur 2, 15. Corinthus diruitur 2, 16.	606	Metellus appellatur Macedonicus 2, 17. Viriatus in Lusitania duces Romanos caedit 2, 17. Alexander, Syriae rex, interficitur. Succedit ei Demetrius. Ptolemaeus Philometor moritur ex vulnere. Succedit Ptolemaeus Physcon.
143	Q. Fabius Maximus Aemilianus Cos. contra Viriatum mittitur 2, 17.	607	Ionathas Demetrio auxilium mittit contra Antiochenos. Thryphon Demetrium pellit. Ionathas occiditur. Succedit Simon. Simon cum Demetrio foedus init.
141	Q. Caecilius Metellus Macedonicus res in Hispania gerit 2, 17.	609	Simon arcem Sionis capit.

Anni ante N. C.

139 Q. Pompeius Rufus Cos. turpe foedus cum Numantinis icit 2, 18.

138 Viriatus a fuis interficitur 2, 17.

136 Dec. Iunius Brutus Cos. in Hifpania res gerit 2, 17.

135 C. Hoftilius Mancinus Cos. foedus cum Numantinis icit 2, 18.

133 Eunus fervile bellum concitat 3, 19.

Hypfaeus praetor a fervis vincitur 3, 19.

132 P. Cornelius Scipio Africanus, Cos. II. contra Numantinos mittitur 2, 18.

131 Tib. Sempronius Gracchus leges feditiofas promulgat 3, 14.

130 Numantia diruitur 2, 18.

M. Perperna praetor ovans de fervis Urbem ingreditur 3, 19.

129 Ariftonicus Afiam occupat 2, 20.

P. Licinius Craffus Mucianus Cos. ab Ariftonico capitur 2, 20.

M. Perperna Cos. Ariftonicum vincit capitque 2, 20.

Anni ab U. C.

611 Tryphon, Antiocho pupillo necato, Syriae regnum invadit.

612 Antiochus Sedetes eiecto Tryphone Syriam occupat.

614 Tryphon interficitur.

615 Ioannes Hyrcanus, Simonis filius, Cendebeum vincit.

Brutus Gallaecos vincit 2, 17.

617 Simon, Ethnarches Iudaeorum, occiditur.

Antiochus Hierofolymam obfidet.

618 C. Fulvius Flaccus Cos. contra fervos in Siciliam mittitur.

619 L. Calpurnius Pifo Frugi fervos vincit.

620 P. Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis 2, 18.

621 Cenfus actus Romae, cenfa civium Romanorum 313823, praeter pupillos & viduas.

Antiochus Sedetes occiditur.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
127	Man. Aquilius Cos. reliquias Aſiatici belli conficit 2, 20.	623	Ptolemaeus ſorori filium, quem ex ea ſuſtulerat, membratim conciſum mittit. Alexander Zebina Syriae regnum invadit.
123	Maſſilienſes queruntur de Salyis 3, 2. M. Fulvius Flaccus Cos. contra Salyios proficiſcitur 2, 3.	627	Antiochus Gryphus regnum Syriae vindicat. Alexander Zebina interficitur. Polybius moritur.
121	C. Gracchus ſeditioſas leges fert 3, 15. Q. Caecilius Metellus Cos. adverſus Baleares mittitur. 3, 8.	629	Aquae Sextiae, quarum mentio 3, 3. conditae. Carthago colonia deducta.
119	Cn. Domitius Ahenobarbus procos. Allobroges vicit 3, 2.	631	C. Gracchus interficitur 3, 15.
118	Q. Fabius Maximus Aemilianus procos. Bituitum vincit 3, 2.	632	Antiochus Cyzicenus fratri de regno controverſiam movet. Ptolemaeus Phyſcon moritur.
113	Iugurtha fratribus inſidias ſtruit 3, 1.	637	M. Scaurus Cos. Ligures vincit.
112	C. Porcius Cato Cos. vincitur a Scordiſcis 3, 4.	638	Antiochus Cyzicenus a fratre Grypo vincitur.
111	Didius Thraces vincit 4, 4.	639	Cimbri vagantur 3, 3.
110	Iugurtha fratrem Adherbalem necat 3, 1.	640	Antiochus Cyzicenus exercitu reparato Grypum vincit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
110	M. Livius Drusus Cos. Scordiscos vincit 3, 4.		
109	L. Calpurnius Bestia Cos. contra Iugurtham mittitur 3, 1.	641	Magna pars Urbis conflagrat, una cum aede Magnae Matris.
108	Iugurtha Romam venit 3, 1. A. Posthumii Albini exercitus corrumpitur a Iugurtha 3, 1.	642	M. Minucius Cos. in Thracia res gerit 3, 4. Samaria exscinditur a Ioanne Hyrcano.
107	Q. Caecilius Metellus Cos. contra Iugurtham proficiscitur 3, 1.	643	M. Iunius Silanus Cos. vincitur a Cimbris 3, 3.
106	Metellus Thalam capit 3, 1.	644	
105	C. Marius Cos. Capsam capit 3, 1. Iugurtham & Bocchum reges vincit 3, 1.	645	Metellus triumphat ex Numidia, & appellatur Numidicus. L. Cassius Longinus Cos. vincitur & occiditur a Cimbris. Pompeius Magnus nascitur.
103	Bocchus Iugurtham Sullae tradit 3, 1. Marius Iugurtham in triumpho ducit 3 1.	647	Cn. Mallius Cos. & Q. Servilius Caepio procos. vincuntur a Cimbris 3, 3. Ioannes Hyrcanus pontifex moritur. Succedit Aristobulus, qui pontificatum in regnum commutat.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
102	C. Marius Cos. II. adversus Cimbros movet 3, 3.	648	Aristobulus Iudaeorum rex moritur. Succedit Alexander.
101	Lucius Licinius Lucullus castris exuitur a servis 3, 19.	649	C. Lucilius, Satyrarum scriptor, moritur.
100	C. Marius Cos. IV. Teutonos caedit 3, 3.	650	Archias poëta Romam venit.
99	Man. Aquilius Cos. cum servis debellat 3, 19. C. Marius Cos. V. Cimbros caedit 3, 3.	651	
98	C. Marius Cos. VI. Saturninum fovet 3, 16.	652	Saturninus occiditur 3, 16.
			C. Iulius Caesar nascitur.
	Metellus Numidicus exsulat 3, 16.		Ptolemaeus Lathurus a matre regno pellitur.
			Alexandrum Iudaeum vincit.
92	P. Rutilius damnatur repetundarum 3, 17.	658	Antiochus, Cyziceni filius, Seleucum regno Syriae exuit. Antiochus, Seleuci frater, occiditur.
90	M. Livius Drusus leges fert 3, 17.	660	Alexander, rex Iudaeorum, VI. M. eorundem occidit.
89	Interficitur 3, 17.	661	Alexander, rex Iudaeorum, L. M. eorundem occidit.
88	Bellum Sociale exoritur 3, 18.	662	Alexander, rex Aegypti, matrem occidit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
88	P. Rutilius Lupus Cos. vincitur ab Italis 3, 18.	662	Alexander, rex Iudaeorum, Pharisaeorum seditionibus premitur.
87	L. Sulla vincit Samnites 3, 18.	663	Demetrius Eucaerus capitur a Parthis.
86	Bellum civile Marianum oritur 3, 21.	664	Cives Romani in Asia iussu Mithridatis occiduntur 3, 5.
85	L. Cornelius Cinna Cos. Urbe pellitur 3, 21. Marius & socii Urbem occupant 3, 21.	665	C. Marius cos. VII. moritur, 3, 21. Cicero Moloni Rhodio rhetori dat operam.
84	Sulla Mithridaticos vincit 3, 5.	666	Athenae captae 3, 5. C. Sallustius Crispus Historiae Romanae princeps, nascitur.
81	Sulla redit in Italiam contra Marianos 3, 5. 3, 21.	669	Templum Delphicum incenditur a Thracibus. Capitolium conflagrat.
80	C. Marius, Marii filius, Cos. opprimitur 3, 21. Pontius Telesinus opprimitur, *ibidem*.	670	L. Licinius Murena bellum Mithridaticum renovat. Sulla Tribunorum potestatem minuit. Ptolemaeus Lathurus moritur. Succedit Ptolemaeus Auletes.
77	Ap. Claudius Pulcher Cos. in Thracia res gerit 3, 4. P. Servilius Vatia Cos. Isauros vincit 3, 6,	673	Cicero Athenas navigat, Antiocho philosopho operam daturus. Sulla sponte dictaturam deponit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
76	M. Aemilius Lepidus Cos. civile bellum movet 3, 23.	674	Alexander, rex Iudaeorum, moritur. Succedit uxor Alexandra.
75	Cn. Pompeius contra Sertorium mittitur 3, 22.	675	Cicero e Graecia Romam redit.
74	C. Scribonius Curio Cos. in Thracia res gerit 3, 4.	676	Capitolium reſtituitur.
			Cicero Quaeſturam petit. Nicomedes, Bithyniae rex, moritur, herede relicto pop. Rom.
72	M. Antonius vincitur a Cretenſibus 3, 7.	678	Sertorius cum Mithridate fœdus init 3, 22.
71	C. Licinius Lucullus Mithridatem vincit ad Cyzicum 3, 5. Spartacus cum gladiatoribus bellum pop. Romano facit 3, 20.	679	Arioviſtus, Germanorum rex, in Galliam tranſit. Pompeius proſpere res gerit contra Sertorium 3, 22.
70	Cn. Cornelius Lentulus Clodianus Cos. vincitur a Spartaco 3, 20.	680	Lucullus Mithridatem in Pontum fugat.
69	Sertorius interficitur a ſuis 3, 22. C. Caſſius Varus proconſul vincitur a Spartaco 3, 20.	681	Mithridates in Armeniam fugit. Virgilius naſcitur. Alexandra, Iudaeorum regina, moritur. filius eius minor Ariſtobulus fratre deiecto ſuccedit.
66	Q. Caecilius Metellus in Cretam mittitur 3, 7.	684	Lucullus Niſibin capit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
66		684	Triarius Mithridatem vincit.
65	Pompeio bellum Piraticum decernitur 3, 6.	685	Mithridates Triarium ingenti clade afficit. Cicero praeturam petit.
64	Pompeius contra Mithridatem proficifcitur 3, 5. M. Terentius Varro triumphat de Thracibus 3, 4.	686	Pompeius Mithridatem nocturno proelio vincit 3, 5. Lucullus ob magnificentiam & luxuriam Xerxes togatus appellatur.
63	Pompeius in Iberos, Albanos &c. movet 3, 5.	687	Hyrcanus Ariftobulum fratrem obfidet Hierofolymis.
62	Proficifcitur in Syriam 3, 5.	688	Cicero confulatum petit.
61	Pompeius Hierofolymitanum templum intrat 3, 5. Catilinae coniuratio difcutitur 4, 1.	689	Mithridates moritur 3, 5. Auguftus Caefar nafcitur. Iulius Caefar fit Pontifex Maximus. Lucullus triumphat.
60	Metellus Creticus appellatur 3, 7.	690	P. Clodius uxorem Caefaris violat. Helvetii de invadenda Gallia deliberant 3, 10.
57	Iulia, Caefaris filia, Pompeio nubit 4, 2.	693	Meffala Corvinus orator nafcitur. Titus Livius nafcitur.
56	Caefar Helvetios & Ariovìftum vincit 3, 10.	694	Cicero exfulat. Clodius Pompeium infidiis petit.
55	Item Belgas 3, 10.	695	Cicero redit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
54	Et Venetos 3, 10.	696	Orationem habet pro Sextio &c.
53	Rhenum transit 3, 10.	697	Gabinius Ptolemaeum regno pulsum restituit.
	In Britanniam traiicit 3, 10.		Alexander, Aristobuli filius, Iudaeam subigere tentat frustra.
52	M. Crassus in Parthos movet 3, 11.	698	Gabinius Nabathaeos vincit.
	Caesar iterum in Britanniam traiicit 3, 10.		Romam reversus accusatur, primum a Cicerone, mox defenditur. damnatur tamen.
51	M. Crassus interficitur 3, 11.	699	Cassius superstites cladis Crassianae in Syria colligit 3, 11.
	Iulia Pompeii coniux moritur 4, 2.		Labienus, Caesaris legatus, Treviros vincit.
	Caesar ponte facto Rhenum penetrat 3, 10.		
			Cicero creatur Augur.
			Clodius occiditur a Milone.
50	Caesar media hieme in Galliam redit 3, 10.	700	Lucretius poëta per furorem manus sibi infert.
	Caesari conceditur absenti petere consulatum 4, 2.		Cicero libros scribit de finibus.
49	Caesar consulatum more maiorum petere iubetur, *ibidem.*	701	Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur.
			Censa civium capita 320000.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
47	Caesar Brundisii Pompeium obsidet 4, 2.	703	Scribonius Curio Siciliam occupat pro Caesare 4, 2. Occiditur in Africa 4, 2.
46	Caesar Pompeium vincit 4, 2.	704	M. Coelius & Milo occiduntur.
45	Et Aegyptios 4, 2.	705	Cicero Caesari obviam progreditur.
44	Item Iubam regem & Scipionem 4, 2. Caesar triumphat 4, 2. Creatur dictator perpetuus 4, 2.	706	Cicero orationes habet ad Caesarem pro M. Marcello & Q. Ligario. Herodes Galilaeae praeficitur ab Antipatro patre.
43	Caesar ad Mundam Pompeii liberos vincit 4, 2.	707	C. Caninius in paucas horas Cos. fit.
42	Interficitur 4, 2. Amnestia decernitur 4, 7.	708	Octavius Romam venit. Sex. Pompeius bona paterna repetit 4, 3.
41	Brutus & Cassius in provincias suas abeunt 4, 7. Caesar Octavianus Antonium ab obsidione Mutinae repellit 4, 4. Triumviratus Caesaris, Antonii, & Lepidi 4, 6.	709	C. Trebonius, unus ex percussoribus Caesaris, a Dolabella interficitur. Cassius Iudaeam spoliat. Ovidius nascitur. Antipater, Herodis pater, interficitur.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
41	Cicero occiditur 4, 6.		
40	Cassius & Brutus pereunt 4, 7.	710	Sextus Pompeius Siciliam occupat 4, 8.
39	L. Antonius Cos. obsidetur ab Augusto Perusiae 4, 5.	711	Pacorus Hierosolymam occupat. Antigonus patruo Hyrcano auriculas praecidit, ne receptum haberet ad pontificatum.
36	Ventidius Pacorum occidit 4, 9. Bellum cum Sex. Pompeio exoritur 4, 8.	714	Asinius Pollio Dalmatas vincit 4, 12. Augustus Liviam ducit. Herodes Hierosolymam capit. M. Vispanius Agrippa Gallos vincit.
34	Pompeius Sicilia pellitur 4, 8. Antonius rem male gerit in Parthis 4, 10.	716	Lepidus triumvir ab Augusto omni potentia exuitur. Hyrcanus, qui hactenus apud Parthos commoratus erat, ad Herodem venit.
33	Sex. Pompeius occiditur 4, 8.	717	Pannonii vincuntur 4, 12.
32	Octavius vulneratur in Illyriis 4, 12.	718	Antonius Artavasdem, Armeniae regem, dolo irretitum capit. Sallustius moritur.
30	Bellum civile inter Caesarem & Antonium 4, 11.	720	Herodes cum Arabibus bellum gerit. Atticus, amicus Ciceronis, moritur.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
29	Pugna Actiaca 4, 11.	721	Agrippa Bogudem, Mauritaniae regem, occidit.
28	Antonius & Cleopatra se perimunt 4, 11.	722	Catullus poëta moritur. Aegyptus provincia facta per Equites Rom. administratur.
27	M. Crassus Mysos vincit 4, 12.	723	Augustus triumphat. Senatum purgat.
25	Octavius appellatur Augustus 4, 12.	725	Herodes Mariamnem, coniugem suam, occidit.
24	Augustus Cantabros bello petit 4, 12. His post quinquennium perdomitis, tota denique pacatur Hispania, cum in ea dimicatum esset Romanis per annos CC circiter 2, 17.	726	Cornelius Gallus poëta, praeses Aegypti, mortem sibi consciscit. Herodes Alexandram socrum interficit.
23	C. Antistius Cantabros vincit 4, 12. Templum Iani clauditur 4, 12.	727	Terentius Varro Salassos vincit. M. Vinicius Germanos superat.
20	Cantabri semet ipsos perimunt 4, 12.	730	Pantheon ab Agrippa aedificatur. Virgilius moritur.
17	Indorum legatio ad Augustum venit 4, 12. Parthi signa reddunt 4, 12.	733	Herodes templum instaurat. Augustus Caium & Lucium nepotes adoptat. Horatius carmen seculare scribit.

Anni ante N. C.		Anni ab U. C.	
13	Druſus Rhaetos vincit 4, 12.	737	Cyzicenis libertas redditur.
			Drurſus Friſios ſubigit.
9	L. Piſo Thracas vincit 4, 12.	741	Druſus, Rheno & Lupia tranſmiſſis, ad Viſurgim uſque procedit.
8	Druſus Cattos & Sicambros ſuperat 4, 12.	742	Claudius imperator naſcitur.
			Tiberius Iuliam, Auguſti filiam, uxorem ducit.
7	Druſus mortuus Germanici cognomine honeſtatur 4, 12.	743	Tiberius Dalmatas & Pannonias ſubigit.
			Herodes filios ſuos interficit.
Anni poſt N. C.		750	IESUS CHRISTUS naſcitur. Herodes moritur.
2	C. Iulius Caeſar Cos. vulneratur in Armenia 4, 12.	752	Tiberius ex ſeceſſu Rhodienſi Romam redit.
3	Lucius Caeſar moritur 4, 12.	753	Aſconius Paedianus floret.
	C. Cornelius Lentulus Coſſus Gaetulos vincit 4, 12.		Athenodorus, philoſophus Stoicus, floret.
			Tiberius in Germania res gerit.
10	Quinctilius Varus occiditur a Germanis 4, 12.	760	Pannonii rebellant ducibus Batonibus.

INDEX.

INDEX.

A.

D.

L.

N.

V.